

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. Ван Рооіджен, д-р наук, проф. (Великобританія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); В. Дитріх, д-р наук, проф. (Німеччина); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватеев, канд. наук, проф. (РФ); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Филюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 22.03.16 (протокол №8)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	RINC (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67,43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477), RedLink

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

3(180)/2016

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatias Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Ditrh Walter (Germany); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svetlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyli'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #8 of 22th March 2016)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Publishing center "Kyiv University", 2016

ЗМІСТ

Пікус Р., Балицька М. Фінансова стійкість страхової організації та джерела її забезпечення	6
Малік М., Гудзь Г. Ризик трансферу генів у страховому захисті сільського господарства	10
Гаманкова О., Шимків С. Фінансове забезпечення страхування від нещасних випадків в Україні	18
Залєтов О. Державне регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні	25
Шолойко А. Регулювання страхового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів України	32
Прокоф'єва О. Ринок перестрахування в період глобальної рецесії	38
Нестерова Д., Кудрявська Н. Розвиток страхового посередництва в розвинутих європейських країнах	42
Богдан О. Організаційно-економічні передумови підвищення потенціалу інноваційного розвитку агропромислового сектору економіки України	48
Солоненко Ю. Інституалізація сімейного фермерського господарства в контексті розвитку сімейного бізнесу в Україні	55
Додаток 1 Анотація та література (латинізація)	63
Додаток 2 Інформація про авторів	70

СОДЕРЖАНИЕ

Пикус Р., Балицкая М. Финансовая устойчивость страховой организации и источники ее обеспечения	6
Малик М., Гудзь Г. Риск трансфера генов в страховой защите сельского хозяйства	10
Гаманкова О., Шимкив С. Финансовое обеспечение страхования от несчастных случаев в Украине	18
Залетов А. Государственное регулирование инвестиционной деятельности страховых компаний в Украине	25
Шолойко А. Регулирование страхового посредничества в условиях евроинтеграционных процессов Украины	32
Прокофьева Е. Рынок перестрахования в период глобальной рецессии	38
Нестерова Д., Кудрявская Н. Развитие страхового посредничества в развитых европейских странах	42
Богдан О. Организационно-экономические предпосылки повышения потенциала инновационного развития агропромышленного сектора экономики Украины	48
Солоненко Ю. Институционализация семейного фермерского хозяйства в контексте развития семейного бизнеса в Украине	55
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация)	63
Приложение 2 Сведения об авторах	70

CONTENTS

Pikus R., Balytska M.	
Financial Stability of Insurance and Its Sources of Support.....	6
Malik M., Hudz H.	
The Risk of Gene Transferring in the Insurance Protection of Agriculture.....	10
Gamankova O., Shymkiv S.	
Funding of Accident Insurance in Ukraine	18
Zaletov O.	
State Regulation of Investment Insurance Companies in Ukraine.....	25
Sholoiko A.	
Regulation of Insurance Mediation in Conditions of Euro Integration Processes of Ukraine	32
Prokofjeva O.	
Reinsurance Market Under the Global Recession.....	38
Nesterova D., Kudriavska N.	
Development of Insurance Intermediaries in the Developed European Countries	42
Bogdan O.	
Organizational and Economic Assumptions of Improvement Innovative Mechanism of Ukrainian Agricultural Sector	48
Solonenko Y.	
Institutionalization of Family Farming in the Context of a Family Business in Ukraine	55
Appendix 1	
Annotation and references (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription.....	63
Appendix 2	
Information about authors (Meta-Data).....	70

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті визначено сутність дефініції "фінансова стійкість страхової компанії", її взаємозв'язок з дефініцією "платоспроможність страховика". Обґрунтовано роль і значення фінансової стійкості страхової організації щодо формування у суспільстві ефективної системи страхового захисту. Визначені та систематизовані фактори, що формують фінансову стійкість страхової компанії. Виокремлені та охарактеризовані джерела, що забезпечують фінансову стійкість страхової організації, в тому числі в умовах фінансової нестабільності.

Ключові слова: страхова компанія, фінансова стійкість страховика, платоспроможність страхової організації, джерела забезпечення фінансової стійкості страховика.

ВСТУП. Сучасний стан ринкових економічних перетворень в Україні обумовив необхідність вирішення цілого ряду важливих завдань, серед яких побудова ефективної системи суспільного страхового захисту набуває особливої актуальності. Страхування в системі суспільного страхового захисту є невід'ємною формою, оскільки продукує ринкові інструменти ефективного страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, які дозволяють компенсувати реальні наслідки страхових випадків та, в кінцевому підсумку, забезпечує безперервність суспільного відтворення.

Слід відзначити, що в країнах з розвинутою економікою страхування є одним із стратегічних секторів, оскільки зменшує навантаження на видаткову частину бюджету, сприяє соціальній та економічній стабільності, а також чинить істотний вплив на фінансову систему країни, формує джерела інвестицій в національну економіку.

За таких умов особливої актуальності набуває проблема забезпечення та підтримки фінансової стійкості страхових організацій, оскільки невиконання страховиками своїх зобов'язань може привести до важких економічних та соціальних наслідків.

Зазначена актуальність обумовила мету статті, яка полягає у визначенні змісту фінансової стійкості страхової організації, її ролі в формуванні суспільної системи страхового захисту, а також у виокремленні джерел, що забезпечують фінансову стійкість страховика.

Для досягнення поставленої мети в статті вирішуються наступні завдання:

- Визначення сутності дефініції "фінансова стійкість страхової компанії", а також її взаємозв'язок з дефініцією "платоспроможність страховика";
- Обґрунтовано роль і значення фінансової стійкості страхової організації щодо формування суспільного страхового захисту;
- Виокремлення і характеристика фактори, що формують фінансову стійкість страхової компанії за різними критеріями;
- Визначення джерел, що забезпечують фінансову стійкість страхової організації, і тому числі в умовах фінансової нестабільності.

Об'єктом дослідження є фінансова стійкість страхової організації.

Предметом дослідження є зміст фінансової стійкості, фактори та джерела забезпечення фінансової стійкості страховика.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Проблема фінансової стійкості страхової організації та джерел її забезпечення досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими та практиками, серед яких М.М. Александрова, В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, Е.Н. Бочкарьова, Н.М. Внукова, Н.Б. Грищенко, Н.М. Добош, М.Г. Жигас, О.М. За-

летов, А.А. Кудрявцева, С.В. Луконіна, В.В. Масленіков, О.П. Овсак, С.С. Осадець, А.В. Палкіна, В.А. Сухова, Ю.Н. Троніна, В.М. Філонюк, О.Ф. Фурман та інші.

Разом з тим в опублікованих джерелах не прослідковується єдина точка зору у визначенні економічної сутності понять "фінансова стійкість" та "платоспроможність", а також не досліджено вплив факторів, які сформовані сучасними викликами в економіці України і мають особливу значущість щодо забезпечення фінансової стійкості страхової організації.

Окремі дослідники ототожнюють поняття фінансової стійкості і платоспроможності страхової організації. Так, Н.М. Рапницька визначає фінансову стійкість страхової компанії як "такий стан (кількість і якість) її фінансових ресурсів, що забезпечує виконання прийнятих страхових організацією, тобто платоспроможність в умовах несприятливих факторів і змін економічної кон'юнктури" [11, с.70]. Г.В. Чернова вважає, що фінансова стійкість страхової компанії – це "забезпечення гарантій виплат страхувальникам страховою компанією за договорами страхування" [14, с.35]. С.В. Луконін розуміє під фінансовою стійкістю страхової компанії "її здатність зберігати існуючий рівень платоспроможності протягом деякого часу при можливих зовнішніх і внутрішніх впливах на фінансові потоки" [6, 28]. Таким чином, в зазначених джерелах фінансова стійкість страхової організації пов'язується лише із її здатністю в кожен момент часу здійснити обов'язкові платежі. При цьому автори вважають несуттєвими питання підтримки ліквідності страховика, ефективності його діяльності тощо.

На нашу думку, більш аргументованою є позиція авторів, які не ототожнюють зазначені категорії і розглядають платоспроможність лише як зовнішню форму прояву фінансової стійкості організації [7, с.20]. Фінансова стійкість відображає внутрішні аспекти фінансового стану, що характеризують збалансованість доходів і витрат, вкладених коштів і джерел їх формування, в той час як платоспроможність характеризує можливість за рахунок наявних грошових ресурсів своєчасно погашати свої платіжні зобов'язання. У той же час платоспроможність робить зворотний вплив на фінансову стійкість страховика, оскільки повне і своєчасне виконання всіх видів його зобов'язань сприяє забезпеченню фінансової стійкості.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Теоретичну і методологічну базу дослідження склали фундаментальні наукові концепції українських і зарубіжних вчених в галузі фінансів, страхування, управління фінансовою стійкістю організацій, що представлені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених (теорії розвитку економічних систем, управління ризиками, структури капіталу, фінансового управління та аналізу, стратегічного та фі-

нансового менеджменту). У дослідженні використано системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ, що дозволив розкрити основні закономірності і взаємозв'язок процесів забезпечення фінансової стійкості страхових організацій. При обґрунтуванні теоретичних положень і висновків використовувалися загальнонаукові методи: узагальнення, індукції і дедукції, порівняльного, функціонального і структурного аналізу, а також приватні методичні засоби: експертні оцінки, порівняння, аналогії.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. Фінансова стійкість страхової організації – це економічна категорія, що характери-

зує такий стан його фінансових ресурсів, їх розподілу та використання, за якого страхова компанія є платоспроможною і здатною своєчасно й у повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками в умовах негативного впливу зовнішніх чинників, спричинених зміною параметрів середовища, в якому вона перебуває, і/або внутрішніх чинників, викликаних реалізацією одного або низки ризиків страховика [4, с.208].

Фінансова стійкість страхової організації визначається впливом комплексу чинників, які можуть бути класифіковані за різними ознаками (рис.1).

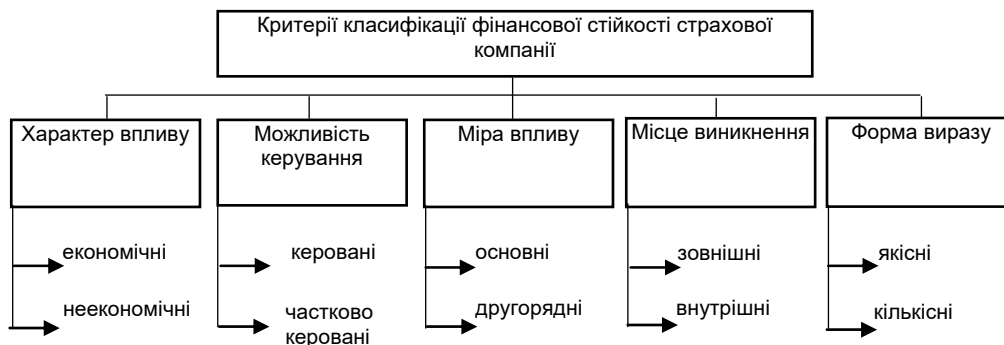

Рис.1. Класифікація факторів фінансової стійкості страхової організації

Джерело: побудовано авторами на основі [9; 13]

З позицій системного підходу, що представляє страхову організацію як особливу систему економічних відносин, дані фактори можуть бути поділені на внутрішньо-системні (внутрішні) і позасистемні (зовнішні) (табл.1) [4].

Таблиця 1. Класифікація факторів впливу на фінансову стійкість страхової організації

Фактори впливу на фінансову стійкість страхової організації	
Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
– Тарифна політика; – Андерайтерська політика; – Інвестиційна політика; – Використання системи перестрахування; – Достатність власного капіталу; – Наявність страхових резервів в необхідних розмірах.	– Динаміка банківського відсотку; – Рівень інфляції; – Стан фондового ринку; – Система оподаткування; – Міжнародні події; – Політична стабільність; – Зміни законодавства; – Конкуренція; – Взаємодія з партнерами; – Економічна стійкість країни; – Економічний стан галузі в цілому; – Стихійні лиха.

Джерело: побудовано авторами на основі [9; 13]

Така класифікація є найбільш доцільною для цілей управління фінансовою стійкістю страхової організації, оскільки вона дозволяє передбачити у відповідь на зовнішні впливи певні внутрішні зміни, що забезпечують баланс зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища господарюючого суб'єкта.

Зовнішні чинники є результатом впливу на страхову організацію зовнішнього середовища та не залежать від страхової організації і ефективності її роботи. В сучасних умовах економічної нестабільності аналіз впливу зовнішніх чинників набуває особливої пріоритетності, оскільки найменші зміни одного з факторів даної групи одразу знаходять відображення на фінансовому стані страхової компанії.

Внутрішні чинники, на відміну від зовнішніх, залежать від діяльності конкретної страхової організації.

Зовнішні та внутрішні фактори тісно взаємопов'язані: зміна одних чинників може викликати зміну інших, і, отже, їх вплив на рівень фінансової стійкості страхової

організації є взаємообумовленим. Зокрема, тарифи на страхові послуги складаються під впливом, як зовнішніх (господарська кон'юнктура, рівень ризику тощо), так і внутрішніх факторів (збалансованість і величина страхового портфеля, стан інвестиційного портфеля, що склався, рівень витрат на ведення справи тощо.). Стан інвестиційного портфеля значною мірою визначається станом фінансового ринку, витрати на ведення справи залежать від темпів інфляції, величина страхового портфеля формується обсягом страхового поля, яке, в свою чергу, визначається демографічними, соціальними, економічними та іншими факторами, зокрема і такими, як економічний цикл. Наприклад, цикл оновлення основного капіталу значно розширює страхове поле і можливості для зростання страхового портфеля, як за рахунок страхування підприємницьких ризиків, так і за рахунок страхування майна. Таким чином, цикл економічної кон'юнктури виступає як один з найбільш важливих зовнішніх факторів, що обумовлюють стійкість

страхової компанії, оскільки він характеризує можливість формування диверсифікованого і збалансованого страхового портфеля. Варто зазначити, що вплив зовнішнього середовища страхової організації посилюється в умовах системних глобальних і макроекономічних зрушень, особливо в умовах фінансової нестабільності [8].

Дослідження фінансової стійкості страхової компанії передбачає необхідність врахування впливу факторів як фінансових, так і нефінансових. Оцінка нефінансових факторів дозволяє виявити конкурентні переваги страхових організацій, які згодом необхідно підтвердити результатами фінансового аналізу у вигляді конкретних значень показників. Облік фінансових факторів у забезпеченні фінансової стійкості здійснюється у процесі аналізу власного та залученого капіталу, інвестиційної політики, перестрахування, тарифної політики.

Проведене дослідження дозволяє виділити п'ять основних джерел, які забезпечують фінансову стійкість страховика:

- 1) Достатній власний капітал;
- 2) Страхові резерви, розраховані в установленому порядку і які гарантують страхові виплати;
- 3) Розміщення активів (інвестиційна політика);
- 4) Обмеження одиничного ризику (перестрахування);
- 5) Тарифна політика.

Достатній розмір статутного капіталу забезпечує фінансову стійкість компанії на момент її створення і початковий період діяльності, коли обсяг надходжень страхових премій невеликий. Мінімальний розмір статутного капіталу визначається чинним законодавством і внутрішніми документами компанії. Він може бути використаний як для забезпечення статутної діяльності, так і для покриття витрат по страхових виплатах у разі недостатності страхових надходжень і страхових резервів.

В процесі подальшої діяльності страхових організацій найважливішим критерієм оцінки фінансової стійкості страхової організації є величина її власного капіталу, який окрім статутного капіталу, може включати і нерозподілений прибуток. Величина власного капіталу страховика визначає фактичний розмір чистих активів (маржу платоспроможності) – майно (активи) страхової компанії (основні засоби, матеріальні цінності, грошові кошти, фінансові вкладення), вільне від будь-яких зобов'язань (за винятком прав вимог засновників). Величина чистих активів – показник, що дозволяє оцінити, скільки зобов'язань може прийняти на себе страхова компанія без будь-якої шкоди для своєї фінансової стійкості.

Фактичний розмір чистих активів (маржі платоспроможності) страховика можна обчислити за наступною формулою:

$$MP = (СК + ДК + РК + НП) - (НЗ + ЗА - АП + НА + ДЗП),$$

де СК – статутний капітал; ДК – додатковий капітал; РК – резервний капітал; НП – нерозподілений прибуток; НЗ – непокриті збитки; ЗА – заборгованості акціонерів (учасників) за внесками до статутного (складеного) капіталу; АП – власні акції, викуплені у акціонерів; НА – нематеріальні активи; ДЗП – дебіторська заборгованість, терміни погашення якої минули [1].

Отже, чисті активи визначаються через величину власного капіталу, скориговану на ряд регулюючих показників.

Наступною умовою забезпечення фінансової стійкості є створення страхових резервів і фондів, які відображають розмір не виконаних на даний момент часу зобов'язань страховика за страховими виплатами.

Обов'язок страховиків формувати страхові резерви закріплено в Законі України "Про страхування". Відпові-

дно до нього страховики утворюють із страхових внесків (премій) необхідні для майбутніх страхових виплат страхові резерви по особистому страхуванню, майновому страхуванню і страхуванню відповідальності. Слід визначити, що в разі, якщо страхова компанія здійснює кілька видів страхування, то резерви по кожному виду формуються окремо, враховуючи, що в ризикових видах – це сукупність технічних резервів, а у страхуванні життя – персоналізовані математичні резерви.

Однією з найбільш важливих умов забезпечення фінансової стійкості страхових організацій на різних етапах страхової діяльності залишається використання системи перестрахування.

Передача частини ризиків у перестрахування дозволяє вирішити ряд важливих проблем, серед яких стабілізація результатів діяльності страховика за тривалий період у разі негативних результатів по всьому страховому портфелю протягом року; розширення масштабу діяльності (прийняття на себе великого числа ризиків) і підвищення конкурентоспроможності; захист власних активів за несприятливих обставин. Таким чином, перевага перестрахування полягає в тому, що страховик, перестраховуючи прийняті на себе ризики, створює додаткові гарантії своєї фінансової стійкості. Отже, страхувальник отримує додаткову впевненість в повному і своєчасному відшкодуванні збитку.

Специфічною рисою процесу страхування є те, що в розпорядженні страховика протягом певного строку перебувають тимчасово вільні від зобов'язань кошти (страхові резерви та інші грошові фонди), які можуть бути розміщені в інвестиції з метою отримання доходу. Під розміщенням страхових резервів розуміються активи, що приймаються в якості забезпечення страхових резервів. Тим самим інвестиційна політика страхових організацій є, на наш погляд, фактором, що здійснює, поряд із значущими раніше, значний вплив на платоспроможність, а отже, і на фінансову стійкість страховика [12, с.30].

Зазначені чинники мають вирішальний вплив як фінансову стійкість страховика, так і на його платоспроможність. Саме тому і фінансова стійкість страхової організації, і її платоспроможність є об'єктом державного нагляду і контролю. В Україні контроль за фінансовим станом страховиків покладено на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Такий підхід в нинішніх умовах є цілком виправданим, оскільки становлення українського страхового ринку здійснюється в надзвичайно складних умовах: переважна кількість страховиків не має достатнього досвіду роботи, відсутня достовірна статистика, більшість прийнятих на страхування ризиків в необхідній мірі не досліджені за браком інформаційного забезпечення. З іншого боку, в силу нерозвиненості механізму захисту прав споживачів і відсутності бажаного режиму судочинства клієнти практично позбавлені можливості самостійно задовольнити претензії до страхової організації в разі невиконання останньою своїх зобов'язань. В Україні також відсутні внутрішні механізми регулювання ринку, до яких слід віднести діяльність створюваних страховиками самостійно спілок, асоціацій, а також страхових і перестраховальних пулів. В економічно розвинених країнах з метою захисту інтересів клієнтів створюються гарантійні фонди, за рахунок яких оплачуються претензії страхувальників у разі банкрутства страхової компанії. В Україні подібна практика існує лише у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за рахунок функціонування Моторно-транспортного страхового бюро України (МТСБУ). Тому встановлення державою обов'язкових вимог щодо за-

безпечення фінансової стійкості страховиків, а також державний нагляд і контроль за дотриманням цих вимог, об'єктивно необхідні.

ВИСНОВКИ.

Підтримка фінансової стійкості страховиків служить способом вирішення протиріччя між основною метою страхування – страховим захистом клієнтів – і її його комерційними цілями як виду підприємницької діяльності.

Системний підхід до класифікації факторів, що формують фінансову стійкість і платоспроможність страхової організації, визначення масштабів і характеру впливу зовнішніх факторів в умовах конкретної економічної ситуації дає можливість визначити межі регулювання діяльності страхової компанії. Чим менш стабільною є економіка, тим більші можливості до адаптації повинні мати у своєму розпорядженні страхова організація з метою забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності.

Слід зазначити, що фінансову стійкість страхової компанії не можливо забезпечити лише за рахунок одного джерела без урахування взаємозв'язків з іншими. Отже, для підтримки фінансової стійкості страхової організації слід враховувати наступні джерела:

1. збільшення статутного капіталу та інших власних коштів страхової організації (до власних коштів поряд зі статутним капіталом відносяться додатковий і резервний капітал, фонди спеціального призначення, нерозподілений прибуток);
2. приведення розміру статутного капіталу у відповідність до величини чистих активів згідно із законодавством;
3. застосування правильно розрахованих, диференційованих і досить гнучких страхових тарифів;
4. формування в установленому нормативно-методичними документами порядку страхових резервів, що гарантують страхові виплати;
5. дотримання нормативу максимальної відповідальності страховика за окремим ризиком;
6. перестраховування великих ризиків;
7. дотримання нормативного розміру співвідношення між активами і зобов'язаннями страховика;
8. зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості.

Оскільки страхові організації, як правило, активно включені в інвестиційні процеси, беруть участь в різноманітних фінансово-кредитних заходах, вони повинні бути фінансово-стійкими не тільки щодо страхових ризиків, а й по відношенню до інших видів ризиків (фінансового, валютного, банківського та ін.).

Отже, на нинішньому етапі розвитку страхового ринку України забезпечення фінансової стійкості страхових компаній є одним із пріоритетних завдань. Слід зауважити, що в ході посилення процесів економічної глобалізації успішне функціонування страхових компаній значною мірою залежить саме від рівня її фінансової стійкості. Лише забезпечивши власну стійкість та платоспроможність страховик може генерувати чинники

позитивних кількісних і якісних змін для нормального функціонування в теперішній час і зростання фінансового потенціалу в майбутньому.

ДИСКУСІЯ. Незважаючи на достатню кількість публікацій присвячених проблемам платоспроможності та стійкості страхових компаній, варто відзначити, що питання розкриття джерел забезпечення фінансової стійкості страховиків залишається у вітчизняній літературі мало дослідженим.

Зокрема, існує необхідність дослідження пріоритетності джерел забезпечення фінансової стійкості для страхової компанії залежно від економічних умов, у яких вона функціонує.

Особливою уваги при цьому потребує питання розробки інтегрованого показника фінансової стійкості, що допоможе оцінити стан страхових компаній в умовах економічної нестабільності, та дозволить коригувати застосування адміністративних методів регулювання страхової діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Алехина Е. С. Страхование : краткий курс лекций / Е. С. Алехина. – М. : Юрайт, 2011. – 206 с.
2. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник./ В.Д. Базилевич, К.Базилевич, Р.В. Пікус та ін. / за ред. В.Д.Базилевич / Київ. нац. ун-т ім.Тараса Шевченка. – К.: Знання, 2008. -1019с.
3. Гаманкова О.О. Фінансова стійкість та платоспроможність страхової організації / О. О. Гаманкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2007. – Вип. 94–95. – С. 18–23. DOI 10.17721
4. Добош Н. Оцінка фінансової стійкості страховика / Н. Добош // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 207–212.
5. Закон України "Про страхування" № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
6. Игонина Л.Л. Особенности управления финансовой устойчивостью страховых организаций / Л. Л. Игонина, Е. Ф. Базык // Финансы и кредит. – 2010. – № 5. – С. 32-37.
7. Луконин С.В. Финансовая устойчивость страховых компаний и пути ее повышения / С. В. Луконин // Страховое дело. – 2003. – №5., с.28-33
8. Молчан А.С. Методические подходы к антикризисному финансовому управлению / А.С. Молчан, Е.В. Королюк – Краснодар : КЦНТИ, 2008. – 73 с.
9. Павловська О.В. Фінансова стійкість страхової компанії та критерії її забезпечення / О. В. Павловська, В. О. Філімонова // Ефективна економіка. – 2015. – № 6.
10. Пікус Р. В. Оптимізація методики визначення рейтингу фінансової стійкості страховика / Р. В. Пікус // Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (10–12 жовт. 2012 р., м. Київ). – Київ : КНЕУ, 2012. – С. 161–163.
11. Рапницкая Н.М. Факторы финансовой устойчивости страховых компаний в современных условиях / Н.М.Рапницкая // Вестник МГТУ. – 2010. Т.13. – №1., с. 68-72
12. Скамай Л.Г. Страховое дело: Учеб. Пособие / Л.Г.Скамай, Т.Ю.Мазурина – М.: ИНФРА-М, 2004 – 256 с.
13. Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній в умовах глобалізації / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 82-91.
14. Чернова Г.В. Основы экономики страховой организации по рисковым видам страхования / Г.В.Чернова – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.
15. Ziemele J. Financial stability of the EU's insurance companies / J. Ziemele, I. Voronova // Economics and management. – 2013. – 18(3). – p. 436-448. DOI: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.em.18.3.4780>

Надійшла до редколегії 05.03.16

Р. Пікус, канд.еко.наук, проф.,

М. Балицкая, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СТРАХОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ И ИСТОЧНИКИ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье определена сущность дефиниции "финансовая устойчивость страховой компании", ее взаимосвязь с дефиницией "платежеспособность страховщика". Обоснована роль и значение финансовой устойчивости страховой организации в процессе создания в обществе эффективной системы страховой защиты. Определены и систематизированы факторы, формирующие финансовую устойчивость страховой компании. Выделены и охарактеризованы источники, обеспечивающие финансовую устойчивость страховой организации, в том числе в условиях финансовой нестабильности.

Ключевые слова: страховая компания, финансовая устойчивость страховщика, платежеспособность страховой организации, источники обеспечения финансовой устойчивости страховщика.

R. Pikus, PhD in Economics, Professor,
M. Balytska, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FINANCIAL STABILITY OF INSURANCE AND ITS SOURCES OF SUPPORT

The article describes theoretical aspects of determination of financial stability of insurance companies of Ukraine. It was found the main factors that influence the financial stability of insurance companies. Influencing factors are classified into internal and external and the effects of these factors on insurers' activities are presented. The main criteria of financial stability of insurance companies were deeply analysed and the most significant were chosen: sufficient amount of equity capital, the optimal tariff policy, balanced insurance portfolio, secure and effective reinsurance program, sufficient amount of insurance reserves for future payments, optimal investment management of insurance reserves and high solvency of an insurance company. Basic directions of provision and maintenance of financial stability of insurance companies in post-crisis period were presented. The main problems of provision and maintenance of financial stability of insurance companies were outlined and recommendations for its strengthening were provided.

Keywords: insurance company, insurer's financial stability, solvency of the insurance company, the sources provide the insurer's financial stability.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 10-18

УДК: 368.54:368.025.61:631.52

JEL: G22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/2>

М. Малік, д-р екон. наук, проф.,

Г. Гудзь, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РИЗИК ТРАНСФЕРУ ГЕНІВ У СТРАХОВОМУ ЗАХИСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті обґрунтовано сутність генної інженерії як об'єкта надання страхових послуг. Наведено визначення поняття ризику трансферу генів. Охарактеризовано специфічні особливості даного ризику. Досліджено вплив та можливі наслідки для аграрних товаровиробників. Представлено опис створення можливої концепції страхової послуги, що стосуватиметься ризику трансферу генів.

Ключові слова: генна інженерія, аграрне підприємництво, трансгенна культура, ризик трансферу генів, страховий захист.

ВСТУП. Завдання світового сільського господарства у найближчі 25 років полягає не лише у необхідності задовільнити зростаючий попит на продукти харчування, а й у сприянні скороченню бідності і недоїдання, виробляючи в той же час екологічно чистий продукт. У зв'язку із зростанням населення, попит в країнах, що розвиваються, за прогнозами, збільшиться на 59% для зернових культур та 120% для м'ясної продукції. Оскільки, темпи зростання врожайності, що досягнуті традиційним способом селекції рослин та агрономічною практикою скорочуються. Наступний етап підвищення врожайності в сільському господарстві полягає у нових наукових досягненнях біотехнології. Агро-біотехнології в Європі знаходяться на низькому рівні. Лише п'ять країн Європейського союзу (ЄС) вирощують генетично модифіковані (далі ГМ, ГМО) культури. Дана ситуація полягає у складності оцінки ризиків, варіація яких залежить від конкретного напрямку використаних генно-інженерних технологій. Існує необхідність організації страхового захисту, що дозволить відшкодувати збитки у результаті настання страхової події.

У статті розглянуто ризик трансферу генів, його вплив та можливі наслідки для аграрних товаровиробників; можливість створення страхової послуги, що стосуватиметься даного ризику.

Мета статті полягає у розкритті результатів дослідження ризику трансферу генів в сільському господарстві при організації страхового захисту.

Завданнями даної статті є:

- з'ясувати сутність генної інженерії як об'єкта надання страхових послуг;
- визначити поняття ризику трансферу генів, його специфічні особливості, вплив та можливі наслідки для аграрних товаровиробників;
- здійснити опис можливості створення страхової послуги, що стосуватиметься ризику трансферу генів.

Об'єктом дослідження є ризик трансферу генів у страховому захисті.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи до оптимізації ризику трансферу генів у страховому захисті.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Дослідженням проблематики використання генної інженерії та питань, пов'язаних з організацією страхового захисту в сільському господарстві, серед вітчизняних вчених займалися: Б. Баласинович [1], Ю. Ярошевська [1], О. Лобова [2], Н. Приказок [3], А. Шолойко [4].

Різним аспектам актуальних проблем генної інженерії та пов'язаних ризиків з даною діяльністю, серед зарубіжних вчених, присвятили свої праці такі, як: P. Regal [5], B. Glick [6], J. Pasternak [6], K. Hoffmann-Sommergruber [7], H. Beckie [8], L. Hall [8], S. Warwick [8], J. Bernstein [9], M. Miller [9], S. Tierzieva [9], L. Hardell [10], M. Eriksson [10], I. Schuphan [11], B. Shmidt [11], G. Goldberg [17], B. Koch [7] та інші.

Правові аспекти висвітлені у Регламентах ЄС №1829/2003 та 1830/2003 Європейського Парламенту та Ради. Значна увага, щодо законодавчого регулювання питань генної інженерії та ризиків при використанні генетичної модифікації, приділена Картагенським протоколом по біобезпеці (Cartagena Protocol on Biosafety) [13], мета якого "полягає в сприянні забезпеченню належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки та використання живих змінених організмів, в результаті використання сучасної біотехнології і здатні спричинити негативний вплив на збереження і сталі використання біологічного різноманіття, з урахуванням також ризиків для здоров'я людини і з приділенням особливої уваги транскордонному переміщенню".

Варто зазначити, що в даний час в економічній літературі та особливо публікаціях, що стосуються страхового захисту сільського господарства, не приділяється увага ризикам пов'язаним з трансфером трансгенних організмів та можливості прийняття даного ризику на страхування. Дане питання з урахуванням організації страхового захисту сільськогосподарського виробництва, стосовно проблематики, досліджувалось у певній мірі Міністерством сільського гос-

подарства США та Європейським центром, що займається страховим законодавством.

Виникає необхідність проведення глибокого дослідження теоретичних і практичних аспектів впливу ризику трансферу генів у контексті організації страхового захисту.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Генетична модифікація, також відома як генна інженерія або технологія рекомбінантної ДНК, вперше була застосована в 1970 році. Термін "генна інженерія" спочатку визначався будь-якою операцією з широкого спектру методів модифікації або маніпуляції з мікроорганізмами через процеси спадковості та відтворення. Таким чином, термін охоплює як штучний відбір і всі виступи біомедичних методів, серед них штучного осіменіння, екстракорпорального запліднення (наприклад, "з пробірки"), клонування. Але, на разі, термін позначає технологію рекомбінантної дезоксирибонуклеїнової кислоти (далі ДНК), або клонування генів. Цей метод дозволяє відбирати окремі гени для передачі від одного організму в інший, а також між не пов'язаними видами. Це один з методів, використовуваних для введення нових риси і характеристики в мікроорганізми. Отримана від цієї технології продукція зазвичай називається – генетично модифіковані організми (ГМО).

Необхідно знайти відповідь на питання наскільки використання ГМО є безпечним. Дана робота вимагає залучення великої кількості науковців з різних сфер.

У Картахенському протоколі про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття використовується термін "живий модифікований організм" (ЖМО). Статтею 3 протоколу ЖМО визначено як будь-який живий організм, що містить нову комбінацію генетичного матеріалу, отриману внаслідок використання сучасної біотехнології, а "живий організм" – як будь-яке біологічне утворення, спроможне до передачі або реплікації генетичного матеріалу, включаючи стерильні організми, віруси [13].

ГМО офіційно визначені в законодавстві ЄС – як "організми, в яких генетичний матеріал (ДНК) був змінений таким чином, що не відбувається природним шляхом: спаровування і / або рекомбінації" [14].

Генетична модифікація рослин часто пов'язана з поліпшення їх здатності до виживання в суворих умовах, щоб забезпечити більшу стійкість до шкідників і хвороб, поліпшити поживні властивості, і створити умови для стійкості до дії певних гербіцидів.

Біотехнології створюють переваги на перспективі, проте, залишаються не дослідженими ризик та загрози, які можуть виникнути при використанні.

Генна революція історично складається з трьох поколінь ГМО:

- *I покоління* – сільськогосподарські культури зі стійкістю до гербіцидів, комах і вірусів (виросли з 1996 року);
- *II покоління* – сільськогосподарські культури з вбудованими вакцинами і вітамінами;
- *III покоління* – ГМ рослини, що можуть виробляти фармацевтичні матеріали (біофармінг – вирощування лікарських препаратів у тілі рослини).

РЕЗУЛЬТАТИ. Розвиток генної інженерії вплинув на доступність до інформаційних систем, відкривши можливість обміну генетичною інформацією з живими організмами.

Рей Голдберг, професор Гарвардської бізнес школи (Harvard Business School), прогнозує, що традиційна агропромисловість та система ринкових відносин, у результаті широкого застосування генної інженерії до 2028 року стане глобальною індустрією з оборотом у 8 трлн. доларів США [17].

Для оцінки безпеки генетично модифіковані продукти харчування та корми проходять ряд випробувань і досліджень. В ЄС генетично модифіковані продукти і корми можуть бути затверджені тільки після всебічного розгляду за принципом ступінчастості, які часто займає кілька років. Спочатку рослина тестується в лабораторії або в теплицях, а потім протягом обмеженого часу і в умовах обмеженого простору проходить польові випробування. Тільки в тому випадку, якщо всі ці випробування покажуть прийнятні ризики, може бути наданий дозвіл на продаж генетично модифікованої рослини. Дозволені посівні площі вносяться до державного реєстру. В якості додаткової міри безпеки, дозвіл на збут має бути обмежений по терміну до 10 років. Після цього запит може бути продовжений, при цьому рослина знову проходить перевірку на підставі поточного стану наукових знань і підтвердження того, що всі необхідні умови для дозволу все ще виконуються. Якщо з'ясується, що з'явилося побоювання з приводу безпеки рослини, дозвіл може бути відкликана у будь-який момент [12].

Дослідження використання ГМО у сільському господарстві, викликане питанням економічної безпеки конкретного регіону чи держави в цілому.

У країнах, що розвиваються і розвинених країнах, визначення впливу ризиків та контроль за ними, є важливими аспектами ведення сільського господарства. Зміни погодних умов, клімату, врожайності, цінкових значень, державної політики, ситуації на світових ринках можуть призвести до масштабних коливань у виробництві сільськогосподарської продукції, і як наслідок, вплинути на доходи аграрних товаровиробників. Управління ризиками включає в себе вибір стратегій, які знижують соціальні та фінансові наслідки можливих змін, що впливають на виробництво і прибуток аграріїв.

П'ять основних типів ризику в сільськогосподарському секторі визначені Міністерством сільського господарства США (USDA) [16]:

- **Виробничий ризик.** Походять від невизначених процесів природного росту сільськогосподарських культур і худоби. Погода, хвороба, шкідники, і інші фактори, впливають як на кількість, так і на якість вироблених товарів;
- **Ринковий ризик (ціновий).** Відноситься до невизначеності на ціни, які виробники встановлюватимуть на товари або ціни, які вони повинні платити за необхідні ресурси. Природа цінового ризику значно варіюється в залежності від товару;
- **Фінансовий ризик.** У ситуації коли виробник займає гроші, і відповідно, створює зобов'язання погасити заборгованість. Зростання процентних ставок, і обмеження по доступності кредитів також є аспектами фінансового ризику;
- **Інституційний ризик.** Результати інституційного ризику полягають, у невизначеності, що пов'язані з діями уряду. Податкові закони, правила використання хімічних речовин, правила з утилізації відходів тваринництва, і рівень цін або фінансової підтримки – є прикладами рішень уряду, які можуть зробити істотний вплив на домогосподарства та бізнес;
- **Людський або особистісний ризик.** Відноситься, наприклад, до проблем зі здоров'ям людини. Це може вплинути на репутацію та фінансовий стан підприємства. Нещасні випадки, хвороби, смерть – це все ті фактори, які можуть загрожувати бізнесу.

Страховання ризиків сільськогосподарського виробництва у світі є важливим елементом системи фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських виробників. Страхова система АПК є регулятором процесів соціально-економічного розвитку в аграрному секторі, її завдання полягає не тільки в захисті майна в

момент настання страхового випадку і відшкодуванні безпосереднього збитку, але й в усуненні інших порушень – непрямих збитків, що виникли в результаті знищення чи ушкодження майна, яке є власністю або предметом майнових прав застрахованого. Таким чином, метою страхування, як дієвого регулятора страхової системи АПК, є не тільки охорона майна, але і забезпечення умов для гармонійного розвитку галузі [2].

Переваги страхування як ринкового інструменту управління ризиками доповнюються ще й можливістю його використання як механізму державної фінансової підтримки розвитку сільського господарства з метою гарантування відшкодування збитків та усунення загроз продовольчій безпеці держави [4].

Дана стаття фокусується на виробничих ризиках, і зокрема, пов'язаних з застосуванням генної інженерії та біотехнологій. У цьому контексті, виробничий ризик – є ризик, пов'язаний з небажаними і часто непередбаченими наслідками передачі генетично модифікованих характеристик, які впливають на якість та продуктивність сільськогосподарських культур і навколишнього середовища.

На сьогоднішній день, коли прорив генної інженерії відіграє велику роль для світового сільського господарства, усвідомити всі можливі загрози та виклики у повній мірі не можливо. Через те, що в процесі вбудовування певного гена, модифікований організм набуває або може набути цілої низки властивостей, появу та особливості яких передбачити неможливо через недостатню вивченість механізмів функціонування геному рослин та принципів впливу на навколишнє середовище (ґрунт, інші рослини, тощо). Унаслідок цього при виробництві ГМО, їх комерційному використанні, поширенні та споживанні виникає цілий ряд небажаних явищ та ризиків, які необхідно досліджувати, щоб попередити можливі негативні впливи та прояви ГМО в майбутньому. Розглянемо ризик, пов'язаний з поширенням та використанням ГМО, а саме – ризик трансферу генів.

В даному дослідженні, на нашу думку, доцільно ввести поняття "ризик трансферу генів", що охоплюватиме всі особливості передачі генно-модифікованих матеріалів в умовах ведення сільськогосподарської діяльності. Ризик трансферу генів можна охарактеризувати, як ймовірність настання несприятливої або небажаної події у разі передачі генно-модифікованих характеристик у організми, що не піддавалися генетичним модифікаціям, і серйозність або масштаби наслідків цієї події. Ризик трансферу генів складається з наступних можливих факторів впливу:

- Горизонтальне перенесення генів;
- Перехресне запилення культур;
- Поява стійкості до трансгенних токсинів у комах;
- Вплив на біорізноманітність.

Наслідки передачі генетично модифікованих характеристик на родинні (вертикальне перенесення генів), і на чужорідні організми, такі як ґрунтові бактерії, перевіряються шляхом випробувань в процесі затвердження. Горизонтальний перенос генів зустрічається вкрай рідко і не призводить до яких-небудь побічних ефектів у раніше затверджених ГМ-культур, так як використані гени майже виключно від тих, що зустрічаються в природі організмів. Вертикальне перенесення генів у рослин відбувається на регулярній основі на рослини з аналогічним ступенем спорідненості в природі. Тому слід очікувати цього і для генетично модифікованих рослин. Дозвіл для вирощування генетично модифікованого ріпаку в Європі через це залишається дуже спірним. Ріпак має деяких віддалених родичів в дикій природі, тому не можна повністю виключити ауткроссінг

(схрещування неспоріднених або далекоспоріднених організмів), і таким чином, необхідно проаналізувати, чи можна усвідомлено примиритися з таким розповсюдженням. Для одично- вирощуваних і дозволених на сьогоднішній день в Європі генетично модифікованих видів сільськогосподарських культур – кукурудзи і картоплі – перенесення генів виключене через відсутність родинних диких рослин. Батьківщиною кукурудзи є тропіки та субтропіки і в самій Європі кукурудза не є життєздатною. Картопля ж не може розмножуватися самосівом в природному середовищі в Європі.

Європа характеризується найбільшою часткою зібраних страхових премій у світі, на другому місці – страховий ринок Америки. Однак, перенасиченість страховими продуктами більшості страхових ринків розвинених країн Європи та Америки обмежує їх можливість для зростання, страховий же ринок Азії характеризується швидкими темпами та значним потенціалом зростання [3].

При створенні концепції страхової послуги, необхідно знайти відповідь на наступні питання [17]:

1. Визначити типи компенсаційних механізмів, які було б доцільно застосовувати при настанні втрат/збитків сільськогосподарських підприємств/фермерів, де вартість вирощених культур знизилася через присутність генетично модифікованих матеріалів?

2. Що було б потрібно реалізувати для впровадження таких механізмів? Якими повинні бути стандарти для здійснення оцінки втрат та які інструменти та методи (наприклад, допустимі норми, тестування) були б необхідні для перевірки та вимірювання таких втрат і визначенні розміру компенсації?

3. Які додаткові заходи за для забезпечення економічної безпеки держави, необхідно застосувати до аграрних підприємств / фермерств, що вирощують трансгенні культури?

Розглянемо можливі типи механізмів компенсації:

- *Компенсаційний фонд* – може фінансуватися за рахунок постачальників технологій, підприємствами, фермерствами, або по всьому ланцюгу виробництва продуктів харчування;

- *Механізм страхування врожаю* – залучення державного фінансування (підтримки) для підвищення інтересу фермерів до придбання полісу страхування;

- *Утримання ризику* – тобто, інструменти само-страхування, для убезпечення від економічних втрат.

Кожен з трьох можливих типів компенсаційних механізмів має свій набір переваг та недоліків.

У випадку створення компенсаційного фонду, існує ризик пов'язаний з несправедливим розподіленням навантаження фінансових зобов'язань.

Опція самострахування, тобто, створення окремим підприємством чи групою підприємств резервних (страхових) фондів за рахунок відрахувань грошових коштів. Проте, через те, що учасники покривають втрати самі у разі настання ризикової події, вважати дану опцію у повній мірі компенсаційним механізмом некоректно.

Механізм страхування врожаю, що враховує убезпечення від збитків нанесених даним ризиком, базується як на державній підтримці, так і приватного сектору. Певний рівень державного фінансування та інструментарію страховика, а також можливість запровадження добровільної форми страхування, створюють всеосяжний підхід.

Впровадження механізму страхування має основну відмінність у тому, що дана операція враховує як особа якій завдано збиток, могла отримати більший прибуток, ніж по факту заподіяної шкоди іншим фермером. У зв'язку з цим, першим варіантом страхування може виступати страхування відповідальності останнього. У будь-якому випадку, механізм страхування дозволяє об'єднувати

ризиків між великою групою підприємств чи окремих фермерів, що схильні до нього, і дана група може бути розширена окремим положенням чи законом.

Обов'язкове страхування може посприяти тому, щоб продукт відповідав певному рівню попиту на ринку. Проте, це може в той же час завадити правильній диференціації ризиків, особливо, якщо достатня інформація для оцінки ризику відсутня. Зрештою, страховик повинен адаптувати політику у відповідності до окремих аспектів ризику по відношенню до кожного застрахованого. В теорії, ті хто схильний до підвищеного ризику, повинні сплачувати більші страхові внески. Але в рамках обов'язкової системи страхування ще менш ймовірно, що дана умова виконуватиметься [17].

Страховику необхідно використовувати стандартизовані положення для визначення того, чи страховий ризик включатиме наступні питання, такі як:

- Чи може бути оцінена частота і тяжкість можливих подій?

- Чи є виникнення даної шкоди завжди випадковим?

На даний момент, для ризиків пов'язаних з використанням ГМО, наявно більше невідомих, ніж відомих змінних для страховиків. До невідомих змінних можна віднести наступні:

- Відсутність статистичної бази щодо втрат (за коротко- чи довгостроковий період);

- Використовувані для створення ГМО технології постійно розвиваються;

- Варіація доступних різновидів ГМ-культур постійно зростає.

Таким чином, оцінюючи ризики, що властиві для конкретних різновидів ГМ-культур або впливу відразу декількох різновидів, важко охарактеризувати довгострокові наслідки. Очевидно, що на даний момент, дані невідомі змінні актуарними методами оцінити важко.

Одною з ключових проблем, яка стосується усіх типів страхування є широкий спектр сценаріїв ризику у зв'язку з відмінністю потенціалу різних видів рослин до трансферу генів. Тому досягнення єдиного страхового рішення для всіх типів рослин видається практично неможливим. Адміністративні витрати страховика при цьому (на виробництво, маркетинг, управління ризиками конкретних страхових продуктів), будуть значними.

Ще одне важливе питання стосується ступеню ймовірної шкоди, яка повинна бути покрита за умовами договору страхування.

У даному дослідженні розглядаються економічні наслідки перехресного запилення ГМ-культур з культурами, що не вміщують генно-модифіковані організми. Генно-модифіковані та не ГМ-культури, ймовірно, можуть бути змішані при посадці, під час збору врожаю, сушінні насіння, чи при транспортуванні на зберігання (рис. 1).

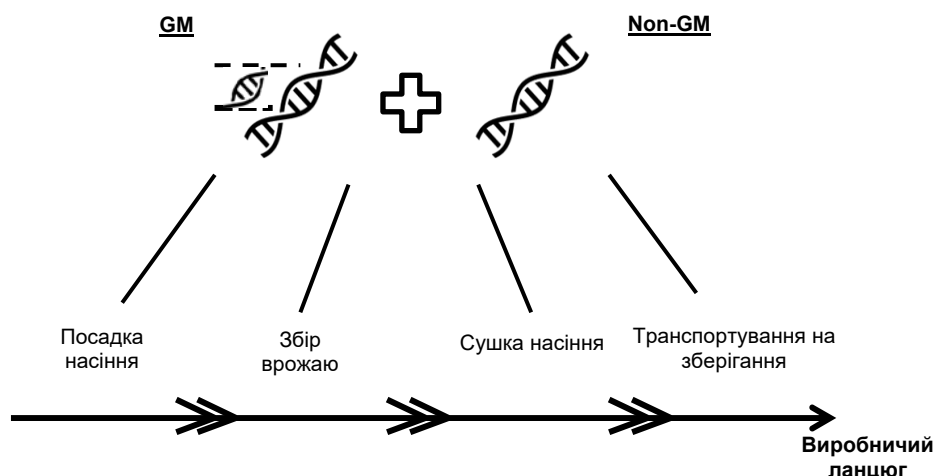

Рис. 1. Ймовірні шляхи розповсюдження ризику трансферу генів у виробничому ланцюгу

Джерело: складено автором

Пилок може розповсюдитись з ГМ до не-ГМ площі насаджень через вплив: вітру; комахами, що здатні переносити ГМО; іншими тваринами. Забруднення може статися як на одному, так і на декількох етапах виробництва. Дана ймовірність залежить від декількох змінних [7]:

- Врожай конкретної культури;
- Місце розташування;
- Наявність схрещування споріднених організмів / сумісність культур;
- Конкурентні ознаки (переваги/недоліки) введеної ознаки і екологічні наслідки.

Втручання людського фактору може грати певну роль, але не обов'язково. Це ймовірно, наприклад, під час посівної або обробки сільськогосподарських культур. В той час як передача внаслідок стихійних лих або переносу тваринами, не викликане людським фактором (якщо не брати до уваги безпосереднє рішення фермера приступити до вирощування ГМ-культур).

Тестування на наявність генетично-модифікованого вмісту в зернових культурах набуває вирішального значення при оцінці втрат. Крім того, тестування необхідне для збереження специфічних особливостей культури за всіма етапами виробничого ланцюга. Поняття "сегрегація" використовується в даній статті, для пояснення процесу, за допомогою якого здійснюється зберігання культур (ГМ та не-ГМ) окремо, щоб уникнути змішування під час збору врожаю; завантаження та розвантаження; транспортування і зберігання. Таким чином, даний процес вимагає, щоб обладнання (наприклад, комбайн) для посадки та збору врожаю, вантажний транспорт для перевезення, складські приміщення / елеватори, підлягали обов'язковому догляду та регулярній очистці. В той же час, даний процес не може включати контейнеризацію – як обробку вантажів високо механізованими методами.

На відміну від сегрегації, існує більш жорсткий та витратний процес диференціації продукції, що вимагає

суворого розподілу, зазвичай включає контейнеризацію. Даний процес має назву "ІР-сертифікація" (англ. Identity preservation certification). ІР-сертифікація – це міжнародна система добровільної сертифікації, що передбачає аудит незалежним органом по сертифікації ланцюга поставок не-ГМО сільськогосподарської сировини або отриманої з нього харчової продукції, а також, верифікацію системи менеджменту якості на місці, від насіння культур до полиць магазинів. ІР-сертифікація здійснюється у відповідності Правилам Європейського союзу в відношенні не-ГМО, в тому числі Директиви ЄС 2001/18 та Правил 1829/2003 і 1830/2003 [14, 15]. Дані документи встановлюють вимоги до всіх процесів в ланцюзі поставок, в тому числі до: постачання насіння, вирощування, продажу, промислової переробки, зберігання сільськогосподарських культур, їх транспортування, а також до відбору та аналізу проб. ІР-сертифікація зменшує потребу в додатковому тестуванні, так як проконтрольований товар переходить до іншого суб'єкта зі зниженим ступенем ризику трансферу генів. Проте, жодна система сегрегації не може гарантувати чистоту на 100%.

На даний час зерновий ринок США характеризується великими обсягами та високошвидкісними операціями. Швидке прийняття біотехнологічних культур і поява цілої низки продуктів з вхідними рисами, вимагає введення посиленних систем контролю та розробки умов для забезпечення від настання пов'язаних ризикових подій.

Існує складний та вартісний метод, що має назву "полімеразна ланцюгова реакція" (англ. аббревіатура PCR), що являє собою експериментальний метод молекулярної біології, який може бути використаний для виявлення конкретного чужорідного генетичного матеріалу в ДНК рослини. Даний метод складно адаптувати для швидкого контролю. Тест займає від 2 до 10 днів, і

вартість варіюється у межах 200 – 450\$. Також, проблема полягає у процедурі визначення розміру вибірки, тобто, відбору зразків.

Більшість промислово розвинених країн світу ставлять вимоги щодо сільськогосподарських культур вироблених з застосуванням біотехнологій, за якими оцінюється їхній вплив на навколишнє середовище та безпеку як кінцевого продукту.

Регулювання ГМ продукції в ЄС здійснюється згідно правил для різних типів ГМ-культур. Дозволених сортів ГМ культур в Європі менше, ніж в США.

З приводу потенційного впливу великомасштабного випуску біотехнологічних культур на навколишнє середовище, можна зазначити наступні проблемні зони:

- Потенціал поширення трансгенів в інших рослинах, призводить до шкідливих наслідків, а саме, розвитку бур'янів з підвищеною стійкістю та забруднення не-ГМ або органічних культур;
- Підвищення стійкості до переносу у шкідників (комах);
- Непередбачений шкідливий вплив на різні групи організмів в екосистемі.

На даний час, наявний невеликий обсяг інформації, щодо заподіяної шкоди навколишньому середовищу від використання ГМ-культур. Оцінка ризику направлена на підвищення довіри споживачів та сприянні безперебійній роботі ринків.

При розробці програми страхування врожаю потрібно враховувати кілька процесів і процедур, що включають: реєстрацію, перевірку, розмір страхових платежів, врегулювання збитків, відшкодування втрат (рис. 2).

Рис. 2. Процеси та процедури включені у розробку програми страхування врожаю

Джерело: складено автором

• **Процес реєстрації.** Програма страхування врожаю включає багато стадій. Кожна стадія має важливе значення для розробки програми страхування врожаю. До підписання договору страхування врожаю з суб'єктом, необхідно розглянути та проаналізувати інформацію, щодо наявності програм страхування в минулих періодах та історії за ними. Відповідно до цього, перед реєстрацією потрібно: модифікувати програму під конкретного суб'єкта, враховуючи особливості, в тому числі тарифні ставки при необхідності; розглянути інформацію за попередні періоди; розробити програмну підтримку. Виробники повинні розуміти послуги, які надаються їм в обмін на сплачені страхові платежі; включати чіткий розподіл за ризиком і обов'язки серед страхових компаній, перестраховиків та державних органів.

• **Процес перевірки.** Даний процес повинен включати зазначення виробничої інформації, наприклад, посіви (вид культури), площа (обсяг), місце розташу-

вання (GPS – дані, моніторинг сусідніх площ та дані, щодо посаджених культур за останні 5 років на них), збір коментарів підприємців (проблеми та рекомендації). Один з підходів, щодо перевірки, може полягати у віддаленому доступі до вводу інформації безпосередньо в електронну базу даних, але за умови відсутності проблем з електронною передачею. Тому важливо вводити такі дані в режимі оф лайн, щоб всі поправки, які будуть зроблені зберігались. За наявності інформації, щодо ймовірного ризик-носія, площі якого є сусідніми з площами страхувальника. Також, необхідно проводити постійний моніторинг та фіксацію польових обстежень.

• **Процедура визначення розміру страхової премії.** У більшості випадків, виробники сплачують страхові платежі в момент укладення договору. Проте, в США існує практика, що дозволяє відкладати сплату премій на кінець року (терміну). Це можливо через перехресну

відповідність програм страхування з багатьма іншими урядовими програмами, що мінімізує ризик дефолту.

Для визначення розміру страхової премії, необхідно враховувати наступні змінні:

➤ Очікувана прибутковість: середня історична прибутковість врожаю на рівні виробника;

➤ Ціна: ціна за одиницю продукції, що використовується для розрахунку премії та відшкодування збитків;

➤ Франшиза: відсоток втрат, що лишається на виробнику;

➤ Покриття: обсяг врожаю, що застрахований:

$$\text{Покриття} = 1 - \text{Франшиза};$$

Тригер* відшкодування збитків: рівень врожайності, за яким ініціюється виплата відшкодування:

$$\text{Тригер відшкодування} = \text{Очікувана врожайність} \times \text{Покриття}(\%);$$

*Тригер – у даному дослідженні використовується як умова за якою виконуватиметься процедура.

➤ Відповідальність: максимальна виплата відшкодування:

$$\text{Відповідальність} = \text{Тригер відшкодування} \times \text{Ціна};$$

➤ Чиста нетто-премія (ризикова премія): очікувана виплата відшкодування за часткою відповідальності;

➤ Навантаження: вартість, що покриває додаткові витрати;

➤ Нетто-премія:

$$\text{Нетто – премія} = \text{Навантаження} + \text{Чиста нетто – премія (ризикова премія)};$$

➤ Страхова премія (Σ): загальна вартість страхування:

$$\text{СП} = \text{Відповідальність} \times \text{Нетто – премія};$$

➤ Премія страховика: собівартість страхування:

$$\text{Премія страховика} = (1 - \text{Субсидія}) \times (\text{Страхова премія});$$

➤ Субсидія (%): частка покритої державою страхової премії.

• *Процедура врегулювання збитків.* Врегулювання збитків відноситься до процесу перевірки, в частині аналізу фактичної врожайності, у випадку, коли нижче тригера відшкодування збитків. Це один з найбільш важливих факторів у розробці програми страхування врожаю.

• *Процедура відшкодування втрат.* Коли фактична врожайність (або доходи) нижче тригера відшкодування втрат, страховик зобов'язаний здійснити виплату відшкодування. Відшкодування суми збитку визначається як різниця між фактичною врожайністю (або доходами), а також, тригером відшкодування збитків, що помножені на ціну, по якій товар оцінюється.

Наведені процеси та процедури притаманні стандартній програмі страхування врожаю. Для розробки програми страхування врожаю, де буде внесений ризик трансферу генів, необхідно враховувати яким чином будуть змінені процеси і процедури. Зокрема, важливим питанням є процедура визначення розміру страхової премії. Очікувана врожайність чутлива до вибірки, а тим більше коли може бути присутній фактор ризику трансферу генів. У багатьох країнах використовуються дані всього лише за чотири роки, в той час як в окремих – десять чи більше років для розрахунку очікуваної врожайності. При врахуванні ризику трансферу генів, на нашу думку, варто використовувати дані за десять та більше років, через зміну тенденцій врожайності в результаті технологічних змін. Також, важливим питанням є процес перевірки і контролю. Дане питання полягає у тому, що страховику необхідно розробити методику перевірки і контролю сусідніх площ (підприємств) від страхувальника, що можуть нести ймовірну небезпеку. Створення бази та зведення даних по площам у розрізі за рівнями регіонів, районів, агрохолдингів, окремих фермерств є початковим завданням при створенні умов для організації страхового захисту.

Страхове покриття втрат доходу може теоретично включати різні види страхування, в залежності від структури відповідальності по таким втратам. Серед них можна виділити наступні: страхування комерційної відповідальності ГМО-виробника перед третіми особами; страхування відповідальності за якість продукції або покриття наявності ГМ ознак товару виробленого не-ГМ фермером; сільськогосподарське страхування від матеріального збитку не-ГМ фермера або, якщо наслідки впливу ризику трансферу генів були виявлені тільки

після того, як генетично модифікований продукт був переданий клієнтам; страхування відповідальності за якість продукції виробників ГМ насіння. Проте, визначення наявності покриття для кожного з цих видів страхування є проблематичним через низку причин.

Розглянемо особливості покриття втрат від ризику трансферу генів, а саме, окремого фактору – перехресного запилення. Даному дослідженню була приділена увага у звіті Європейського центру деліктного і страхового права [7]. Втрати від перехресного запилення, як правило не включаються до страхового покриття через обчислюваність низки супутніх ризиків. Особливо в країнах, де жорстко регулюється відповідальність фермерів, що вирощують ГМ-культури, відсутня проблема пошуку доказів причинно-наслідкового зв'язку.

Дві альтернативи для врегулювання таких збитків від перехресного запилення, понесених фермерам, були розроблені на практиці паралельно страховим рішенням [77]: по-різному організовані та профінансовані компенсаційні фонди, а також, договірні особливості, за якими виробник насіння зобов'язує себе купити будь-які культури фермерів в околиці, які постраждали від небажаного перехресного запилення за ціною не ГМ сільськогосподарських культур. У таких випадках будь-яка потреба в страхуванні не виникає. Але враховуючи економічні реалії та особливості ведення бізнесу, законодавчого регулювання кожної окремої країни, дані альтернативи є не дієвими для широкого кола.

Якщо втрати від перехресного запилення покриті страховкою, виникає питання про масштаби та умови, при яких даний страховий захист може бути наданий. Крім узгодження грошових лімітів, розгляд в першу чергу, повинен стосуватися розробки стандартів безпеки для запобігання небажаного впливу ГМ на не-ГМ культури. Розглянемо особливості кожного виду страхування окремо:

1. *Страхування комерційної відповідальності підприємця, що виробляє ГМ-культури перед третіми особами.* Оскільки підприємці / фермери, що вирощують ГМ культури в будь-якому випадку піддаються відповідальності за наслідки своєї діяльності, у разі завдання ними шкоди має місце можливість включення даного ризику в страхування комерційної відповідальності перед третіми особами. Найбільшою перешкодою є те, що максимальні страхові суми часто є низькими в порів'язі

внянні з наявними фінансовими втратами. Крім того, небажане перехресне запилення також може розглядатися як завдання збитків навколишньому середовищу, і в цьому випадку велика різноманітність винятків, щодо раптового забруднення. У разі втрат за наслідками перехресного запилення, пов'язаних з тими типами рослин, де вирощування ГМ-культур майже неминуче призводить до перехресного запилення, в страхуванні буде відмовлено через відсутність випадковості події. Проте, все залежить від структури договору страхування. Найбільш важливим фактором критики страхування в даному випадку, є невизначеність у тому, чи фермер, що вирощує ГМ продукцію, несуть відповідальність тільки у випадку, якщо законна межа у 0,9% перевищена або застрахована сусідня площа (іншого фермера) гарантує своїм клієнтам дотримання нижчих порогових значень за контрактом [7]. Це важливо через те, що навіть якщо всі необхідні стандарти безпеки дотримувалися, виявляється практично неможливим уникнення будь-яких слідів перехресного запилення, принаймні у разі комерційного вирощування ГМ-культур.

2. *Сільськогосподарське страхування від матеріального збитку не-ГМ фермера.* Навіть якщо фермер уклав договір сільськогосподарського страхування без будь-якого конкретного винятку (зазначення), що стосуватиметься ГМО, втрата доходу через небажане перехресне запилення, як правило, не може бути покрита, так як за договором охоплено обмежену кількість небезпечних природних явищ. До того часу, як традиційне сільське господарство є правилом, а фермери, що вирощують ГМ-культури – винятком,

3. *Страхування відповідальності за якість продукції або покриття наявності ГМ ознак товару виробленого не-ГМ фермером.* Якщо наслідки небажаного перехресного запилення не були помічені, перш ніж врожай був направлений клієнтам, то даний вид страхування може бути залучений, за умови, що фермер несе відповідальність за наслідки перехресного запилення під гарантії надані своєму клієнту. Можна припустити, що страховий захист дійсно включає чисто економічні втрати (при умові, що правова система враховує наслідки перехресного запилення не як шкоду майну, а як економічні втрати).

4. *Страхування відповідальності за якість продукції виробників ГМ насіння.* Покриття збитків від перехресного запилення під відповідальність за якість продукції виробників ГМ насіння навряд чи буде відігравати суттєву роль, так як виробника, як правило, не можуть притягнути до відповідальності, оскільки, його продукт не є дефектним. Тому, відповідальність, під яку можуть підпадати виробники, може стосуватися зобов'язання виробника насіння повідомити та попередити ГМ фермера (клієнта) про ризики, пов'язані з вирощуванням ГМ насіння і інформувати про можливі запобіжні заходи безпеки. Це, однак, передбачає, що дане зобов'язання виробника насіння повинно відповідно відображатись у правовій системі.

Отже, страховики повинні приймати рішення, в якій саме формі пропонувати можливість страхового покриття за наслідки небажаного перехресного запилення. У них є кілька варіантів структурування пропонованого захисту: крім можливості узгодження певних максимальних страхових сум (подій та річних сукупних лімітів, так і франшиз), є питання стосовно того, які типи рослин і ГМ-культур повинні бути включені. На даний час, більше 40 сортів рослин вже тестуються чи плануються для додавання генно-модифікованих характеристик. Оскільки, ймовірність небажаного перехресного запилення може сильно різнитись від кожного сорту, а також, в деяких випадках, перехресне запилення навіть здається майже

неминучим (наприклад, рапс). Виходячи з цього, одного комплексного рішення страхування для всіх видів рослин не може бути знайдено. З іншого боку, страховики повинні будуть чітко визначити правила професійної практики у вирощуванні генетично модифікованих рослин в якості передумови для покриття збитків перехресного запилення, принаймні там, де відповідні нормативні акти відсутні. Це може, наприклад, включати в себе положення про зведення чіткого поділу між не-ГМ та ГМ-культурами; контроль та огляд при складанні сільськогосподарської техніки, що використовуються на полях обох типів культур; а також, критерії для поділу обох типів культур при зберіганні та транспортуванні.

ВИСНОВКИ. Отже, проведене дослідження, що спрямоване на пошук шляхів вирішення питання організації страхового захисту для аграрних товаровиробників з приводу ризику, пов'язаного із галуззю біотехнологій, дозволило з'ясувати сутність генної інженерії та виділити сутність як об'єкта надання страхових послуг.

Крім того, визначено поняття ризику трансферу генів, його специфічні особливості, вплив та можливі наслідки для аграрних товаровиробників. На нашу думку, доцільно об'єднати всі розглянуті фактори, за для узагальнення і визначення одного спільного ризику, а саме – ризику трансферу генів. Об'єднавши дану групу факторів, що притаманна галузі генної інженерії в частині сільського господарства, можливо створити єдину програму страхування врожаю, що дозволить забезпечити сільськогосподарських товаровиробників від економічних втрат.

Наступним кроком було здійснення опису створення концепції страхової послуги, що стосуватиметься ризику трансферу генів. Окреслено етапи при створенні концепції страхової послуги, серед яких:

- Вказано типи компенсаційних механізмів. Розглянуті типи компенсаційних механізмів повинні бути змодельовані на існуючому ринку страхування врожаю. На нашу думку, для отримання компенсації, окремому господарству (підприємству/фермерству), необхідно продемонструвати наступні характеристики:

- 1) намір зробити продукт, що зберіг свою ідентичність до встановлених виробником стандартів (склад %ГМО, якщо дозволено нормами);

- 2) використання технологій, що застосовуються для виробництва продукту (опис і відповідна характеристика);

- 3) фактичні фінансові втрати, що були понесені виробником за період. Господарства, які отримали дану страховку до посадки урожаю, матимуть право на отримання такої компенсації, якщо були виконані вищевказані критерії. Державна інституція повинна заручитися допомогою відповідального органу, щоб переконатися, що програма розроблена таким чином, що вона зводить до мінімуму наслідки потенційних несприятливих подій.

- Проаналізовано існуючі інструменти та методи тестування для перевірки та вимірювання наявності ГМО. Наведено та охарактеризовано наступні методи: сегрегація, ІР-сертифікація, методика PCR (Полімеразна ланцюгова реакція).

- Виявлено необхідність у додаткових заходах для забезпечення економічної безпеки держави. Потенціал поширення трансгенів в інших рослинах, призводить до шкідливих наслідків, а саме, розвитку бур'янів з підвищеною стійкістю та забруднення не-ГМ або органічних культур; підвищення стійкості до переносу у шкідників та непередбачений шкідливий вплив на різні групи організмів в екосистемі, виступають важливими проблемами. Проте, на нашу думку, невеликий обсяг інформації, щодо заподіяної шкоди навколишньому середовищу від використання ГМ-культур – є головною проблемою

на державному рівні та потребує швидкого і ефективного підходу для вирішення.

Оскільки біотехнології у сільському господарстві швидко розвиваються, і кількість видів сільськогосподарських культур, що піддаються внесенню генетично модифікованого матеріалу зростає, існує необхідність у розробці методики захисту для виробників традиційних культур. Також, враховуючи недостатній рівень нормативно-правового забезпечення, що дозволив б поєднувати законодавство на міжнародних ринках та ввести уніфіковану систему документації для інструментарію при перевірці та контролі діяльності.

ДИСКУСІЯ. До розглянутого ризику може застосовуватись як і наявна теоретична та практична база страхування, так і частина специфічних особливостей, що притаманні ризику трансферу генів та виділяють його в системі страхового захисту. Дослідження стосовно даної проблематики потребує додаткового обґрунтування та висвітлення, і вимагає залучення широкого спектру науковців та спеціалістів.

На даний час, незважаючи на суттєвий обсяг публікацій з дослідження генної інженерії у сільському господарстві, праці, що стосувалися б проблематики організації страхового захисту відсутні. Розглядом можливості організації страхового захисту з пропозиціями на законодавчому рівні є лише звіт Європейського центру деліктного і страхового права (European Centre of Tort and Insurance Law) за 2009 рік, в якому досліджувалося питання відповідальності стосовно фактору перехресного заповнення. Також, у звіті Консультативного комітету з біотехнологій у сільському господарстві США при Міністерстві сільського господарства США (USDA Advisory Committee on Biotechnology and 21st Century Agriculture) за 2012 рік, розглянуті типи компенсаційних механізмів у разі економічних втрат, через присутність генетично модифікованого матеріалу у сільському господарстві культурах, серед яких визначено можливість страхування врожаю. Проте, не визначені подальші кроки у розробці такої програми страхування.

Подальшим напрямком досліджень даного питання є взаємовідносини суб'єктів, що беруть участь у процесі страхування з позицій: аналізу ризику; залученого інструментарію для визначення впливу та наслідків ризику; удосконаленню законодавчої бази, що регулює організацію, проведення та контроль за ГМО у аграрній сфері; пошуку особливостей у визначенні та розрахунку для розробки ефективної страхової послуги.

Список використаних джерел

1. Баласинович Б. ГМО: виклики сьогодення та досвід правового регулювання / Б. Баласинович, Ю. Ярошевська // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua>.

Н. Малик, д-р экон. наук, проф.,
Г. Гудзь, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

РИСК ТРАНСФЕРА ГЕНОВ В СТРАХОВОЙ ЗАЩИТЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье обоснована сущность генной инженерии как объекта предоставления страховых услуг. Приведено определение понятия риска трансфера генов. Охарактеризованы специфические особенности данного риска. Исследовано влияние и возможные последствия для аграрных товаропроизводителей. Представлено описание создания возможной концепции страховой услуги, что относится к риску трансфера генов.

Ключевые слова: генная инженерия, аграрное предпринимательство, трансгенная культура, риск трансфера генов, страховая защита.

M. Malik, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
H. Hudz, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE RISK OF GENE TRANSFERRING IN THE INSURANCE PROTECTION OF AGRICULTURE

The paper justified essence of genetic engineering as the object of insurance services. Defines the concept of risk gene transferring. The character features of this specific risk. The influence and consequences for agricultural producers. The description of the possible creation of the concept of insurance services that cover risk of gene transferring.

2. Лобова О.М. Ефективність страхування ризиків підприємницької діяльності в аграрному секторі / О.М. Лобова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – №156. – С. 70-76. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/14>

3. Приказок Н.В. Развитие мирового страхового рынка в посткризисный период / Н.В. Приказок // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – №135. – С. 22-25. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721>

4. Шолойко А.С. Світовий досвід державної підтримки сільського господарства через програми страхування / А.С. Шолойко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – №135. – С. 41-43. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721>

5. Philip Regal: A Brief History of Biotechnology Risk Debates and Policies in the United States, available at: <http://www.edmonds-institute.org/regal.html>.

6. Glick B. *Molecular Biotechnology. Principles and Applications of Recombinant DNA*. / Glick B., R., Pasternak J. J. // Washington, D.C.: ASM PRESS, 1998. 589 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.5860/choice.32-4487>

7. Hoffmann-Sommergruber K. *Pathogen-related (RP) –proteins identified as allergens* // Biochem. Soc. Trans. 2002. Vol. 30. P. 930–935. DOI: <http://dx.doi.org/10.1042/bst0300930>

8. Beckie, H.J. *Impact of herbicide-resistant crops as weeds in Canada*. / Beckie, H.J.; Hall, L.M.; Warwick, S.I. // Proceedings Brighton Crop Protection Council – Weeds. 2001. P. 135–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.4141/p05-193>

9. Bernstein, I.L. *Immune responses in farm workers after exposure to Bacillus thuringiensis pesticides* / Bernstein, I.L.; Bernstein, J.L.; Miller, M.; Tierzieva, S.; Bernstein, D.L.; Lummus, Z.; Selgrade, M.K.; Doerfler, D.L.; Seligy, V.L. // Environ. Health Perspect. 1999. V. 107. P. 575–582. DOI: <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.99107575>

10. Hardell L. *A case-control study of non-hodgkin lymphoma and exposure to pesticides* / Hardell L., Eriksson M. // Cancer. 1999. Vol. 85, № 6. P. 1353–1360. DOI: [http://dx.doi.org/10.1002/\(sici\)1097-0142\(19990315\)85:6](http://dx.doi.org/10.1002/(sici)1097-0142(19990315)85:6)

11. Muller B.P. *Metabolism of the herbicide glufosinate-ammonium in plant cell cultures of transgenic (rhizomania-resistant) and non-transgenic sugarbeet (Beta vulgaris), carrot (Daucus carota), purple foxglove (Digitalis purpurea) and thorn apple (Datura stramonium)* / Muller B.P., Zumdick A., Schuphan I., Schmidt B. // Pest. Manag. Sci. 2001. Vol. 57, № 1. P. 46–56. DOI: [http://dx.doi.org/10.1002/1526-4998\(200101\)57:1](http://dx.doi.org/10.1002/1526-4998(200101)57:1)

12. *Genetic engineering*. Federal Office of Consumer Protection and Food Safety, available at: http://www.bvl.bund.de/EN/06_Genetic_Engineering/genetic_engineering_node.html

13. *The Cartagena Protocol*. Convention on Biological Diversity, available at: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>

14. *Commission Regulation (EU) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council*. Regulation, Directives and other acts, available at: http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_en.htm

15. *Commission Regulation (EU) No 1830/2003 of the European Parliament and of the Council*. Regulation, Directives and other acts, available at: http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_en.htm

16. *Climate Change Global Food Security*. United States Department of Agriculture, available at: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>

17. *USDA Advisory Committee on Biotechnology and 21st Century Agriculture (AC21)*. Enhancing Coexistence: A Report of the AC21 to the Secretary of Agriculture, available at: http://www.usda.gov/documents/ac21_report-enhancing-coexistence.pdf

18. Goldberg R. *The Genetic Revolution: Transforming our Industry* // Address to the International Food and Agribusiness Management Association. Chicago, 26 June 2000.

19. Koch B. (ed.). *Liability and Compensation Schemes for Damage Resulting from the Presence of Genetically Modified Organisms in Non-GM Crops* // Reports (EU). European Centre of Tort and Insurance Law. April 2007.

Надійшла до редколегії 21.02.16

The study reveals of the use of GMOs in agriculture, due to issues of economic security of a particular region or country as a whole.

To determined the impact of risks and control for developing and developed countries that are important aspects of farming. Changes in weather, climate, productivity, price values, public policy, the situation on global markets can cause large fluctuations in agricultural production, and consequently affecting the income of agricultural producers. Risk management includes a range of strategies that reduce the social and financial implications of possible changes affecting the production and income of farmers.

There is a need for an in-depth study of the theoretical and practical aspects of the impact of the risk of gene transferring in the context of insurance protection.

Keywords: *genetic engineering, agricultural entrepreneurship, risk of gene transferring, transgenic crops, the insurance protection.*

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 18-25

УДК 364.32:346.6

JEL: G 20, 22, 29

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/3>

О. Гаманкова, д-р екон. наук, проф.,

С. Шимків, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено особливостям фінансового забезпечення державного та недержавного страхування від нещасних випадків. Аналізується методика формування ставок страхових премій у сфері недержавного страхування від нещасних випадків. Досліджується практика реформування фінансового забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків. Аргументовано висновок щодо необхідності запровадження науково обґрунтованого підходу до визначення ставок страхового внеску у сфері державного соціального страхування на основі математичної статистики та актуарних розрахунків з метою забезпечення таких умов, які з одного боку, дозволяють застрахувати ризик, а з іншого – забезпечити страховику можливість безумовного виконання страхових зобов'язань.

Ключові слова: *система загальнообов'язкового соціального страхування; державне соціальне страхування від нещасних випадків; недержавне страхування від нещасних випадків; страховий тариф; єдиний соціальний внесок.*

ВСТУП. Інтеграція України в світовий соціально-економічний простір визначає необхідність трансформації національної системи соціального захисту громадян, в складі якої важливе місце належить страхуванню від нещасних випадків. Страховий захист від нещасних випадків, включаючи як державне соціальне страхування, так і недержавне особисте страхування, поки що залишається в нашій країні нерозвиненим і вкрай суперечливим. Це обумовлюється багатьма чинниками, серед яких – уповільнення розвитку національної економіки в умовах фінансової кризи, її структурна перебудова; зниження в Україні частки працездатного населення; трансформація трудових відносин і пов'язаних з ними соціальних ризиків; збереження високого рівня "тіньової" економіки. За цих умов страхування від нещасних випадків потребує суттєвого реформування з метою перетворення на ефективну систему, яка б ґрунтувалася на довірі і соціальній відповідальності як державних, так і приватних інститутів. В контексті підвищення ефективності страхування від нещасних випадків особливої уваги потребує його фінансове забезпечення на основі використання механізмів взаємодії бізнесу і держави, спрямованих на координацію зусиль сторін та забезпечення врахування інтересів держави і бізнесу при розробці та проведенні масштабних соціальних реформ.

В період трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, питання страхування від нещасних випадків потребує подальшого дослідження, перш за все, з огляду на формування фінансових ресурсів, необхідних для його організації та здійснення. Необхідний та достатній обсяг фінансових ресурсів, зосереджених у відповідних грошових фондах (страхових резервах), є гарантією виконання страхових зобов'язань перед застрахованими особами в системі страхування від нещасних випадків. Основним джерелом формування таких грошових фондів по лінії державного страхування виступає єдиний соціальний внесок, по лінії недержавного страхування – страхова премія. Специфіка страхової діяльності вимагає, щоб ставки єдиного страхового внеску і ставки страхових премій ґрунтувалися на оцінці рівня ризику, а адміністрування відповідних процесів відповідало вимогам сучасного

бізнес-середовища. Недотримання цього принципу призводить до неспроможності страховика виконати свої зобов'язання перед застрахованою особою в належному обсязі, робить систему страхування від нещасних випадків неефективною, незважаючи на постійні спроби модернізації соціальної сфери та зміни у законодавчій та нормативній базі стосовно справляння в Україні єдиного соціального внеску.

Метою даної статті є порівняльний аналіз методів формування фінансового забезпечення страхування від нещасних випадків в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування і в секторі приватного страхування з урахуванням вірогідності настання страхової події та врахування ступеню ризику; аналіз останніх законодавчих змін щодо справляння і адміністрування єдиного соціального внеску.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Питання забезпечення страхового захисту членів суспільства від дії соціальних ризиків перебувають в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених і практиків. Так, значимий внесок у формування національної концепції соціального страхування зробили В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.А. Грішнова [11], С.С. Осадець, С.І. Юрій та ін. Теоретично-прикладним аспектам страхового захисту громадян від нещасних випадків присвятили свої роботи вітчизняні дослідники: Ю.П. Гришан, О.М. Залетов, Г.М. Третякова та ін. Питання розбудови ефективних систем соціального страхування, включаючи страхування від нещасних випадків, знайшли своє відображення в роботах таких зарубіжних авторів як Ф. Елліс [5], П. Фокс, Г. Хазелл, Н. Нікулін [6], G.Girunig [19], P. Hall [19] та ін.

В Україні дослідження на тему страхування від нещасних випадків регулярно організовуються Федерацією професійних спілок України [17], Міністерством соціальної політики України, Національним інститутом стратегічних досліджень при президенті України та іншими українськими та міжнародними організаціями. Однак більшість виконаних досліджень орієнтовані на розв'язання фрагментарних окремих проблем розвитку державного і недержавного страхування від нещасних випадків. Загальні питання взаємодії держави і бізнесу, вдосконалення соціального страхування і підвищення

його ефективності, порівняльного аналізу світових та вітчизняних тенденцій у розвитку страхування від нещасних випадків системно не розглядалися і не отримали глибокого вивчення. Вони залишаються гостро дискусійними і вимагають додаткових досліджень. Недостатньо опрацьованими також залишаються питання науково обґрунтованих методів формування фінансового забезпечення системи страхування від нещасних випадків, особливо встановлення науково обґрунтованих страхових тарифів (ставок єдиного соціального внеску та ставок страхових премій) при державному та недержавному страхуванні від нещасних випадків; не досліджуються сучасні тенденції та підходи до реформування цієї системи, що, відповідно, не дозволяє окреслити перспективи подальшого розвитку страхування від нещасних випадків в Україні.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Результати наших попередніх досліджень [1] свідчать, що в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЗОДСС) кошти соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань перерозподіляються таким чином, що за даним видом страхування акумульовані страхові внески одразу перетворюються на страхові виплати. Це означає, що існуючий страховий тариф не дає можливості нагромаджувати кошти у Фонді соціального страхування. Тому постає завдання дослідження методичних підходів до формування страхового тарифу єдиного соціального внеску (ЄСВ) на предмет його відповідності ризиковій сутності економічних відносин між суб'єктами державного соціального страхування від нещасних випадків. Дане завдання сформовано в такій площині, що повинно відобразити коректність побудови страхового тарифу відповідно до основних положень теорії страхування. Для цього в статті здійснено аналіз формування страхових тарифів у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків та практику формування тарифів у недержавному страхуванні.

При проведенні дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: поєднання історичного та логічного – при вивченні еволюції системи страхового захисту від нещасних випадків; теоретичного узагальнення, порівняння та аналогії – при формулюванні наукових положень, уточненні і систематизації понятійного апарату страхування від нещасних випадків; економіко-статистичні методи, зокрема статистичний і графічний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз – для дослідження взаємозв'язків в системі страхування від нещасних випадків, виявлення чинників її розвитку, дослідження міжнародного досвіду розбудови таких систем та їх фінансового забезпечення; експертних оцінок – для оцінювання форм та методів фінансового забезпечення соціального захисту громадян України від нещасних випадків; системний та комплексний підходи – для розробки й обґрунтування пропозицій щодо реформування методики нарахування та справляння ЄСВ.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти з питань страхування; статистичні звіти та нормативні акти Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України, Міжнародного валютного фонду; Світового банку; вітчизняна та іноземна монографічна і спеціалізована періодична література.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. Головною проблемою фінансового забезпечення страхування від нещасних випадків є встановлення необхідних та достатніх ставок

страхових внесків ЄСВ та страхової премії (страхових тарифів), які б забезпечували надходження коштів, достатніх для фінансування страхових виплат за страховими подіями. Особлива увага при цьому має бути спрямована на використання оптимальної методики обчислення страхових тарифів. Зазначена методика є тим інструментом, який дозволяє сформувати науково обґрунтовану фінансову базу для здійснення страхового захисту населення від нещасних випадків.

Запровадження науково обґрунтованого підходу до встановлення страхових тарифів є особливо актуальним для державного соціального страхування. В системі ЗОДСС наявні на даний момент рекомендації щодо оцінки та аналізу ризиків у державному страхуванні від нещасних випадків носять загальний характер. Страховий тариф ЄСВ є фіксованим та не враховує рівень ризику галузі виробництва та його ймовірнісну оцінку, що свідчить про необґрунтованість і некоректність наявного інструментарію для аналізу ризиків та вірогідних страхових виплат при здійсненні державного соціального страхування від нещасних випадків. Відсутність систематизації практичної складової побудови оптимальної системи для аналізу ризиків в сфері соціального страхування від нещасних випадків на виробництві зумовлює необхідність порівняльного аналізу методичних підходів побудови страхових тарифів в недержавному (добровільному та обов'язковому особистому страхуванні від нещасних випадків) та державному загальнообов'язковому соціальному страхуванні від нещасних випадків громадян.

В нашому аналізі принципово важливим є визначення того, що побудова страхового тарифу та його структурних елементів при формуванні фінансового підґрунтя страхового захисту від нещасних випадків у сфері недержавного та державного страхування повинно мати наукове обґрунтування. Визначення ціни страхової послуги, у т.ч. послуги страхування від нещасних випадків, належить до сфери діяльності актуаріїв, тобто фахівців в області страхової та фінансової математики. Він проводиться на основі методів цих дисциплін і визнається як самостійний науковий напрям. Основними проблемами, які розв'язує актуарна математика, є моделі розподілу виплат і визначення стійкості страхових операцій [2, 3].

Серед основних та визначальних критеріїв, що враховуються при побудові моделей, є:

- дія закону великих чисел, відповідно до якого при достатньо великому обсязі страхового портфеля середній розмір страхової виплати за портфелем дорівнює математичному очікуванню середньої страхової виплати, а відхилення фактичного розміру страхової виплати від очікуваного з певною точністю лежать в заданому інтервалі;

- однорідність вибірки, оскільки, якщо об'єкти страхування неоднорідні, то їх необхідно групувати за основними ознаками. Чим більш схожі характеристики мають об'єкти всередині вибірки, тим більш стандартними є страхові випадки, тим ближчим є середній розмір страхової виплати до очікуваного розміру;

- залежність ризиків між собою, тобто їх кореляція у портфелі;

- поділ ризиків на нормальні і катастрофічні;

- розподіл ризиків всередині портфеля і проблема кумуляції збитку, оскільки випадковий набір ризиків може призвести не до згладжування, а до збільшення збитку [4].

Страхові тарифи в недержавному (приватному) страхуванні обчислюються різними методами: на основі теорії ймовірності та методів математичної статистики; на базі експертних оцінок; за методом аналогій; з вико-

ристанням математичної статистики та розрахунку дохідності. Для нагромаджувальних довгострокових видів страхування існують інші методики, які ми залишаємо поза увагою, оскільки страхування від нещасних випадків належить до ризикового страхування [4].

На практиці методика, що базується на використанні загальної математичної статистики, передбачає, що:

- існує статистика, яка дозволяє оцінити ймовірність настання страхової події, суму страхових відшкодувань і сукупну страхову суму за ризиками, прийнятим на страхування, за кілька років;
- розрахунок тарифів проводиться при заздалегідь визначеній кількості договорів, які передбачається укласти зі страхувальниками;
- розвиток ризику у часі (тобто залежність збитковості від терміну дії договору) носить лінійний характер [5, с. 78].

Зазначена методика дає необхідні результати при проведенні масових видів страхування на основі наявної страхової статистики за певний період часу або за відсутності такої використовувати статистичну інформаційну базу. Отже, страхування від нещасних випадків підпадає під можливість її застосування цієї методики. Визначення страхового тарифу на основі страхової статистики за кілька років здійснюється з урахуванням прогнозованого рівня збитковості страхової суми на наступний рік. Наявні статистичні дані дають можливість сформулювати певне уявлення щодо середньої величини збитку і його відхилення, частоту настання

страхових випадків, які приймаються на страхування, характеристики ризику. Однак в умовах нестабільності, притаманної страховому ринку України протягом кількох останніх років, існує можливість помилки не тільки при оцінці ризиків, але і при їх прогнозуванні на майбутнє. Факторів, що впливають на майбутні характеристики ризику, безліч: зміна обсягів та структури страхового портфеля, інфляція, криміногенна обстановка, загальне погіршення фінансового стану споживачів страхових послуг тощо. Кожен з цих чинників впливає на розмір страхового тарифу, тому слід більш ретельно підходити до ймовірного відхилення від очікуваного результату.

При проведенні страховиком особистого страхування від нещасних випадків страхові тарифи розраховуються ним самостійно для кожного виду і варіанту страхування. На величину страхового тарифу впливає низка факторів, визначальними серед яких є: ймовірність настання страхового випадку, відносна міра ризику, переліку ризиків, на випадок настання яких проводиться страхування, і встановленого розміру страхових виплат за кожним з них. Врахування всіх факторів та правильний розрахунок актуаріями страхових тарифів визначає та забезпечує фінансову стабільність страхових операцій страховика, а також його можливість виконувати прийняті на себе зобов'язання за ризики перед страхувальниками.

Страховий тариф (брутто-тариф) складається з нетто-тарифу та навантаження і має таку будову (рис.1):

Рис. 1. Будова страхового тарифу

Джерело: розроблено авторами за [6, 3, 7]

Розрахунок тарифних ставок для ризикових видів страхування здійснюється на основі таких даних:

- K_g – планове число договорів,
- $P(A)$ – ймовірність настання страхового випадку,
- CC – середній розмір страхової суми за одним договором страхування,
- CB – середня страхова виплата за одним договором страхування при настанні страхового випадку.
- (γ) – гарантія необхідної ймовірності, з якою зібраних внесків повинно вистачити на страхові виплати за страховими випадками.
- $\alpha(\gamma)$ – коефіцієнт, залежний від гарантії безпеки (гамма).

Нетто-ставка призначена для формування страхових резервів. В разі стійкості страхового ряду до складу нетто-ставки включаються базова частина нетто-ставки (T_0) і ризикова надбавка (R).

$$T_n = T_0 + R, \quad (1)$$

За рахунок базової частини нетто-ставки, яка є основою тарифу, формуються страхові резерви, які слугують джерелом страхових виплат.

Нетто-ставка дорівнює базовій її частини у випадках, коли спостерігається планомірний розвиток ризику. Однак оскільки страхова премія є середнім розміром

даних платежів, то можливі позитивні і негативні його відхилення. Для компенсації можливих відхилень до базової частини тарифу існує гарантійна (ризикова) надбавка, яка призначається для фінансування випадкових відхилень реального збитку від його очікуваної величини [8]. Метою введення ризикової надбавки є врахування ймовірних перевищень кількості страхових випадків над їх середнім значенням.

$$R = T_0 \times \alpha(\gamma) \times \sqrt{\frac{1 - P(A)}{n \times P(A)}}, \quad (2)$$

Основна частина нетто-ставки (T_0) відповідає середнім страховим виплатам, що залежать від ймовірності настання страхового випадку, середньої страхової суми і розміру середньої страхової виплати.

На розмір нетто-ставки у ризиковому страхуванні при формуванні страхового тарифу впливає показник ймовірності настання страхових випадків, який за своєю суттю і визначає саму нетто-ставку. Як наслідок, тариф нетто буде зростати із зростанням ризику. Зазвичай для розрахунку тарифу нетто використовують наступну формулу:

$$T_n = P(A) \times K \times 100, \quad (3)$$

де A – страховий випадок; $P(A)$ – ймовірність настання страхового випадку; K – коефіцієнт збитковості страхо-

вої суми (відношення розміру середнього розміру страхової виплати до середнього розміру страхової суми).

Для визначення ймовірності настання страхових випадків страхові організації використовують відповідні статистичні дані, наприклад, показники кількості нещасних випадків, число аварій на виробничих підприємствах, число аварій на дорогах, тощо. Ймовірність настання страхового випадку визначається на підставі статистичних даних і характеризує закономірності страхування від нещасних випадків.

Поряд із цим, принципово важливим для розрахунку страхового тарифу виступає спорідненість порівнюваних ознак, однорідних й пов'язаних з цим майнових інтересів від одного або сукупності страхових ризиків за встановленими для всіх або окремих застрахованих об'єктів умовам, способам їхнього страхового захисту. Йдеться про гомогенність досліджуваних страхових сукупностей. Це означає, що групи, для яких визначається показник ймовірності, повинні бути однорідними. Так, наприклад, в недержавному страхуванні від нещасних випадків тариф визначається окремо для дітей і окремо для дорослих. Це свідчить про існування двох видів страхування від нещасних випадків: страхування від нещасних випадків дітей та страхування від нещасних випадків дорослих. Ознака гомогенності при розрахунку страхових тарифів є ключовою і не повинна порушуватися при жодних обставинах. Зумовлено це тим, що діти та дорослі піддаються впливу різних ризиків, відповідно своєму віку і способу життя.

Ще одна складова страхового тарифу, його цінова частина – навантаження. З метою зниження самого страхового тарифу навантаження може змінюватися, що має велике значення в умовах конкуренції на страховому ринку. Якщо на ринку страхова послуга користується попитом, величина навантаження може збільшуватися за рахунок включення в неї прибутку. Якщо тарифна ставка розрахована правильно, забезпечується необхідний баланс між доходами і витратами страхової організації. При розрахунку тарифів за договорами недержавного страхування від нещасних випадків враховується ряд факторів, які впливають на розмір страхового тарифу та коригуючі коефіцієнти, що залежать від терміну страхування.

Розрахунок страхових тарифів при загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від неща-

сних випадків на виробництві принципово відрізняються від описаних вище. Відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 01.01.2016 №2464-17, ЄСВ – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [9]. Страховий тариф при цьому встановлюється по відношенню до фонду оплати праці і відповідно до визначених законодавством пропорцій розподіляється між фондами соціального страхування.

До січня 2016 року, ЄСВ визначався відповідно до класу професійного ризику, до якого за основним видом діяльності було віднесено підприємство, організацію. Ставки страхових тарифів встановлювались відповідно до класу професійного ризику. Під класом професійного ризику виробництва розуміється рівень виробничого травматизму і професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час виконання трудових обов'язків, з урахуванням результатів аналізу показників виробничого травматизму і професійних захворювань, а також обсягів видатків державного страховика – Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, пов'язаних із забезпеченням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [10].

Нагадаємо, що в Законі України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 13.03.2015 № 2464-17 було виділено 67 класів професійного ризику, кожному ризику присвоєно свій розмір страхового внеску (див. табл. 1), який і визначав ставку ЄСВ, що в подальшому розподілялась між соціальними фондами. Відповідно це свідчить про те, що саме державне соціальне страхування від нещасних випадків впливало на визначення розміру ЄСВ і, відповідно, на формування дохідної частини бюджетів всіх інших соціальних Фондів.

Таблиця 1. Розмір єдиного внеску залежно від класу професійного ризику

КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%
1	36,76	10	36,88	19	37,16	28	37,51	37	37,87	46	38,19	55	38,66	64	40,4
2	36,77	11	36,9	20	37,17	29	37,58	38	37,96	47	38,24	56	38,74	65	42,61
3	36,78	12	36,92	21	37,18	30	37,6	39	37,97	48	38,26	57	39,01	66	42,72
4	36,79	13	36,93	22	37,19	31	37,61	40	37,99	49	38,28	58	39,02	67	49,7
5	36,8	14	36,95	23	37,26	32	37,65	41	38	50	38,45	59	39,1		
6	36,82	15	37	24	37,3	33	37,66	42	38,03	51	38,47	60	39,48		
7	36,83	16	37,04	25	37,33	34	37,77	43	38,05	52	38,52	61	39,76		
8	36,85	17	37,06	26	37,39	35	37,78	44	38,1	53	38,54	62	39,9		
9	36,86	18	37,13	27	37,45	36	37,86	45	38,11	54	38,57	63	40,19		

*Примітка. КР – клас професійного ризику

Джерело: [10]

Застосування диференційованих ставок ЄСВ є логічним. Такий підхід використовується й іншими країнами. Так, наприклад, у Німеччині налічується близько 600 класів професійних ризиків, в Італії – 300 [11, с. 22-28.]. При цьому особливо підкреслимо, що в цих державах відсутні види діяльності, пов'язані з видобутком і збагаченням руд кольорових металів і на даний час не фіксується зниження рівня життя громадян і

зростання соціально незахищених верств. Це свідчить про те, що в розвинених країнах існує ще більш детальна галузева класифікація.

Для роботодавців розмір єдиного соціального внеску нараховувався у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включали витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, на інші заохочувальні і компенсаційні виплати, у

тому числі в натуральній формі, що визначалися відповідно до Закону України "Про оплату праці", які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб [9].

Тарифи були диференційовані по групах залежно від галузей (підгалузей) економіки в залежності від класу професійного ризику, який залежав від величини "інтегрального показника" і визначався за формулою:

$$I_{\text{сгс}} = \frac{\text{ВФ}_{\text{сгс}}}{\text{ВОП}_{\text{сгс}}} \cdot 100, \quad (4)$$

де $I_{\text{сгс}}$ – інтегральний показник, відсотків; $\text{ВФ}_{\text{сгс}}$ – загальна сума видатків відповідної страхової галузевої сукупності видів економічної діяльності, пов'язаних із забезпеченням страхування, за попередні три роки; $\text{ВОП}_{\text{сгс}}$ – розмір фонду оплати праці, на який нараховується єдиний внесок, відповідної страхової галузевої сукупності видів економічної діяльності за попередні три роки [12].

Чим вищий рівень інтегрального показника, тим, відповідно, вищий клас професійного ризику виробництва, починаючи з найменшого. Визначення кількості класів професійного ризику виробництва здійснювалось шляхом групування інтегральних показників. Класифікація видів економічної діяльності за класами професійного ризику встановлена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 р №237 "Про затвердження порядку визначення класу професійного ризику виробництва за видами економічної діяльності" [10]. Дана постанова виділяє понад 500 видів економічної діяльності.

Розмір страхового внеску визначався за такою формулою:

$$\text{СТ} = \text{P} + \text{C}, \quad (5)$$

де СТ – розмір страхового внеску, відсотків; P – розрахункова складова частина страхового внеску, відсотків;

C – солідарна складова частина страхового внеску, що визначалася у результаті розподілу суми видатків окремих страхових галузевих сукупностей видів економічної діяльності, пов'язаних із забезпеченням страхування, розрахункова складова частина страхового внеску яких перевищує розмір страхового внеску найвищого класу професійного ризику виробництва, між іншими сукупностями пропорційно їх розміру фонду оплати праці, на який нараховувався ЄСВ, відсотків зазначеного розміру фонду оплати праці.

Розрахункова складова частина страхового внеску визначалася за такою формулою:

$$\text{P} = I_{\text{сгс}} + \text{H}_{\text{сгс}}, \quad (6)$$

де $\text{H}_{\text{сгс}}$ – навантаження для покриття витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків страховика, що визначається шляхом розподілу таких витрат між страховими галузевими сукупностями видів економічної діяльності пропорційно загальній сумі їх видатків, пов'язаних із забезпеченням страхування, відсотків розміру фонду оплати праці, на який нараховувався єдиний внесок, зазначених сукупностей.

Отже, ставка ЄСВ встановлювалася на рівні між 36,76% від суми оплати праці для 1-го класу до 49,7% для шістдесят сьомого класу. Працівники бюджетної сфери сплачували зменшену ставку – 34,7%. Ставка страхового внеску встановлювалася відповідно до адміністративно визначеного класу галузей економіки та видів діяльності за професійним ризиком. При віднесенні виду економічної діяльності до іншого класу змінювався відповідно розмір страхового тарифу. Зміна страховальником протягом поточного року виду економічної діяльності не вела до зміни розміру страхового тарифу, установленого на цей рік щодо такого страховальника.

За таких умов всі підприємства, організації, установи, що працюють в одній галузі, сплачували ЄСВ за однаковими ставками незалежно від кількості нещасних випадків на підприємствах та реального стану безпеки праці на кожному з них. Це демотивувало роботодавців щодо вкладення коштів в безпеку праці працівників, адже рівень виробничого травматизму кожного окремого підприємства не впливав на розмір його навантаження щодо сплати ЄСВ. Зв'язку між розміром внеску та рівнем професійного ризику окремого підприємства не існувало. Результатом такої ситуації є сприйняття підприємствами внесків на страхування від нещасних випадків як витрат, які можна мінімізувати, наприклад, шляхом зменшення фонду оплати праці в результаті переведення заробітних плат "в тінь". Спробу зниження доволі високих розмірів ЄСВ Уряд здійснив наприкінці 2014 р., прийнявши рішення щодо суттєвого зниження тарифної ставки.

Платники ЄСВ, починаючи з 1 січня 2015 р. отримали право зменшувати ставку внеску до 16% із застосуванням понижувального коефіцієнта 0,4. Але щоб отримати таке право, вони мали одночасно виконати чотири умови. Перша з них – збільшення бази нарахування ЄСВ (тобто фонду оплати праці) з таким розрахунком, щоб величина основної та додаткової заробітної плати персоналу (в тому числі будь-які заохочувальні виплати) кожного місяця в 2015 р. перевищувала, щонайменше, в 2,5 рази середньомісячний аналогічний показник 2014 р. Зауважимо, що база нарахування може збільшуватися як за рахунок зростання заробітних плат (в тому числі за рахунок легалізації їх тіньової частини) для вже працюючих робітників, так і за рахунок найму більшої кількості працівників при збереженні оплати праці на колишньому рівні. Збільшення бази нарахування ЄСВ саме в 2,5 р. відповідає вимозі збереження попереднього обсягу внесків до системи ЗОДСС (в т.ч. Пенсійного фонду) [13].

Друга умова, яка давала право на застосування понижувального коефіцієнту 0,4 – збільшення в 2015 р. середньої заробітної плати персоналу підприємства, щонайменше, на 30% порівняно з 2014 р. Проте ми вважаємо, що така вимога дискримінувала сумлінних платників податків і демотивувала легальний бізнес: роботодавці, які вже давно виплачували "білу" зарплату, навряд чи змогли б збільшити фонд заробітної плати ще на 30%; тим більше сумнівно, що вони б збільшили його в 2,5 рази.

Третя умова – розмір ЄСВ у розрахунку на одну особу працюючого персоналу навіть після застосування понижувального коефіцієнта при середній ставці ЄСВ у розмірі 16% не могла бути меншою за 700 грн. Це означає, що застосування, наприклад, ставки ЄСВ у розмірі 16,14%, можливе лише тоді, коли середня заробітна плата на підприємстві становила б не менше 4337 грн. В той же час статистика свідчить, що у 2014 р. середня заробітна плата в Україні дорівнювала лише 3263 грн [14]. На наш погляд, жодних підстав очікувати стрімкого зростання заробітних плат в країні на фоні системної кризи, воєнних дій на сході та відчутного падіння ВВП не існувало і не існує.

Четверта умова полягала в тому, щоб середня заробітна плата на підприємстві складала не менше трьох мінімальних зарплат (3654 грн), виходячи з запланованої мінімальної заробітної плати станом на 1 січня 2015 р. Якщо вона була нижча, механізм не працював. При цьому в категорію підприємств, які не могли скористатися пільгою, потрапляли не тільки представники малого бізнесу, але й деякі великі промислові підприємства.

Отже, досвід 2015 року засвідчив, що ідея використання механізму зниження ЄСВ з метою детінізації ринку заробітних плат є достатньо спірною. Міністерство фінансів України розраховувало отримати від детінізації 40 млрд грн додаткових коштів, проте те у 2015 році, на потреби Міністерства соціальної політики було виділено 91,3 млрд грн з Державного бюджету України, що засвідчило про неефективність проведених дій щодо легалізації фонду оплати праці [15].

Починаючи з січня 2016 р. Урядом України було прийнято інше рішення – Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" від 24.12.2015 р. № 909-VIII, який вносить кардинальні зміни до ряду нормативно-правових актів України [16]. Першою серед цих змін є загальне зниження ставки ЄСВ до 22% для підприємств всіх видів економічної

діяльності та галузей. Класи професійного ризику, які, хоч частково враховували ризик настання страхового випадку через рівень ризикованості галузі повністю ліквідовані та виключені із законодавства. На нашу думку, ліквідація класів професійного ризику є надто ризиковим шляхом, який ставить всі підприємства, незалежно від галузі економіки в одні умови. І якщо ми говорили, що методика визначення ЄСВ, яка діяла до 01.01.2016 р. не враховувала рівень ризику кожного окремого підприємства окремої галузі, то існуюча єдина ставка у 22% означає повну "зрівнялівку". Йдеться про те, що роботодавці сплачуватимуть однаковий розмір ЄСВ, наприклад, як за роботу офісних працівників так і за роботу гірників. Про врахування ймовірності виникнення нещасних випадків на виробництві відповідно до Закону взагалі не йдеться, хоча вона є досить різною в різних галузях економіки, про що свідчать дані табл. 2.

Таблиця 2. Ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві у різних галузях економіки України

Галузь економіки	Кількість працюючих серед яких виникає один смертельний випадок на рік	Ймовірність виникнення смертельного нещасного випадку
Гірничодобувна	1 139	$8,8 \cdot 10^{-4}$
Енергетична	4 387	$2,3 \cdot 10^{-4}$
Будівництво	5 303	$1,8 \cdot 10^{-4}$
Машинобудування	14 013	$7,1 \cdot 10^{-4}$
Металургійна	6 437	$1,6 \cdot 10^{-4}$
Хімічна	3 364	$3,0 \cdot 10^{-4}$
Транспортна	5 945	$1,7 \cdot 10^{-4}$
Зв'язок	63 450	$1,6 \cdot 10^{-5}$
Житлово-комунальне господарство	12 274	$8,1 \cdot 10^{-5}$
Аграрно-промисловий комплекс	5 199	$1,9 \cdot 10^{-4}$

Джерело: розроблено авторами на основі [17]

Також не можна залишати осторонь питання, умов праці робітників, адже за єдиної ставки 22% роботодавці взагалі не зацікавлені покращувати рівень безпеки на виробництві, інвестувати в створення гідних умов праці своїх робітників. Якщо рівень виробничого травматизму та ризиковість умов праці не впливає на ставку ЄСВ, то, на наш погляд, це порушує страхові принципи формування відповідних фінансових джерел. Це не

тільки призведе до погіршення стану безпеки праці, але й до дефіциту коштів, особливо враховуючи ступінь виробничого травматизму в Україні: вже сьогодні кожен 10 нещасний випадок на виробництві в нашій країні є смертельним [17]. Дані Міжнародної організації праці підтверджують надвисоку порівняно з іншими країнами ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві в Україні (див. табл. 3).

Таблиця 3. Ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві

Континент, країна	Кількість працюючих, серед яких виникає один смертельний випадок на рік	Ймовірність виникнення смертельного випадку за рік	Ймовірність виникнення нещасного випадку за рік	Кількість працюючих серед яких виникає один нещасний випадок на рік
Європа	11636	$8,6 \cdot 10^{-5}$	$6,6 \cdot 10^{-2}$	15
Америка	6974	$1,4 \cdot 10^{-4}$	$1,1 \cdot 10^{-1}$	9
Країни з ринковою економікою	23552	$4,2 \cdot 10^{-5}$	$2 \cdot 10^{-2}$	50
Колишні соціалістичні країни Європи	7567	$1,3 \cdot 10^{-4}$	$3,6 \cdot 10^{-3}$	287
Україна	10425	$9,6 \cdot 10^{-5}$	$1,7 \cdot 10^{-3}$	588

Джерело: складено авторами на основі [17, 18]

На нашу думку, незважаючи на зменшення фіскального тиску на платників ЄСВ у 2016 р., вітчизняна система соціального страхування виявиться неспроможною забезпечити повною мірою виконання державних соціальних зобов'язань за рахунок власних джерел. Через явну нежиттєздатність "зарплатної реформи", закладеної в нині чинному Податковому кодексі, надходження до Пенсійного фонду й інших соціальних фондів, на нашу думку, отримані не будуть. Навпаки, зниження ЄСВ, який є головним джерелом наповнення системи ЗОДСС, призведе до ще більшого дефіциту цієї системи.

За недостатності надходжень ЄСВ, дефіцит соціальних фондів в нашій країні, відповідно до Законів з

окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, покривається за рахунок коштів державного бюджету. Так відповідно, у Державному бюджеті на 2016 р. значно збільшилося фінансування Міністерства соціальної політики до 153,1 млрд грн. (порівняно з 91,3 млрд грн у 2015 р.) [15].

ВИСНОВКИ. Порівняння двох методів розрахунку страхових тарифів при страхуванні від нещасних випадків при недержавному і державному страхуванні від нещасних випадків свідчить про таке:

1. Встановлення страхових тарифів при загальнообов'язковому соціальному страхуванні від нещасних випадків не відповідає засадам теорії страхування,

адже при цьому не враховуються ступінь ризику і не визначається ймовірність настання страхового випадку. Законодавчі зміни, прийняті у 2016 р., стали ще одним кроком відходу від науково обґрунтованих засад формування фінансової бази такого страхування, що свідчить про нестраховий характер механізму державного соціального страхування від нещасних випадків.

2. У державному страхуванні від нещасних випадків на виробництві страховий тариф, за яким обчислюється ЄСВ, встановлюється як цілісний, неподільний норматив. У структурі страхового тарифу не виокремлюються витрати на ведення справи, на попереджувальні заходи, хоча щорічно на ці цілі закладаються чималі суми коштів у складі бюджету Фонду соціального страхування, на який, починаючи з 2015 р., покладено обов'язки здійснення державного соціального страхування від нещасних випадків.

3. З 2016 р. скасовано диференціацію ЄСВ, тобто скасовано формування груп страхової сукупності залежно від галузі економіки. Світова практика здійснення соціального страхування від нещасних випадків показує, що визначення тарифу страхування на кожен рік в країнах, де проводиться таке страхування, відбувається відповідно до віднесення галузі економіки до класу професійного ризику на основі показників попереднього періоду (від року до шести років) [18]. У Німеччині, наприклад, застосовується так званий "період спостереження", на підставі якого професійні товариства проводять розрахунок страхових тарифів. Термін дії страхових тарифів становить 6 років. При розрахунку застосовується "нова методика навантаження", при якій виплати страхового забезпечення розглядаються за страховими випадками тільки за "період спостереження". Це сприяє підвищенню стимулів для страхувальників з профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань [19]. В Україні при державному страхуванні від нещасних випадків при формуванні страхового тарифу ці чинники не враховуються, що демотивує роботодавців відносно покращення умов та безпеки праці на підприємствах.

4. До зазначених відмінностей варто додати також ще спосіб застосування страхового тарифу для визначення страхового внеску. У недержавному страхуванні при визначенні страхової премії базою нарахування є страхова сума. Страхова сума виступає індикатором розміру зобов'язань страховика за кожним договором, в межах якого здійснюється страхова виплата. У державному страхуванні від нещасних випадків на виробництві базою для нарахування ЄСВ є фонд оплати праці застрахованої особи. У цьому виді соціального страхування поняття "страхова сума" як обмежувач можливих страхових виплат не застосовується.

5. Відсутня диференціація тарифів відрхувань до Фонду соціального страхування за галузями (підгалузями) економіки. ЄСВ 22 % ставить всі підприємства всіх галузей в рівні умови. Це порушує принцип справедливості і усуває економічні стимули поліпшення умов праці. Підприємства різних галузей мають різні показники умов праці та стану здоров'я працівників, що істотно відрізняються один від одного. Законодавчі заходи щодо охорони здоров'я робітників носять компенсаційний характер, а відсутність економічного механізму зацікавленості роботодавців у створенні та забезпеченні здорових і безпечних умов праці призводить, на жаль, до зростання профзахворювань і травматизму. В даний час практично відсутня мотивація страхувальників щодо вирішення завдань зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності, а останні реформаторські зміни щодо зниження ставки ЄСВ до 22%, по

суті, залишили робітників без права на забезпечення гідних умов праці.

В сучасних умовах, назріла необхідність шукати структурні рішення і нові методи забезпечення населення страхуванням від нещасних випадків. Тож, одним з перспективних напрямів удосконалення страхування від нещасних випадків визначаємо залучення приватного сектора для створення та залучення інвестицій, фінансування, зниження витрат, а також надання страхових послуг зі страхування від нещасних випадків на якісно вищому рівні. Разом з тим, розвиток страхування від нещасних випадків не можна розглядати у відриві від тієї системи, яка його продукує, тобто від системи державного соціального страхування. У зв'язку з цим маємо можливість зробити висновок про те, що потрібно розглядати неоднозначну корисність надання послуг зі страхування від нещасних випадків в рамках державної чи недержавної системи, а життєздатність та ефективність поєднання цих систем, маючи на увазі сприятливе співвідношення тарифів страхових внесків, а також якості і повноти наданих послуг застрахованим особам.

ДИСКУСІЯ. Виокремлені нами проблеми формування фінансового забезпечення вітчизняної системи страхування від нещасних випадків та відмінності в застосуванні розрахунку страхових тарифів у державному та недержавному страхуванні свідчать про те, що в системі ЗОДСС єдиний страховий внесок можна вважати "страховим" лише за формальними ознаками. Його величина встановлюється довільно, без належного наукового обґрунтування. Це може призвести до колапсу всієї системи соціального страхування, отже, необхідно шукати шляхи уникнення цієї загрози. Створення в Україні ефективної системи страхування від нещасних випадків неможливе без удосконалення її фінансового забезпечення на основі безумовного дотримання страхових принципів функціонування цієї системи.

На нашу думку, в сучасних умовах існує необхідність в реформуванні такої організації соціального страхування від нещасних випадків шляхом його відкриття для ринкових сил. Продовження наших подальших досліджень у сфері страхування від нещасних випадків обумовлюється необхідністю удосконалення його фінансового забезпечення шляхом залучення приватного страхового сектору до системи державного соціального страхування від нещасного випадку, що сприятиме створенню додаткових стимулів та забезпечить стійкість його фінансування.

Список використаних джерел

1. Гаманкова О.О. Стан та розвиток соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні / О.О. Гаманкова, С.А. Шимків // Науковий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія. Економіка. – №3 (156). 2014. – С. 16-19 (DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/2>)
2. Фалин Г.И. Введение в актуарную математику / Г.И. Фалин, А.И. Фалин. – М.: Финансово-Актуарный Центр МГУ, 1994. – 85 с.
3. Остапенко Д.О. Соціальне страхування промислових робітників України (середина XIX ст. – лютий 1917 р.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Д. О. Остапенко. – Х., 1998. – 18 с.
4. Салин В.Н. Математико-экономическая методология анализа рисков видов страхования / В.Н. Салин, Л.В. Абламская, О.Н. Ковалев О.Н. – М.: Анкил, 1997. – 126 с.
5. Эллис Ф.. Общее страхование. / Ф.Эллис, П.Фокс., Г. Хазелл и др. // Пер. с англ. – Новосибирск: Общество Сибирских актуариев и Институт Актуариев, 1997. – 191 с.
6. Никулина Н. Н. Андеррайтинг в страховом бизнесе / Н. Н. Никулина, С. И. Савиных // Страховое дело. – 2008. – апрель. – С. 54-64.
7. Овчарова Н. В. Роль бюджетного забезпечення державної підтримки проєктів державно-приватного партнерства в соціальній сфері та проблеми його розвитку / Н. В. Овчарова // ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.url/?sa=t&rc=t&q=&esrc=s&source=web&cd>
8. Шоргин С.Я. Оценка нетто-ставки по договорам страхового портфеля при различных страховых суммах // Финансы. – 1996. – № 1. С. 47-54

9. Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 8 липня 2010 року № 2464 – VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання" від 13.09.2000 року № 1423. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

11. Колот А.М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. К.: КНЕУ, 2012. – 504 с.

12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання" від 08.02.2012 р. №237. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

13. Закон України "Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці"

від 29.12.2014 року №1573/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-19>

14. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

15. Огляд страхового ринку / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>

16. - Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" від 24.12.2015 р. № 909-VIII / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/909>

17. Травматизм на виробництві в Україні: національний профіль протягом 2009-2013 рр. (Інформаційно-аналітична профспілкова доповідь) / Федерація професійних спілок України. – К.: 2014 р. – С.32.

18. Рекомендації Міжнародної організації праці / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org/ilolex/english/index.htm

19. Gonalad Girunig and Pamela Hall An introduction to rating casualty business. Corporate communications, reinsurance and risk division. -Zurich: Swiss Re, 2014. – 27 p.

Надійшла до редколегії 05.02.16

О. Гаманкова, д-р екон. наук, проф.,

С. Шимків, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ В УКРАИНЕ

Статья посвящена особенностям финансового обеспечения государственного и негосударственного страхования от несчастных случаев. Анализируется методика формирования ставок страховых премий в сфере негосударственного страхования от несчастных случаев. Исследуется практика реформирования финансового обеспечения государственного социального страхования от несчастных случаев. Аргументированно вывод о необходимости введения научно обоснованного подхода к определению ставок страхового взноса в сфере государственного социального страхования на основе математической статистики и актуарных расчетов с целью обеспечения таких условий, с одной стороны, позволяют застраховать риск, а с другой – обеспечить страховщику возможность безусловного выполнения страховых обязательств.

Ключевые слова: система общеобязательного социального страхования; государственное социальное страхование от несчастных случаев; негосударственное страхование от несчастных случаев; страховой тариф, единый социальный взнос.

O. Gamankova, Doctor of Sciences (Economics), Professor,

S. Shymkiv, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FUNDING OF ACCIDENT INSURANCE IN UKRAINE

The paper deals with the peculiarities of financial provision of public and private accident insurance. Analyzes the methodology of forming insurance premium rates in private accident insurance. The study examines the practice of reforming the financial security of the state social insurance against accidents. The results show need to implement scientifically proven approach to determining premium rates in the state social insurance based on mathematical statistics and actuarial calculations to ensure that such conditions on the one hand, can insure the risk, and the other – to provide the insurer the ability to perform insurance obligations' commitments. One of the promising areas of improvement Accident Insurance determines to define increasing the role of the private sector to create and attraction of investments, financing, reduce costs, and provision of insurance services on insurance against accidents at a qualitatively higher level. The results show the need to consider the usefulness of a mixed provision of services to accident insurance under state or non-state system, and the viability and effectiveness of the combination of these systems.

Key words: the system of compulsory social insurance; public insurance against accidents; private insurance against accidents; insurance rate, single social contribution.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 25-32

УДК: 368

JEL: G22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/4>

О. Залетов, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

У статті визначена сутність інвестиційної діяльності страхової компанії. Обґрунтовано роль і значення інвестиційної діяльності страхових компаній щодо формування інвестиційного ресурсу в економіку. Визначена сутність дефініції "інвестиційний потенціал страхових компаній", а також її взаємозв'язок з дефініціями "фінансовий потенціал страхових компаній" та страховий потенціал страхових компаній". На основі аналізу структури та динаміки сукупного інвестиційного портфеля страхових організацій України в 2008-2015 рр. визначено внесок страхового сектора економіки у формування інвестиційних ресурсів. Визначено проблеми та перспективи реалізації інвестиційного потенціалу страхового ринку України. Визначено напрямки удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, інвестиції страховиків, інвестиційний портфель, інвестиційний потенціал страхових компаній, страхування.

ВСТУП. У сучасному світі страховий ринок виступає в ролі каталізатора соціально-економічного розвитку держави, оскільки економічне значення страхування має дуалістичний характер і виконує не тільки за-

хисну функцію, але є і значним джерелом інвестицій, в т.ч. довгострокових.

Специфічною рисою страхування є інверсія страхового циклу, тобто страховиком отримання плати за

страхову послугу передувє страховй виплаті. У зв'язку з цим кошти страхового фонду можуть бути інвестовані страховиком з подальшою можливістю їх відчуження в разі настання страхового випадку.

Як показує світова практика страховики, як фінансові посередники, грають роль фінансово-кредитного інституту та є потужними постачальниками капіталу в економіку. Страхові компанії в багатьох країнах – це найважливіші інституційні інвестори, ефективно здійснюють розміщення коштів і управління активами в обсязі 22,6 трлн дол. США. На країни ЄС припадає 10,4 трлн дол., країни англо-саксонської системи – 6,4 трлн дол., країни азіатсько-Тихоокеанському регіону – 5,2 трлн дол., Океанії, Латинській Америці та Африці до 3% світових страхових активів [1, с. 121].

Отже, страхові компанії ЄС, Японії і США володіють значним інвестиційним капіталом, який виконує роль світової подушки фінансової стабільності та безпеки економіки розвинених країн.

За таких умов особливої актуальності набуває проблема удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні, оскільки неефективна інвестиційна діяльність може спровокувати невиконання вітчизняними страховиками своїх зобов'язань та привести до важких економічних та соціальних наслідків.

Зазначена актуальність обумовила мету статті, яка полягає у визначенні змісту інвестиційного потенціалу страхових компаній, його ролі в формуванні інвестиційного ресурсу в економіку, а також у визначенні напрямків удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній з метою забезпечення фінансової стійкості страховиків.

Для досягнення поставленої мети в статті вирішуються наступні завдання:

- Визначення сутності дефініції "інвестиційний потенціал страхових компаній", а також її взаємозв'язок з дефініціями "фінансовий потенціал страхових компаній" та страховий потенціал страхових компаній";
- Обґрунтування ролі та значення інвестиційної діяльності страхових компаній щодо формування інвестиційного ресурсу в економіку;
- Окреслення проблем та перспектив реалізації інвестиційного потенціалу страхового ринку.
- Визначення напрямків удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній.

Об'єктом дослідження є інвестиційна діяльність страхових компаній та її державне регулювання.

Предметом дослідження є зміст інвестиційної діяльності страхових компаній, заходи удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній, що забезпечують фінансову стійкість страховика.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Проблема інвестиційної діяльності страхових компаній та її державне регулювання досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими та практиками, серед яких М.М. Александрова, В.Д. Базилевич [6], В.Д. Бігдаш, Е.Н. Бочарьова, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, Н.Б. Грищенко, А.А. Кудрявцева, С.В. Луконіна, В.В. Масленіков, О.П. Овсак, С.С. Осадець, А.В. Палкіна, Р.В. Пікус [6; 15], В.А. Сухова, Ю.Н. Троніна, О.Ф. Фурман та інші.

Разом з тим в опублікованих джерелах не прослідковується єдина точка зору у визначенні економічної сутності понять "інвестиційний потенціал" та "інвестиційна діяльність", а також не досліджено вплив факторів, які сформовані сучасними викликами в економіці України та мають особливу значення при визначенні

заходів удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Теоретичну і методологічну базу дослідження склали фундаментальні наукові концепції українських і зарубіжних вчених в галузі фінансів, страхування, інвестування, що представлені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених (теорії розвитку економічних систем, управління інвестиціями, структури капіталу, фінансового управління та аналізу, стратегічного та фінансового менеджменту). У дослідженні використано системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ, що дозволив розкрити основні закономірності і взаємозв'язок процесів державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній. При обґрунтуванні теоретичних положень і висновків використовувалися загальнонаукові методи: узагальнення, індукції і дедукції, порівняльного, функціонального і структурного аналізу, а також приватні методичні засоби: експертні оцінки, порівняння, аналогії.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. В останні роки інвестиції страховиків ЄС значно зростають. Наприклад, в 2014 р. обсяг інвестиційного портфеля страхових організацій ЄС виріс у порівнянні з 2013 р. на 9,4%. Зміни в інвестиційному портфелі європейських страховиків пов'язані, в основному, з розвитком ринку страхування життя на який припадає понад 80% інвестицій. Інвестиційні активи страховиків з Великобританії, Франції і Німеччини сукупно складають понад 60% усіх європейських інвестицій страховиків [2].

Аналіз страхового ринку ЄС показує, що в структурі інвестицій переважають вкладення в боргові цінні папери та інші папери з фіксованим доходом (52,4%), Другим за величиною від загального портфеля є вкладення в іпотечні кредити (13,6%), третіми – в інвестиційні фонди (13%). Інвестиційний портфель європейських страховиків у структурі ВВП становить близько 63%. При цьому найбільший показник зафіксовано в Ліхтенштейні (366,7%), Люксембурзі (258,2%), Великобританії (111,5%), Данії (109,2%) та Франції (100,4%) [3].

Помітне місце в інвестиційній політиці страховиків США займають їх вкладення в такі сфери як банки, нерухомість, промисловість, послуги тощо. Особливо значущу роль страховий бізнес у цій країні відіграє в довгостроковому фінансуванні промисловості. Сьогодні широке поширення в США отримала практика надання страховими організаціями промисловим корпораціям інвестиційних кредитів терміном на 15 – 20 років. Цим визначається особлива роль кредитування страховиками в порівнянні з банківським кредитуванням, яке є найчастіше коротко- і середньостроковим. Нерідко при цьому банки і страхові компанії надають позики спільно: банки надають кредит для фінансування певного проекту на перші 5 років, а страхові компанії на наступні 10 – 15 років. Для розміщення особливо великих позик страховики створюють консорціум між собою або спільно з банками. Основні потоки капіталу страхових компаній направляються в такі галузі, як хімічна, нафтова, нафтопереробна, електронна, машинобудівна тощо.

Особливим напрямком інвестиційної політики страхових компаній США є інвестиції в цінні папери найбільших транснаціональних компаній. Хоча в більшості випадків сукупний пакет акцій, що належать страховим компаніям, не перевищує 10% акціонерного капіталу таких корпорацій, є випадки, коли страховики контролюють до 30% їх портфеля голосуючих акцій, що дозволяє їм здійснювати ефективний контроль над корпораціями. Пряме володіння цінними паперами доповнюється участю страхових організацій у фінансуванні або управлінні корпораціями через інвестиційні компанії.

Так, наприклад, страхові компанії Великобританії володіють більш ніж 20% акціонерного капіталу всіх зареєстрованих на Лондонській фондовій біржі акціонерних компаній [4, с. 34]. Значне місце в інвестиціях страхових організацій країн Заходу займають і вкладення в різні державні цінні папери.

Широко використовуються також лізингові операції страховиків, в яких вони успішно конкурують зі спеціалізованими фірмами. Купуючи за рахунок своїх фондів різне обладнання, електронну техніку, транспортні засоби, страховики здають їх в оренду.

Міжнародний досвід свідчить про велике значення іпотеки для розвитку інвестицій страхових компаній. Частка вкладень страховиків в іпотеку на "старих ринках" – при всьому багатстві вибору інвестиційних інструментів і при існуючому гігантському фонді вже побудованих житлових та нежитлових приміщень – досягає значних величин.

На початку ХХІ століття іпотека становила 8% від сумарних активів американських страхових компаній. При цьому місцева статистика виокремлює вкладення в різні види іпотечних активів: житлових, сільськогосподарських, комерційних. У інвестиційному портфелі американських страховиків головне місце (74% його "іпотечної секції") займає комерційна, промислова та інституційна іпотека, яка передбачає видачу кредитів на зведення торговельних комплексів, офісів, виробничих приміщень, а також медичних центрів [5, с. 42]. Прийнято вважати, що без інвестиційних ресурсів, в тому числі інвестицій страхових компаній, неможливо досягти макроекономічної стабілізації, вирішити проблеми соціального характеру.

Отже, інвестиційна діяльність страховика виступає одним із засобів стабілізатора процесу суспільного виробництва і підвищення ефективності економіки.

Так, В. Д. Базилевич під інвестиційною діяльністю розуміє вкладення частини тимчасово вільних коштів резервного страхового фонду в прибуткові проекти [6, с. 950].

А.В. Василенко зазначає, що інвестиційна діяльність страхових компаній як сукупність дій щодо реалізації інвестицій віддзеркалює інвестиційну функцію страхування, має галузеву специфіку і тісний взаємозв'язок зі страховими операціями. Макроекономічні функції інвестиційної діяльності страховиків полягають у мобілізації капіталу, перерозподілі вільних ресурсів на фінансових ринках, підвищенні загальної ефективності національної економіки та забезпеченні її конкурентоспроможності. Мікроекономічні функції інвестиційних операцій страхових компаній пов'язані з гарантуванням платоспроможності, підвищенням капіталізації, зменшенням ризиків через диверсифікацію вкладень, забезпеченням приросту капіталу власників страхових полісів. Інвестиційна діяльність страхових компаній залежить від двох основних чинників – спеціалізації та розміру інвестиційного потенціалу страховика [7, с. 11].

Н. В. Ткаченко відзначає, що інвестиційна діяльність є головною, бо вона створює умови для виконання страхових зобов'язань перед клієнтами [8, с. 6].

На нашу думку, інвестиційна діяльність страхової компанії – це цілеспрямоване розміщення страхових резервів, резервів попереджувальних заходів, власного капіталу страхових організацій на певний строк у формах, в об'єкти та інструменти, що здатні приносити дохід з метою отримання прибутку та (або) досягнення іншого корисного ефекту для виконання страхових зобов'язань перед клієнтами, а також інших зобов'язань перед кредиторами та власниками страховика.

Фінансовий механізм формування і використання капіталу страховика передбачає два відносно самостійних

фінансових потоків: надходження грошових коштів у вигляді страхових премій від укладення договорів страхування (перестрахування) і формування інвестиційного портфеля страховика, в т.ч. за рахунок доходу, отриманого від страхової, інвестиційної та фінансової діяльності.

Інвестиційна активність страхових компаній стабілізує фондовий ринок, а обсяги акумуляції капіталу через страхову систему можна порівняти з масштабами банківського сектора і різних інститутів колективних інвестицій.

На інвестиційну діяльність страхових компаній впливають наступні фактори: обсяг і структура страхового ринку, його капіталізація і концентрація; ефективність державного регулювання; розвиненість фондового ринку і наявність надійних фондових інструментів, а також ступінь їх впливу на інвестиційний потенціал страхового сектора економіки.

Здійснюючи інвестиційну діяльність, отримуючи прибуток з неї, страховики в той же час виявляються в значній залежності від стану справ на фінансовому ринку і в цілому в економіці країни. Це змушує проводити досить жорстке державне регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній.

На думку О.Г. Кузьменко інвестиційна діяльність страхової компанії безпосередньо залежить від державного регулювання, усвідомлення державою значущості інвестиційної діяльності для страхових компаній. Дві мети держави в регулюванні інвестиційної діяльності страхової компанії абсолютно протилежні. Це пов'язано з тим, що, охороняючи інтереси страхувальників, забезпечуючи ефективну соціальну політику, держава обмежує діяльність страховиків у сфері вкладень і отримання відповідних інвестиційних доходів [9, с. 160].

У цілому можна виділити два основні підходи державного регулювання страхової діяльності по відношенню до інвестиційної діяльності страховиків: "європейський" і "американський". Перший передбачає обов'язкову прибутковість чисто страхових операцій без урахування інвестиційної діяльності страховика. Другий (американський) передбачає, що власне страхова діяльність може бути збитковою, але збитки будуть покриватися доходами від інвестиційної діяльності страховика. Ці підходи визначають не тільки роль інвестиційної діяльності страхових компаній з точки зору держави, а й впливають в цілому на тарифну політику страховиків [13, с. 26].

У країнах ЄС регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній здійснюється на двох рівнях: директивами ЄС і державним регулюванням всередині країн для захисту національних страхових компаній.

Державне регулювання передбачає дотримання принципу конгруентності, встановлення вимог до структури і складу інвестиційного портфеля, введення контролю за станом інвестиційного портфеля, регламентування процесу інформування регулятора про його зміни.

Вважається, що економічною основою фінансової стійкості страхової компанії є грамотна інвестиційна політика на основі збалансованого інвестиційного портфеля на принципах зворотності, ліквідності, прибутковості і диверсифікації. Тому стратегія і тактика інвестування страхової компанії повинна бути орієнтована на ліквідність і рентабельність, залежачи від структури страхового портфеля і кон'юнктури фінансового ринку.

У свою чергу інвестиційний потенціал страхових компаній – це здатність страховиків реалізувати можливості, що містяться в інвестиційних ресурсах, при дотриманні принципів диверсифікації, ліквідності, прибутковості, зворотності [10, с. 146].

У науковій літературі поняття "інвестиційний потенціал" частіше застосовується для характеристики можливостей залучення інвестиційних ресурсів в країну або

регіон. Стосовно страхового ринку під інвестиційним потенціалом розуміється сукупність внутрішніх факторів, що визначають можливості ефективної інвестиційної діяльності окремої страхової компанії або страхового ринку в цілому і зовнішніх факторів середовища, характерних для даної території (регіону), які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на інвестиційні можливості страховиків.

У роботі визначено взаємозв'язок інвестиційного потенціалу страхової організації з іншими вартісними категоріями страхування – фінансовим (наявність у страховика ресурсів для забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості компанії) і страховим (виконання функції управління страховими ризиками клієнта) потенціалами.

По суті, ресурси, що визначають страхові, фінансові та інвестиційні можливості страхової компанії, – одні й ті ж, але призначені для різних цілей. Дані поняття взаємопов'язані. Так, фінансові можливості страхової компанії визначають її фінансову стійкість і підвищення довіри з боку потенційних клієнтів. Це стимулює зростання страхового потенціалу, який виражається в збільшенні обсягу страхових операцій і поліпшенні якості страхового портфеля. У свою чергу, ця обставина сприяє збільшенню обсягів і поліпшенню якості інвестиційної діяльності страховика. Більш ефективне розміщення страхових ресурсів здатне збільшити його фінансовий потенціал, а також зміцнити конкурентну позицію на ринку. Цей взаємозв'язок необхідно враховувати при розробці страхової та інвестиційної політики, як на мікрорівні, так і на рівні регіонального ринку і в загальнодержавному масштабі.

Оскільки страхова компанія розміщує переважно кошти страхувальників, її інвестиційний потенціал безпосередньо залежить від можливостей залучати капітал на більш вигідних умовах. Тобто, інвестиційний потенціал страхової організації має активну і пасивну складові.

О. Небилиця, аналізуючи інвестиційну стратегію страхової компанії, показує, що вона становить єдине ціле з основною її діяльністю – здійснення різних видів страхування і не може бути відірвана від цієї діяльності. А це означає, що створені в процесі страхової діяльності фінансові фонди повинні бути ефективно розміщені на інвестиційному полі України [11, с. 48-49].

Найбільший інвестиційний потенціал мають страхові організації, що спеціалізуються на страхування життя. Досить сказати, що 80% сукупних інвестицій європейських страховиків (тобто більше 6 трлн. євро) припадає на компанії зі страхування життя. Близько 30% довгострокових позик в США профінансовано коштами страховиків життя, активи яких приблизно в три рази перевищують активи компаній, що здійснюють операції ризикового страхування. Даний факт пояснюється довгостроковим характером переважної частини договорів страхування життя, а також великою популярністю страхування життя (в структурі світової страхової премії на нього приходить понад 60% надходжень).

Основні доходи від інвестиційної діяльності страхової компанії включають в себе: доходи, отримані при розміщенні страхових резервів тільки в інвестиційні інструменти і доходи від інвестиційних операцій за рахунок власних коштів страхових організацій. Розміщення страхових резервів і власних коштів в окремі активи, що приймаються в покриття страхових резервів, не можуть бути визнані чистого інвестиційного діяльності, виходячи з економічної суті інвестицій. Незважаючи на підвищення інвестиційної активності вітчизняного страхового ринку економіки, в результаті вжитих Нацкомфінпослуг законодавчих заходів, страховий сектор в да-

ний час не здатний чинити істотний вплив на інвестування національної економіки, на відміну від західного досвіду, де страхові компанії є найбільшими інституційними інвесторами. Інвестиційні ресурси страхового ринку України використовуються мало ефективно, так як структура розміщення страхових резервів і власних коштів не здатна забезпечити високу прибутковості, у зв'язку з недостатністю інструментів на фондовому ринку. Інвестиційна діяльність переважної більшості страхових організацій не відповідає інвестиційним завданням страхового сектора економіки в умовах ринку.

Найбільшим інвестиційним потенціалом володіють компанії, що займаються страхуванням життя і, саме, акумульовані ними довгострокові ресурси забезпечують основну частину інвестицій в економіку. Необхідно системне вдосконалення законодавства в галузі страхування життя, в основу якого має бути покладено збалансоване дотримання інтересів страхувальників, страховиків і держави, здатне відновити довіру всіх потенційних страхувальників [12, с. 330].

У розвинених країнах встановлені норми розміщення активів, мінімальні і максимальні квоти, перелік активів, що покривають страхові резерви. Норми регламентуються в залежності від стану економіки, національних традицій. Напрямки інвестування встановлені окремо по страхуванню життя і інших видів страхування або окремо по кожному виду. Ключовими принципами, що характеризують процес інвестицій, є відповідність валюти, диверсифікація, локалізація [13, с. 26].

Перший принцип означає, що валюта інвестиції повинна відповідати валюті страхових зобов'язань. Другий принцип: не повинно бути надмірної залежності від якої-небудь однієї категорії активів, якого-небудь одного інвестиційного ринку або окремого капіталовкладення. Принцип локалізації вимагає, щоб активи, призначені для страхових виплат, інвестувалися в основному на території ЄС або в країні – учасниці договору ЄС.

В останні роки норми розміщення тимчасово вільних коштів уніфікуються в ЄС. Така практика включає три вимоги:

1) розміщення коштів має збігатися у часі та просторі з зобов'язаннями, тобто не можна без ризику брати зобов'язання на 20-30 років і гарантувати їх короткостроковим розміщенням коштів;

2) обмеження інвестицій сферою національної економіки, що пояснюється двома причинами: необхідністю усунути ризик, пов'язаний з обмінними курсами (зобов'язання, взяті в певній валюті, повинні бути покриті розміщеннями в ній же); макроекономічним характером (довгострокові інвестиції сприяють задоволенню потреб національної економіки в капіталовкладеннях, тому розміщення коштів за кордоном обмежене);

3) направлення інвестиційних ресурсів в галузі виробництва, які необхідно розвивати в конкретних регіонах і в конкретний період часу.

З точки зору державного регулювання інвестиційну діяльність страхових компаній необхідно розглядати з двох позицій: рівень держави (макрорівень) та рівень компаній (мікрорівень).

Основою державного регулювання інвестиційної діяльності страховиків в Україні є Закони України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про страхування", "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів", "Про цінні папери та фондовий ринок", а також Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика, затверджене Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 396 від 23.02.2016 р.

(далі – Положення). У разі здійснення страховиками страхування довічної пенсії в системі недержавного пенсійного забезпечення кошти резервів, сформованих

за такими договорами, розміщуються відповідно до статті 49 Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення".

Таблиця 1. Категорії активів, визначених статтею 31 Закону України "Про страхування", для представлення страхових резервів, 2008-2015 (млн. дол. США)

Категорії активів	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Гроші на поточних рахунках	242,5	135,0	137,9	181,4	164,1	196,1	145,2	82,3
Депозити	852,5	453,9	519,4	669,1	719,7	762,5	518,4	422,8
Банківські метали	14,8	9,5	5,6	5,8	2,8	1,9	1,3	0,4
Нерухомість	182,1	93,9	103,1	92,8	99,0	101,5	71,2	41,9
Акції	369,1	185,2	173,5	169,8	138,6	202,5	119,3	44,6
Облігації	62,0	22,1	20,9	32,8	40,4	44,9	35,2	18,7
Іпотечні сертифікати	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,4
Державні цінні папери	51,9	88,3	155,8	154,2	271,4	277,0	248,2	112,6
Права вимоги до перестраховиків	488,5	260,3	334,3	146,2	196,7	288,2	210,2	131,0
Інвестиції в економіку, за напрямками визначеними КМУ	9,8	6,6	3,0	1,3	1,2	3,5	0,7	0,0
Гроші в касі	1,7	1,8	1,3	1,6	1,5	1,4	1,1	0,3
ВСЬОГО	2 275,0	1 256,6	1 454,9	1 454,9	1 635,5	1 879,5	1 350,8	855,2

Джерело: розрахунки автора за даними Нацкомфінпослуг, НБУ.

Останнім часом зросли ризики втрати або зменшення вартості активів страхових компаній особливо в еквіваленті іноземної валюти (табл. 1). Наприклад, активи, визначені статтею 31 Закону України "Про страхування", для представлення страхових резервів за 2015 рік становили 855,2 млн. дол. США, що на 1419,8 млн. дол. США менше ніж за 2008 рік. Це свідчить зниження кредитного рейтингу емітентів цінних паперів та перестраховиків, зокрема кредитного рейтингу зовнішніх довгострокових державних зобов'язань України, поширення випадків введення тимчасової адміністрації в банках, зниження якості та ліквідності активів у формі цінних паперів.

Причинами, що визначають низький розвиток інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні, є:

- недостатньо розвинутий фондовий ринок та обмеженість ефективних і надійних фондових інструментів;
- жорстке державне регулювання процесу розміщення коштів страхових резервів;
- недостатність державного регулювання інвестиційних процесів;
- недостатній обсяг інвестиційних ресурсів в окремо взятого страховика, що обмежує його інвестиційні можливості;
- відсутність відкритої інформації про потенційні об'єкти інвестування;
- обмеження інвестиційної діяльності, що пов'язано з вимогами засновників, угодами з партнерами, наприклад, банками;
- наявність високих інвестиційних ризиків і низький рівень корпоративного управління;
- відсутність наукових досліджень з проблем підвищення ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній.

Втрата активів або значне зменшення їх вартості може приводити до того, що розмір страхових зобов'язань страховика не відповідає величині активів, що забезпечують їх виконання. Це в свою чергу підвищує ризики невиконання страховиками своїх зобов'язань перед страхувальниками відповідно до підписаних договорів страхування. У зв'язку з цим виникає необхідність підвищити вимоги до якості активів і вдосконалити вимоги до їх диверсифікації.

Таким чином, напрямками удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній можуть бути:

1) врегулювання інвестиційної діяльності у Законі України "Про страхування", що передбачає:

включення до складу страхових операцій розміщення та управління коштами технічних резервів;

включення до складу операцій, безпосередньо пов'язаних зі страхуванням, здачу в оренду майна, включеного до складу активів, призначених для покриття технічних резервів, набуття та відчуження прав, отримання та продаж об'єктів, набутих страховиком (перестраховиком) у зв'язку з виконанням договору страхування (перестраховання), а також управління активами, що приймаються до розрахунку наявного регулятивного капіталу;

включення до складу діяльності іншої, ніж страхова, управління активами, іншими, ніж активи, якими представлені технічні резерви та які приймаються до розрахунку наявного регулятивного капіталу.

2) встановлення обов'язку відповідального актуарія подання рекомендацій щодо інвестиційної політики страховика;

3) активізація розвитку ринку страхування життя шляхом:

встановлення додаткових вимог до договорів інвестиційного страхування життя (перелік вибраних страхувальником фондів інвестиційного страхування життя, мінімальну гарантовану страхову суму в разі настання смерті застрахованої особи під час дії договору страхування, правила визначення розміру сум, що спрямовуються на покриття понесених та/або майбутніх витрат страховика та всіх інших платежів, пов'язаних з виконанням договору, порядок визначення розміру розрахункових одиниць (юнітів));

встановлення переліку фінансових активів, що представлятимуть кошти технічних резервів інвестиційного страхування життя (крім цінних паперів, випущених страховиком, аудитором (аудиторською фірмою) цього страховика та їх пов'язаними особами, цінних паперів іноземних держав та/або іноземних юридичних осіб, що не допущені до торгів на іноземних біржах, перелік яких визначається Нацкомфінпослуг, цінних паперів інших страховиків, векселів, похідних (деривативів), товарно-розпорядчих цінних паперів, заставних, сертифікатів фондів операцій з нерухомістю (сертифікати ФОН), приватизаційних цінних паперів, прав вимоги за договорами про участь у фонді фінансування будівництва (ФФБ),) інших боргових зобов'язань та прав вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів).

4) прийняття нормативної бази, що уможливить співпрацю страхових компаній та КУА у сфері управління активами страхових компаній;

5) визначення переліку низько ризикових активів (державні облигації України, кошти, розміщені в банках, які мають кредитний рейтинг не нижче ніж "AA" за національною рейтинговою шкалою; облигації, емітентом яких є банк, який має кредитний рейтинг не нижче ніж "AA" за національною рейтинговою шкалою, облигації міжнародних фінансових організацій) та встановлення їх мінімального обсягу для страховика, що здійснює страхування життя, – разом не менше ніж 25% страхових резервів, а для страховика, що здійснює страхування інше, ніж страхування життя, – разом не менше ніж 15% страхових резервів.

5) запровадження до активів страховика наступних обов'язкових нормативів:

норматив достатності активів – сума прийнятних активів, збільшена на величину непростроченої дебіторської заборгованості за укладеними договорами страхування та / або перестрахування. Норматив достатності активів повинен бути не менше, ніж сумарна величина довгострокових і поточних зобов'язань і забезпечення (розділи II – IV пасиву балансу (звіту про фінансовий стан), форма і склад статей якого визначаються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 № 73, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 за № 336/22868), включаючи величину страхових резервів, розраховується відповідно до законодавства;

норматив диверсифікації активів – сума прийнятних активів, які відповідають критеріям і вимогам до диверсифікації активів. Норматив диверсифікації активів повинен бути не менше, ніж величина страхових резервів, розраховується відповідно до законодавства з урахуванням вимог стандартів фінансової звітності.

З позиції держави інвестиції страхових компаній є потужним фактором розвитку національної економіки і соціальної сфери. Страхові компанії забезпечують бюджет країни податковими платежами, а економіку – фінансовими ресурсами. Тому при регулюванні страхової діяльності важливо враховувати баланс між цими двома складовими економічного зростання. З огляду на все більшої інтеграції України в світову економіку виникає ризик витоку інвестиційних ресурсів за кордон. З метою запобігання цьому явищу в Україні необхідно запровадити протекційні заходи пред'являються до складу та структури активів, що приймаються для розміщення коштів страховика. Зокрема дозволити інвестувати частину прийнятних активів за кордоном, що задовольняють наступним вимогам фінансової надійності:

1) акції іноземних емітентів, щодо яких Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку прийнято рішення про допуск таких цінних паперів до обігу на території України, відповідно до законодавства пройшли процедуру лістингу на фондовій біржі, перебувають у біржовому реєстрі та в обігу на фондовій біржі, а також за умови, що іноземний емітент акцій провадить свою діяльність не менше ніж два роки, акції іноземних емітентів перебувають в обігу упродовж останніх 12 місяців до дати розрахунку величини активів на організованих фондових ринках та пройшли процедуру лістингу на одній із таких іноземних фондових бірж: NASDAQ OMX, NASDAQ OMX – Armenia, NASDAQ OMX – Copenhagen, NASDAQ OMX – Helsinki, NASDAQ OMX – Iceland, NASDAQ OMX – Riga, NASDAQ OMX – Stockholm, NASDAQ OMX – Tallinn, NASDAQ OMX – Vilnius, NYSE Euronext – Amsterdam, NYSE Euronext – Brussels, NYSE Euronext – Lisbon, NYSE Euronext – New York, NYSE Euronext – Paris,

Deutsche Börse AG, SIX Swiss Exchange, Irish Stock Exchange, Tokyo Stock Exchange Group, Inc., Warsaw Stock Exchange або London Stock Exchange;

2) облигації іноземних емітентів, щодо яких Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку прийнято рішення про допуск таких цінних паперів до обігу на території України, відповідають вимогам щодо допуску таких цінних паперів до обігу їх на території України, а також за умови, що кредитний рейтинг іноземного емітента облигацій не нижчий за один із таких: "A3" – "Moody's Investors Service" (США), "A" – "Standard & Poor's" (США), "A" – "Fitch Ratings" (Великобританія) та облигації іноземних емітентів перебувають в обігу упродовж останніх 12 місяців до дати розрахунку величини активів на організованих фондових ринках та пройшли процедуру лістингу на одній із таких іноземних фондових бірж: NASDAQ OMX, NASDAQ OMX – Armenia, NASDAQ OMX – Copenhagen, NASDAQ OMX – Helsinki, NASDAQ OMX – Iceland, NASDAQ OMX – Riga, NASDAQ OMX – Stockholm, NASDAQ OMX – Tallinn, NASDAQ OMX – Vilnius, NYSE Euronext – Amsterdam, NYSE Euronext – Brussels, NYSE Euronext – Lisbon, NYSE Euronext – New York, NYSE Euronext – Paris, Deutsche Börse AG, SIX Swiss Exchange, Irish Stock Exchange, Tokyo Stock Exchange Group, Inc., Warsaw Stock Exchange або London Stock Exchange;

3) цінні папери іноземних держав-емітентів відповідають вимогам щодо допуску таких цінних паперів до обігу їх на території України, а також за умови, що суверенні рейтинги в національній валюті, в іноземній валюті, за короткостроковими зобов'язаннями, за довгостроковими зобов'язаннями країни, в якій державою здійснено випуск цінних паперів, не нижчі за один із таких: "A3" – "Moody's Investors Service" (США), "A" – "Standard & Poor's" (США), "A" – "Fitch Ratings" (Великобританія);

До нормативу диверсифікованості активів пропонується включати прийнятні активи в таких обсягах: цінні папери за вказаним нижче переліком – разом не більше 50% страхових резервів, з них акції, облигації іноземних емітентів та цінні папери іноземних держав – для страховика, що здійснює страхування життя, – не більше 20% в страхових резервів, а для страховика, що здійснює страхування інше, ніж страхування життя, – не більше 10% страхових резервів.

При цьому до нормативу диверсифікованості активів не включати такі активи:

1) права вимоги до перестраховика-нерезидента, якщо рейтинг фінансової надійності (стійкості) такого перестраховика-нерезидента нижчий, ніж за класифікацією таких міжнародних рейтингових агентств: "BB" – "A.M.Best" (США), "Baa3" – "Moody's Investors Service" (США), "BBB-" – "Standard & Poor's" (США), "BBB-" – "Fitch Ratings" (Великобританія) та такий перестраховик-нерезидент не є страховим пулом;

2) права вимоги до перестраховиків-нерезидентів за укладеними договорами перестрахування ризиків, пов'язаних з дожиттям застрахованої особи до певного віку, події чи закінчення дії договору, крім ризиків, які пов'язані зі смертю застрахованої особи в будь-якому випадку, та/або з нещасним випадком, що трапився, та/або в разі стійкої непрацездатності (інвалідності) унаслідок хвороби застрахованої особи.

Зауважимо, що інвестиції в економіку зарубіжних країн схильні до додаткового ризику, пов'язаному зі змінами обмінних курсів валют.

Отже, держава повинна проводити політику спрямованого розвитку економіки і соціальної сфери, воно повинно визначити пріоритети в розвитку певних галузей. З огляду на це, а також беручи до уваги, що буде потрі-

бно залучення широкомасштабних інвестицій, законодавче введення мінімальних квот щодо інвестування частини капіталу страхових компаній в пріоритетні галузі економіки та напрямки соціальної сфери представляється ефективним заходом.

На макроекономічному рівні інвестиції страхових компаній можуть відігравати важливу роль в економічному і соціальному розвитку регіонів, як це відбувається, наприклад, в США. Страховий ринок США має важливу особливість: регулювання діяльності страховиків відбувається не на федеральному рівні, а на рівні штатів, що створює значні передумови до соціально-економічного розвитку регіонів. На страховому ринку України спостерігається зворотна тенденція – число регіональних компаній зменшується і одночасно зростає концентрація страхових капіталів в Києві, куди і стікаються потужні потоки фінансових ресурсів, часто на шкоду регіонам. Тобто фінансові ресурси, отримані з регіонів на всій території України, в кінцевому підсумку виявляються в центрі, замість того щоб бути реально задіяними в розвитку економіки і соціальної сфери на всій території України.

На мікроекономічному рівні, інвестиції страхових компаній, мають важливі особливості. Специфіка полягає в тому, що страхування життя, як правило, носить довгостроковий характер, а це означає, що у страховиків з'являється можливість інвестувати в високоприбуткові довгострокові активи, при цьому меншій увазі приділяти ліквідності. Для страхування іншого ніж страхування життя, так як інвестиційний дохід закладається в будь-який момент періоду страхування, як правило, рік або менше, при цьому страховий випадок може статися в будь-який момент періоду страхування, тому страховики віддають перевагу високоліквідним активам, часто на шкоду прибутковості.

На мікроекономічному рівні інвестиції страховика виконують три основних функцій: забезпечення платоспроможності, заощадження фінансових ресурсів і розвитку бізнесу.

Функція платоспроможності полягає в можливості своєчасного і в належному розмірі відповідати за своїми зобов'язаннями. Інвестиції є важливим інструментом для забезпечення і підтримки платоспроможності страхової компанії. Особливо це твердження актуальне для страхування життя, так як інвестиційний дохід закладається у розмір страхового тарифу. Що стосується страхування іншого, ніж страхування життя, тарифні ставки розраховуються так, щоб з певною ймовірністю гарантувати захист матеріальних інтересів страхувальників навіть без інвестиційного доходу. Проте через відсутність достовірної статистики або внаслідок непередбачених чинників цілком можлива ситуація, коли страхових премій і сформованих страхових резервів не вистачить на покриття страхових виплат і витрат на ведення.

Такі прецеденти вже траплялися. Наприклад, у 1984 році в США витрати страхових компаній, що займаються страхуванням життя, склали 118% від страхової премії, проте, за підсумками року прибуток цих компаній склав \$ 6,9 млрд. Зрозуміло, що цей фінансовий результат був отриманий не за рахунок страхової, а за рахунок ефективної інвестиційної діяльності [14].

Функція заощадження фінансових ресурсів проявляється, коли страхова компанія стикається з характерною для інституціональних інвесторів проблемою – інфляцією. Для того щоб купівельна спроможність грошей хоча б не зменшувалася, потрібно, щоб інвестиційний дохід був не менший ніж зростання індексу споживчих цін. Інвестиції страхових компаній повинні відігравати важливу роль у розвитку страхового бізнесу. Дохід від інвестування здатний бути потужним конкурентоспроможним фактором, значимість якого особливо зростає в умовах жорст-

кої конкуренції. Підвищення конкурентоспроможності залежить не тільки від тарифів, методика розрахунків яких чітко регламентована, а й від якості обслуговування клієнтів, оперативності обслуговування і надання додаткових сервісів. У цьому сенсі, підвищення прибутковості від інвестицій дає додаткові фінансові ресурси для підвищення якості обслуговування клієнтів, сприяючи розширенню клієнтської мережі, тим самим підвищуючи ефективність основної діяльності. Таким чином, виявляється високий ступінь взаємозв'язку прибутковості інвестиційної та страхової діяльності.

ВИСНОВКИ.

Можливості інвестиційної діяльності страхового ринку, і ступеня його впливу на розвиток національної економіки, визначаються кількісними і якісними характеристиками інвестиційного потенціалу страхових компаній. Кількісно інвестиційний потенціал страховика вимірюється конкретною сумою власного, залученого та позичкового капіталу, використовуваних як джерела інвестицій. Найважливішими факторами, що впливають на потенціал інвестиційної діяльності страхового ринку є такі зовнішні і внутрішні чинники впливу, як: обсяг і структура ринку страхування, капіталізація і концентрація страхового ринку; ефективність державного регулювання; розвиток фондового ринку і наявність надійних фондових інструментів; стабільність економічного розвитку; рівень власних коштів страховика; впровадження нових видів страхування; ефективність фінансового планування і наявність професійних кадрів.

Функціонування страхових компаній на фінансовому ринку знаходиться в прямій залежності від рівня розвитку економічної системи, від сформованого в країні інвестиційного клімату, макроекономічної ситуації в цілому. За відсутності на страховому ринку привабливих інвестиційних інструментів, інвестиційна діяльність страхових компаній не буде приносити очікуваний ефект.

З позиції держави напрямки удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній повинні бути спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків, перерозподіл інвестиційних потоків, а також стимулювання інвестиційних вкладень в розвиток національної економіки та інтеграцію в світову. З позиції страхових компаній – це максимізація прибутковості і ліквідності інвестицій при мінімізації ризику з метою безперервного забезпечення і підтримки платоспроможності, недопущення знецінення інвестованого капіталу інфляцією, зростання конкурентоспроможності на страховому ринку і підвищення ефективності діяльності. З позиції клієнтів страхових компаній – це підвищення рівня довіри, лояльності і збільшення попиту на страхові послуги.

ДИСКУСІЯ.

Незважаючи на достатню кількість публікацій присвячених проблемам інвестиційної діяльності страхових компаній, варто відзначити, що питання розкриття напрямків удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній залишається у вітчизняній літературі мало дослідженим.

Зокрема, існує необхідність дослідження вимог до структури інвестиційної діяльності страхових компаній пріоритетності джерел забезпечення фінансової стійкості для страхової компанії залежно від економічних умов, у яких вона функціонує.

Сьогодні в рамках існуючого проекту регулювання страхового ринку Європи Solvency II можуть виникнути перешкоди для довгострокового інвестування за багатьма параметрами. З огляду на це серед інших питань, що потребують вирішення в Solvency II, є питання встановлення нових правил для регулювання довгострокових продуктів, які пропонують страховики сфери страхування життя.

Особливу увагу при цьому потребує питання за-
провадження регулятивного капіталу та виromo до його
розміщення, що допоможе оцінити стан страхових ком-
паній в умовах економічної нестабільності, та дозво-
лить коригувати застосування адміністративних методів
регулювання страхової діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Кабанцева Н.Г. Страховое дело. Учебное пособие / Н.Г. Каба-
нцева. – М.: Форум, 2008. – 272 с.
2. Insurance Europe's Annual Report 2014–2015 – [Електронний
ресурс] – Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf>
3. European Insurance – Key Facts. August 2015 – [Електронний
ресурс] – Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf>
4. Иняев В.И. Инвестирование страховых фондов: зарубежный
опыт и российская практика / Иняев В.И. // Вестник Челябинского госу-
дарственного университета. – 2010. – № 26 (207). – С. 33-36.
5. Улыбкина Л.К. Инвестиционный потенциал страхового сектора
финансового рынка / Улыбкина Л.К. // Terra Economicus. – 2012. –
том 10. – №1-3. – С. 41-43.
6. Базилевич В.Д. Страхування: підруч. [В.Д. Базилевич, К.В. Ба-
зилевич, Р.В. Пікус та ін.], за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008.
– 1019 с.

7. Василенко А.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності
страхових компаній: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.
наук: спец. 08.00.08 "гроші, фінанси і кредит" / А.В. Василенко; Київський
національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 16 с.

8. Ткаченко Н.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній: ав-
тореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01
"Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Н. В. Ткаченко; НАН України; Ін-т
економіч. прогнозів. – К., 2004. – 20 с.

9. Кузьменко О.Г. Інвестиційна діяльність страхових компаній /
Кузьменко О.Г. // Фінансовий простір. – 2013. – №3(11). – С.159-163.

10. Окорочкова О.А. Зарубежный опыт инвестиционной деятельно-
сти страховых компаний / Окорочкова О.А. // Вестник Адыгейского госу-
дарственного университета. Серия 5: Экономика. – 2012. – №1. –
С. 145-155.

11. Небилиця О. Оцінка інвестиційної стратегії страхової компанії /
Небилиця О. // Економіст. – 2001. – №3. – С. 48-49.

12. Сударикова И.А. Страховой сектор экономики как источник ин-
вестиций / И.А. Сударикова // Культура народов Причерноморья. –
2013. – № 260. – С. 328-332.

13. Никулина Н.Н. Зарубежный опыт инвестиционной политики
страховых организаций / Никулина Н.Н. // Страховое дело. – 2007. –
№11. – С. 25-29.

14. Косенко М. Оптимизация инвестиционных вложений российс-
ких страховых компаний / Косенко М. [Електронний ресурс]. – Режим
доступу: <http://www.ininfo.ru/mag/2008/2008-11/2008-11-008.html>.

15. Пікус Р. Досвід інвестиційної діяльності зарубіжних страхових
компаній / Пікус Р., Нестерова Д. // Вісник Київського національного
університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 156. – С. 6
– 11. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/1>

Надійшла до редколегії 01.03.16

А. Залетов, канд. екон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В УКРАИНЕ

*В статье определена сущность инвестиционной деятельности страховой компании. Обоснована роль и значение инвестицион-
ной деятельности страховых компаний по формированию инвестиционного ресурса в экономике. Определена сущность дефиниции
"инвестиционный потенциал страховых компаний", а также ее взаимосвязь с дефинициями "финансовый потенциал страховых ком-
паний" и страховой потенциал страховых компаний". На основе анализа структуры и динамики совокупного инвестиционного порт-
феля страховых организаций Украины в 2008-2015 гг. определен вклад страхового сектора экономики в формировании инвестицион-
ных ресурсов. Определены проблемы и перспективы реализации инвестиционного потенциала страхового рынка Украины. Выделены
направления усовершенствования государственного регулирования инвестиционной деятельности страховых компаний в Украине.*

*Ключевые слова: государственное регулирование, инвестиции страховщиков, инвестиционный портфель, инвестиционный по-
тенциал страховых компаний, страхование*

O. Zaletov, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

STATE REGULATION OF INVESTMENT INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

*In the article the essence of investment insurance company. The role and importance of investment of insurance companies on formation of
investment resources in the economy. The essence of the definition of "investment potential of insurance companies" and its relationship with the
definition of "financial strength of insurance companies' insurance and potential insurance companies." By analyzing the structure and dynamics
of aggregate investment portfolio of insurance organizations of Ukraine in 2008-2015 years defined contribution insurance sector in the formation
of investment resources. The problems and prospects of the investment potential of the insurance market of Ukraine. Directions of improvement of
state regulation of investment of insurance companies in Ukraine.*

Key words: State regulation, insurer's investments, investment portfolio, the investment potential of the insurance companies, insurance.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Economics, 2016; 3(180): 32-37

УДК: 368.01

JEL: classification G22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/5>

А. Шолойко, канд. екон. наук, ст. наук. співроб., асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

*Здійснено огляд вітчизняного та європейського законодавства у сфері регулювання страхового посередництва. Визначено суб'єктів і об'єкт регулювання страхового посередництва. Охарактеризовано порядок нормативно-
правового наближення в умовах зміни законодавства Європейського союзу щодо регулювання страхового посеред-
ництва. Представлено порівняння положень законодавства щодо регулювання страхового посередництва в Україні
та ЄС. Надано пропозиції щодо адаптації вітчизняного законодавства до європейського у сфері регулювання стра-
хового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів.*

*Ключові слова: страхове посередництво, страхові посередники, страхові дистриб'ютори, регулювання страхо-
вого посередництва.*

ВСТУП. Вагому роль у процесі наближення страхо-
вих послуг до потенційних споживачів відіграє страхове
посередництво. Страхові посередники допомагають
виробникам і споживачам страхових послуг не витрача-

ти багато часу на пошук інформації та ведення перего-
ворів і швидше досягти згоди. А відтак продаж страхо-
вих послуг через страхових посередників у багатьох
країнах світу є важливим каналом їх збуту. Саме тому

© Шолойко А., 2016

питанню регулювання посередницької діяльності у страхуванні приділяється значна увага.

Відповідно до євроінтеграційних прагнень України, що зазначені в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), існує необхідність наближення вітчизняного законодавства до законодавства Європейського союзу (ЄС) щодо багатьох питань, зокрема фінансових послуг у сфері страхування, включаючи послуги страхових посередників. Тому на даному етапі стоїть завдання щодо адаптації регулювання страхового посередництва до положень відповідних Директив ЄС, враховуючи той факт, що на початку 2016 р. була прийнята нова Директива, яка регламентує окреслені питання.

У зв'язку з цим **мета статті** полягає у визначенні напрямів адаптації законодавства України щодо регулювання страхового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів.

Завдання роботи, виконання яких покликане досягти мети дослідження, полягають у:

- з'ясуванні основних положень щодо регулювання страхового посередництва в Україні та ЄС;
- розробці пропозицій щодо адаптації вітчизняного законодавства до європейського у сфері регулювання страхового посередництва.

Об'єкт дослідження: процес регулювання страхового посередництва.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні аспекти адаптації вітчизняного законодавства до європейського у сфері регулювання страхового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів України.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Страхове посередництво в Україні є об'єктом регулювання та нагляду з боку держави, що підтверджують відповідні нормативно-правові акти (табл. 1).

Таблиця 1. Огляд нормативно-правових актів України щодо регулювання страхового посередництва

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Характеристика
1.	Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"	Надає визначення посередницьких послуг на ринках фінансових послуг, а також серед учасників ринку фінансових послуг визначає таких, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг [1]
2.	Закон України "Про страхування"	Ст. 15 Закону визначає, що "страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників. Страховими посередниками можуть бути страхові або перестрахові брокери, страхові агенти" [2]
3.	Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) "Про порядок провадження діяльності страховими посередниками"	Регулює порядок провадження діяльності страховими посередниками (страховими агентами і страховими брокерами) – суб'єктами підприємницької діяльності на ринку страхових послуг і спрямоване на посилення захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій та громадян під час отримання страхових послуг через страхових посередників. Дія цього Положення не поширюється на діяльність страхових посередників – громадян, які перебувають із страховиком у трудових відносинах [3]
4.	Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг) "Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів"	Положення покликане удосконалити державне регулювання надання посередницьких послуг у страхуванні [4]
5.	Розпорядження Держфінпослуг "Про затвердження Порядку складання та подання звітності страхових та/або перестрахових брокерів"	Порядок визначає процедуру складання, терміни подання до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, фінансової звітності та звітних даних щодо здійснення посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні страховими та/або перестраховими брокерами, включеними до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів [5]
6.	Розпорядження Держфінпослуг "Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами"	У зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі (СОТ) встановлює вимоги та звітність щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами [6]
7.	Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) "Про затвердження Порядку реєстрації страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у Моторному (транспортному) страховому бюро України"	Встановлює механізм реєстрації у Моторному (транспортному) страховому бюро України (МТСБУ) страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) [7]
8.	Розпорядження Нацкомфінпослуг "Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів"	Встановлює вимоги щодо підготовки страхових агентів та необхідних кваліфікаційних вимог до них для здійснення ними посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [8]

Огляд вітчизняного законодавства дав змогу визначити, що його адаптація до законодавства ЄС можлива шляхом:

1. Прийняття нової редакції Закону України "Про страхування";
2. Внесення змін до чинного Закону України "Про страхування";
3. Прийняття окремого Закону України про страхове посередництво;
4. Внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок провадження діяльності страховими посередниками".

У зв'язку з тим, що страхове посередництво – це вид діяльності економічних суб'єктів, що потребує законода-

вчого врегулювання, то багато вчених розглядають дане питання з правової точки зору, а саме: В.В. Мачуський, Н.Б. Пацурия, В.В. Рєзнікова, Ю.П. Уралова та інші.

Разом із тим, надання страхових послуг за допомогою страхових посередників вважається одним із каналів продажу, що представлено в дослідженнях Х. Беха, О.О. Гаманкової, О.М. Залєтова [9], Р.В. Пікус, А.М. Уїлліса та інших вчених. Даний аспект також чітко відслідковується в еволюції Директив ЄС, в яких зазначено, що "посередники у страхуванні та перестраховуванні відіграють центральну роль у поширенні послуг страхування та перестраховування у Співтоваристві" [10] (табл. 2).

Таблиця 2. Еволюція Директив ЄС щодо страхового посередництва

№ з/п	Директива	Характеристика
1.	Директива № 77/92/ЄЕС від 13.12.1976 р.	Присвячена заходам зі спрощення ефективної реалізації свободи підприємництва та свободи надання послуг відносно діяльності страхових агентів та брокерів [10]
2.	Рекомендація Комісії № 92/48/ЄЕС від 18.12.1991р.	Сприяла наближенню національних положень щодо професійних вимог та реєстрації страхових посередників [10]
3.	Директива № 2002/92/ЄС від 9.12.2002 р.	Покликана координувати національні положення щодо професійних вимог і реєстрації осіб, котрі розпочинають та займаються страховим посередництвом з метою сприяння завершення формування єдиного ринку фінансових послуг і підвищення рівня захисту прав споживачів у цій сфері [10]
4.	Директива № 2016/97/ЄС від 20.01.2016 р.	Охоплює діяльність різних типів осіб або установ, які можуть поширювати страхові продукти, а саме операторів банкострахування, страхових компаній, туристичних агентств і компаній з оренди автомобілів, що вимагає забезпечення рівності між операторами і однакового рівня захисту прав споживачів, незважаючи на відмінності між каналами продажу [11]

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. В даній роботі важливо визначити суб'єктів і об'єкт регулювання страхового посередництва в Україні. Об'єктом регулювання виступає діяльність економічних суб'єктів з надання посередницьких послуг у страхуванні. Угода про асоціацію містить окремий підрозділ 6 "Фінансові послуги", згідно зі ст. 125.2.(а) якого до фінансових послуг у сфері страхування віднесено "такі види діяльності:

1. пряме страхування (зокрема спільне страхування):
 - а) страхування життя;
 - б) страхування інше, ніж страхування життя.
2. перестраховування та ретроцесія;
3. страхове посередництво, зокрема брокерські операції та агентські послуги;
4. послуги, що є допоміжними стосовно страхування, зокрема консультативна діяльність, актуарні послуги, послуги з оцінки ризику та послуги з вирішення претензій" [12].

Відповідно послуги суб'єктів страхового посередництва є складовим сегментом посередницьких послуг на ринках фінансових послуг, під якими згідно зі ст. 1.29 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" розуміється "діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб – підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг" [1].

Якщо фінансові послуги охоплюють послуги страхових посередників, то значить зазначений сегмент підпадає під державне регулювання ринків фінансових послуг, яке відповідно до ст. 1.10 вищезазначеного Закону передбачає "здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінан-

сових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам" [1].

Суб'єктами ж такого регулювання виступають Нацкомфінпослуг, Національний банк України, Міністерство доходів і зборів та інші [9, с. 31].

Отже, для з'ясування місця посередницьких послуг у страхуванні серед фінансових послуг і для розкриття регулювання страхового посередництва використано підхід від загального до конкретного. Для визначення напрямів адаптації вітчизняного законодавства до європейського у сфері страхового посередництва застосовано метод порівняння та співставлення.

Інформаційною базою дослідження є вітчизняні та європейські нормативно-правові акти щодо регулювання страхового посередництва.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. Щодо фінансових послуг, то відповідно до ст. 133 пп. 1-2 Угоди про асоціацію "Сторони визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу" і таке наближення розпочинається з дати підписання Угоди про асоціацію та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до Угоди про асоціацію [12]. У ст. 2.2 вказаного Додатку зазначається, що положення законодавчих актів відносно доповнень XVII-2–XVII-5 "мають стати частиною національного законодавства України таким чином:

а) якщо законодавчий акт є Регламентом або Рішенням ЄС, то він повинен стати, як такий, частиною національного законодавства України;

б) якщо законодавчий акт є Директивою ЄС, то за компетентними органами України залишається право вибору форми та способу його імплементації" [13].

В Додатку XVII-2 визначено такі напрями імплементації законодавства щодо фінансових послуг у сфері страхування (табл. 3).

Таблиця 3. Напрями нормативно-правового наближення у сфері страхування

№ з/п	Назва документу	Терміни
1.	Директива № 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування (Плато-спроможність II) (перероблений варіант)	Положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 4 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію, за винятком статей 127 та 17с цієї Директиви, які повинні бути впроваджені протягом 8 років з дати набрання чинності цією Угодою
2.	Директива № 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року щодо страхування від цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності (кодифікована версія)	Положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності Угодою, за винятком статті 9 цієї Директиви, яка повинна бути впроваджена протягом 8 років з дати набрання чинності цією Угодою про асоціацію
3.	Директива Ради ЄС № 91/674/ЄЕС від 19 грудня 1991 року про річну і консолідовану звітність страхових підприємств	Положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 4 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію
4.	92/48/ЄЕС: Рекомендація Європейської Комісії від 18 грудня 1991 року щодо страхових посередників	Немає потреби у законодавчих ініціативах
5.	Директива № 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 року про посередництво у страхуванні	Положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію
6.	Директива № 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 червня 2003 року про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд за ними	Положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію

Джерело: складено автором на основі [13].

Отже, регулювання страхового посередництва підлягає нормативно-правовому наближенню. І якщо мова йде лише про положення Директиви, то суб'єкти регулювання у вказаній сфері в Україні можуть визначити форми та способи їх імплементації. Однак 2.02.2016 р. в Офіційному журналі Європейського Союзу була опублікована Директива № 2016/97/ЄС про дистрибуцію у страхуванні (Insurance Distribution Directive, IDD), яка

вступила в силу через 20 днів після публікації (тобто 23 лютого 2016 р.) і скасувала Директиву № 2002/92/ЄС про посередництво у страхуванні. У держав-членів буде два роки, щоб імплементувати текст нової Директиви (тобто до 23 лютого 2018 р.) [14].

В умовах зміни законодавства ЄС, у ст. 3 Додатку XVII до Угоди про асоціацію міститься роз'яснення щодо дій України в такій ситуації (рис. 1).

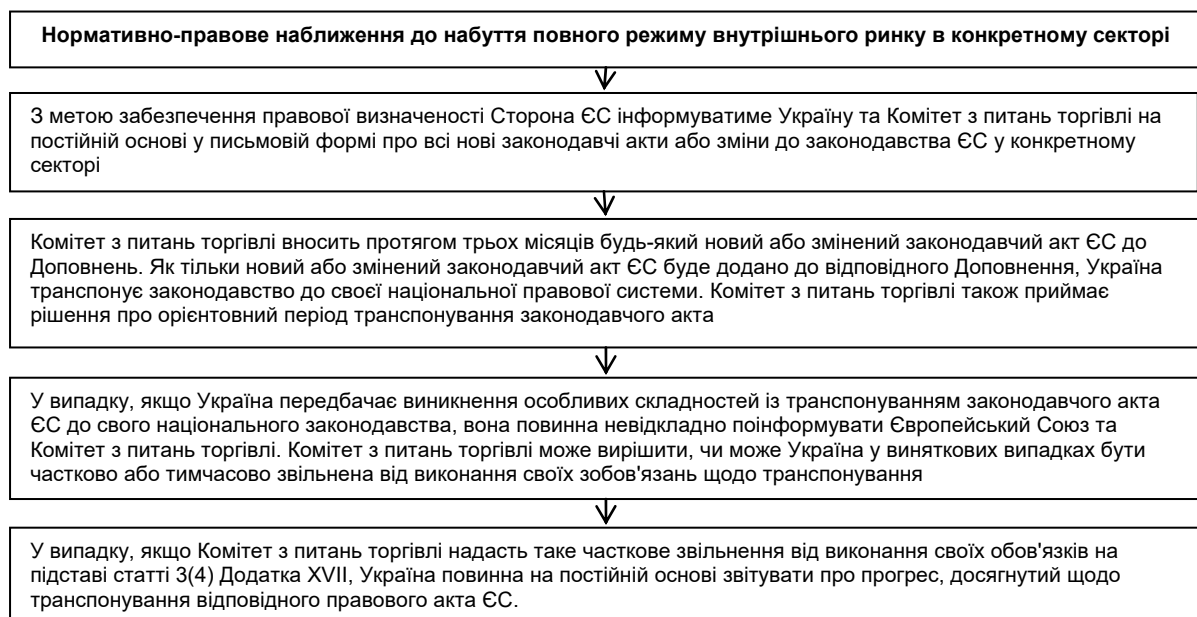

Рис. 1. Порядок нормативно-правового наближення в умовах зміни законодавства ЄС

Джерело: складено автором на основі [13].

Об'єктивна необхідність приведення вітчизняного законодавства до європейського у сфері регулювання страхового посередництва пояснюється ще й тим, що в Україні протягом 2006-2015 рр. питома вага страхових премій, зібраних через, наприклад, страхових брокерів, у загальних страхових преміях коливається від 0,1% до 0,4%, що є надзвичайно низьким показником. А на од-

ного страхового брокера нині припадає приблизно 6 страхових компаній, а не навпаки, як це в високорозвинених країнах світу [15]. Дана ситуація вимагає співставлення окремих положень щодо регулювання страхового посередництва в Україні та ЄС і розробці відповідних пропозицій щодо адаптації (табл. 4).

Таблиця 4. Порівняння положень щодо регулювання страхового посередництва в Україні та ЄС

№ з/п	Напрямок	ЄС	Україна	Пропозиція
1.	Об'єкт і межі регулювання	Нова Директива охоплює регулюванням не лише діяльність страхових і перестрахових посередників, а й діяльність страхових дистриб'юторів у цілому, тобто всіх суб'єктів, що продають страхові продукти, включаючи прямий продаж через страхові (перестрахові) компанії та через сайти, сайти порівняння цін чи інші інформаційні ресурси. Нова Директива за дотримання встановлених обмежень щодо обсягу страхових премій і переліку страхових ризиків не поширюється на суб'єктів, для яких продаж страхових продуктів не є основним видом діяльності	Регулюється діяльність страхових агентів, страхових і перестрахових брокерів	З огляду на широке коло суб'єктів, що приймають участь у продажі страхових послуг в Україні, доцільно розширити об'єкт і межі регулювання та встановити відповідні обмеження до суб'єктів, для яких продаж страхових продуктів не є основним видом діяльності
2.	Кваліфікаційні вимоги та сертифікація	Нова Директива вимагає безперервного професійного навчання в межах хоча б 15 годин професійного навчання на рік залежно від виду страхового дистриб'ютора і природи продуктів, що продаються ними. Успішне навчання повинно бути підтверджено сертифікатом. Страхові і перестрахові посередники, а також суб'єкти, для яких продаж страхових продуктів не є основним видом діяльності, повинні мати поліс страхування професійної відповідальності	Встановлено професійні вимоги до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ; вимоги до кваліфікації керівників страхових і перестрахових брокерів і забезпечення гарантії щодо їх професійної відповідальності; а також кваліфікаційні вимоги до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з ОСЦПВВНТЗ	Враховуючи постійний розвиток умов страхування та зміну середовища, в якому проводиться продаж страхових послуг, об'єктивно необхідним є безперервне підвищення рівня знань і кваліфікації суб'єктів страхової дистрибуції. Також регламентації потребує обов'язкове страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим КМУ
3.	Ведення бізнесу	Страховий дистриб'ютор повинен завжди діяти чесно, справедливо і професійно відповідно до кращих інтересів клієнта	В Україні діє Кодекс професійної етики страхових посередників	Розширення об'єктів і меж регулювання щодо продажу страхових продуктів, вимагає поширення професійної етики на всіх суб'єктів страхової дистрибуції
4.	Винагорода	Нова Директива вимагає завжди до укладення договору надавати споживачам інформацію про статус продавця страхового продукту та виду винагороди, яку вони одержують	Дане питання є неврегульованим	Потребує врегулювання на законодавчому рівні
5.	Перехресний продаж	Якщо страховий продукт йде як доповнення до товару чи послуги, то нова Директива вимагає від страхового дистриб'ютора повідомляти клієнта про можливість купівлі різних компонентів продукту окремо. Якщо різні компоненти продукту можуть бути продані окремо, має бути надано адекватний опис різних компонентів договору або пакету	Дане питання є неврегульованим	Потребує врегулювання на законодавчому рівні

Джерело: складено автором на основі [1-8; 11; 16-18].

Дані табл. 4 дають змогу виділити основні напрями регулювання страхового посередництва в ЄС та положення, що потребують імплементації в Україні.

ВИСНОВКИ. Узагальнення правового регулювання страхового посередництва в Україні та ЄС дало змогу зробити наступні підсумки. В рамках дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС об'єктивно необхідним є нормативно-правове наближення вітчизняного законодавства до європейського у сфері страхового посередництва. В умовах прийняття нової Директиви про страхову дистрибуцію, яка охоплює регулюванням діяльність всіх суб'єктів, що приймають участь у продажі страхових продуктів, з метою захисту інтересів усіх споживачів незалежно від каналу продажу, необхідним є дотримання порядку нормативно-правового наближення в умовах зміни законодавства ЄС, передбаченого Додатком XVII до Угоди про асоціацію. Здійснення порівняння положень нової Директиви щодо регулювання страхового посередництва в ЄС з положеннями чинного законодавства України допомогло визначити основні напрями адаптації вітчизняного законодавства до європейського в умовах євроінтеграційних процесів, а саме:

- доцільно розширити об'єкт і межі регулювання страхового посередництва та встановити відповідні

обмеження до суб'єктів, для яких продаж страхових продуктів не є основним видом діяльності;

- об'єктивно необхідним є запровадження безперервного підвищення рівня знань і кваліфікації суб'єктів страхової дистрибуції з огляду на постійний розвиток умов страхування та зміну економічного середовища.

- слід розробити порядок обов'язкового страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, враховуючи вимоги Директиви про дистрибуцію в страхуванні;

- поширення необхідності дотримання професійної етики на всіх суб'єктів страхової дистрибуції;

- розкриття інформації споживачам страхових продуктів про статус продавця страхового продукту та вид винагороди, яку вони одержують, до укладення договору;

- у разі, якщо страховий продукт йде як доповнення до товару чи послуги, то страховий дистриб'ютор повинен повідомляти клієнта про можливість купівлі різних компонентів продукту окремо з представленням їх характеристики.

ДИСКУСІЯ. До набуття членства та в умовах членства України в Світовій організації торгівлі дослідження вітчизняних вчених були спрямовані на визначення сутності страхового посередництва, кваліфікаційних вимог до страхових посередників, моделей оплати по-

слуг страхових посередників, форм і методів регулювання діяльності страхових посередників, зокрема враховуючи вимоги попередньої Директиви № 2002/92/ЄС про посередництво у страхуванні.

В умовах євроінтеграційних процесів України, а також враховуючи зміни європейського законодавства щодо страхового посередництва подальші дослідження в даній сфері полягають у визначенні форми та способу імплементації положень Директиви № 2016/97/ЄС від 20.01.2016 р., зокрема за такими напрямками як: об'єкт і межі регулювання, кваліфікаційні вимоги та сертифікація, етика ведення бізнесу, винагорода за продаж страхових продуктів, перехресний продаж тощо.

Список використаних джерел

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page>.
2. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1996 №1523 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-n>.
4. Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 28.05.2004 № 736 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0801-04>.
5. Про затвердження Порядку складання та подання звітності страхових та/або перестрахових брокерів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 04.08.2005 № 4421 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0955-05>.
6. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 25.10.2007 № 8170 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1288-07>.
7. Про затвердження Порядку реєстрації страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у Моторному (транспортному) страховому бюро України: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 18.04.2013 № 1270 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0760-13>.
8. Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 23.07.2013 № 2401 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1398-13>.
9. Залетов О.М. Концептуальні засади макропруденційного нагляду та регулювання страхової діяльності / Залетов О.М. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 156. – С. 30 – 34. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/6>
10. Про посередництво у страхуванні: Директива 2002/92/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 9.12.2002 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a80.
11. On insurance distribution (recast): Directive (EU) 2016/97 of the European parliament and of the Council of 20 January 2016 [Електронний ресурс] // EUR-Lex: [сайт]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.026.01.0019.01.ENG&toc=OJ.L_.2016.026.TOC.
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
13. Додаток XVII Нормативно-правове наближення [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України: [сайт]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/Annex_XVII_to_XX_to_Agreement.pdf.
14. IDD [Електронний ресурс] // BIPAR: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.bipar.eu/en/key-issues-positions/from-imd-i-to-imd-ii>.
15. Огляд страхового ринку [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: [сайт]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html>.
16. Про затвердження професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 13.07.2004 № 1590 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0955-04>.
17. Кодекс Професійної Етики страхових посередників України [Електронний ресурс] // ФСПУ: [сайт]. – Режим доступу: http://fspu.com.ua/kodeks_profesijnoi_etyky.
18. Near final: The Insurance Distribution Directive [Електронний ресурс] // Clifford Chance: [сайт]. – Режим доступу: http://www.cliffordchance.com/briefings/2015/09/near_final_the_insuredistributiondirective.html.

Надійшла до редколегії 01.02.16

А. Шолойко, канд. экон. наук, ст. науч. сотр., ассист.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РЕГУЛИРОВАНИЕ СТРАХОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ УКРАИНЫ

Осуществлен обзор отечественного и европейского законодательства в сфере регулирования страхового посредничества. Определены субъекты и объект регулирования страхового посредничества. Охарактеризованы порядок нормативно-правового приближения в условиях изменения законодательства Европейского союза по регулированию страхового посредничества. Представлено сравнение положений законодательства по регулированию страхового посредничества в Украине и ЕС. Даны предложения по адаптации отечественного законодательства к европейскому в сфере регулирования страхового посредничества в условиях евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: страховое посредничество, страховые посредники, страховые дистрибьюторы, регулирования страхового посредничества.

A. Sholoiko, PhD in Economics, Senior Researcher, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REGULATION OF INSURANCE MEDIATION IN CONDITIONS OF EURO INTEGRATION PROCESSES OF UKRAINE

The review of national and European legislation in the field of regulation of insurance mediation is made. Subjects and object of regulation of insurance mediation are defined. The order of the legislative approximation in conditions of changing legislation of regulation of insurance mediation in European Union is characterized. A comparison of legal provisions to regulate insurance mediation in Ukraine and the EU is done. Suggestions of adaptation national legislation to the European in the area of regulation of insurance mediation in conditions of euro integration processes are represented. The main are the next:

- it is advisable to expand the object and the scope of regulation of insurance mediation and set appropriate limits to the subjects for which the sale of insurance products is not the main activity;
- it is necessary to introduce a regular improvement of the knowledge and skills for insurance distributors because of the development of insurance conditions and changing of economic environment;
- it is necessary to create the order of compulsory professional indemnity insurance in accordance with the requirements of the Directive on insurance distribution;
- before the signing of the contract it is necessary to disclosure to customers of insurance products the information about the status of insurance distributors and type of remuneration that they receive;
- if the insurance product is in addition to the goods or services, insurance distributor shall inform the client about the possibility of buying various product components separately with the presentation of their characteristics.

Keywords: insurance mediation, insurance intermediaries, insurance distributors, regulation of insurance mediation.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 38-41

УДК: 368.029

JEL: G22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/6>

О. Прокоф'єва, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РИНОК ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНОЇ РЕЦЕСІЇ

У статті досліджено ринок перестрахування в період глобальної рецесії. Досліджено ринок перестрахування та його місце в глобальному страховому просторі. Розглянуто сутність ринку перестрахування та особливості його функціонування. Виокремлено процеси капіталізації на світовому ринку перестрахування, визначено процес становлення ринку перестрахування та цикли його розвитку. Досліджено сучасний стан вітчизняного та іноземного ринку перестрахування та тенденції його розвитку в умовах глобальної рецесії. Розкрито механізм функціонування глобальних перестраховиків на ринку перестрахування. Досліджено перспективи розвитку вітчизняного ринку перестрахування з урахуванням глобальних тенденцій.

Ключові слова: ринок перестрахування, глобальна рецесія, процеси капіталізації, світовий ринок перестрахування.

Постановка проблеми. Ринок перестрахування є невід'ємною складовою глобального страхового ринку. Перестрахування відіграє важливу роль в забезпеченні платоспроможності страхових компаній, тим самим підтримуючи стабільний стан страхового ринку в цілому. На глобальному ринку перестрахування діють фінансово потужні транснаціональні перестраховики, обсяги капіталу яких перевищують обсяги національних страхових ринків країн, що розвиваються. Дослідження діяльності таких перестраховиків і процесів, які відбуваються на світовому ринку перестрахування в період глобальної рецесії є надзвичайно важливим для розуміння і прогнозування розвитку ринку перестрахування України.

Діяльність світових перестраховиків в період глобальної рецесії стала жорсткішою, внаслідок чого ринок перестрахування очікує підвищення глобальних тарифів на перестрахування, жорсткі умови прийому ризиків на перестрахування та посилення контролю за врегулюванням збитків. Така тенденція призведе до концентрації потужних транснаціональних перестраховиків у світовому страховому просторі.

В Україні ринок перестрахування лише набуває розвитку, незважаючи на його широке розповсюдження в світі. Стимулюючими факторами розвитку вітчизняного ринку перестрахування є зниження фінансової спроможності страхових компаній виконати свої зобов'язання через економічні потрясіння та збільшення кількості катастрофічних ризиків. Особливості сучасних кризових потрясінь спонукають страховий ринок до пошуку нових сегментів фінансового ринку, яким і є ринок перестрахування.

Ринок перестрахування мало досліджений вітчизняними та українськими науковцями в області практичного застосування перестрахових операцій в український страховий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у дослідження питань фінансового становлення та функціонування ринку перестрахування зробили такі зарубіжні та українські вчені, як В.Д. Базилевич, В. Веретнов [8], О.О. Гаманкова, О.Д. Заруба, М.С. Клапків, О.В. Кнейслер, С.С. Осадець [3], Р.В. Пікус, Л.О. Позднякова, Т.В. Татаріна, Я. Шумелда [6]. Серед західних учених-економістів можна виокремити праці: Д. Бланда, К. Бурроу, І.Балабанова, К. Волого, Д. Гауера, Л. Гератеволь, М. Гросмана, Ю. Журавльова, М. Камінкіна, Є. Коломіна, А. Корчевської, Дж. Макензі, А. Манеса, Р. Меркіна, К. Пфайффера, В. Райхера, В. Сухова, К. Турбіної, Т. Федорової, Д. Хемптона, В. Шахова та інших дослідників.

Незважаючи на наукові дослідження, окремі теоретичні, методичні та практичні аспекти перестрахування залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, малодослідженими є регулювання перестрахових опе-

рацій на законодавчому рівні, розвиток ринку перестрахування після світової фінансової кризи, яка знизила фінансову спроможність перестрахових компаній. Потребують опрацювання питання, пов'язані зі збільшенням місткості національного ринку перестрахування та його інтеграції у світовий перестраховий ринок, покращення інформаційного та аналітичного забезпечення перестрахування.

Методологія. Теоретико-методологічною основою дослідження слугувала сукупність загальнонаукових та специфічних методів пізнання фундаментальних положень сучасної економічної теорії, теорії фінансів, концептуальних засад страхування, зокрема у дослідженні було використано такі методи: аналізу і синтезу – при визначенні сутності ринку перестрахування та його місця в глобальному страховому просторі, узагальненні особливостей ринку перестрахування; статистико-економічний: при дослідженні розвитку та сучасного стану ринку перестрахування в Україні; розрахунково-конструктивний та експериментальний: при оцінці світового ринку перестрахування; метод порівняння та інші.

Мета статті – узагальнення теоретичних підходів до сутності ринку перестрахування та розробка практичних рекомендацій щодо використання можливостей глобального ринку перестрахування для забезпечення стабільного розвитку страхового ринку України в період глобальної рецесії.

Результати. Перестрахування – це окремий фінансовий механізм страхування, за допомогою якого страховики підтримують рівень своєї платоспроможності та виконують покладені на них зобов'язання. Ціль перестрахування полягає в захисті страховика від можливих фінансових втрат, які він понесе за укладеними договорами страхування, якщо не захиститься перестрахуванням. Рівень захисту в кожному випадку визначається договором перестрахування. За допомогою перестрахування страховик може збільшити ємність свого страхового портфелю шляхом підписання договорів прямого страхування за ризиками, які перевищують за своєю повною вартістю його фінансові ресурси. Завдяки перестрахуванню страхова компанія підтримує необхідну рівновагу у своїй діяльності, яка постійно знаходиться під впливом багатьох факторів. До таких факторів відносяться і випадкові коливання в розвитку збитковості, і ймовірність катастроф, які спроможні спричинити колосальні збитки, особливо в ситуації кумуляції збитку, коли страховик несе відповідальність за багатьма страховими полісами через одну подію.

Сучасний ринок перестрахування має такі тенденції:

- географічна диверсифікація перестрахового бізнесу, тобто залучення перестраховиків у перерозподіл прийнятих ризиків в цілях стабілізації світового страхового ринку;

- розвиток нових напрямів обслуговування клієнтів, надання послуг в області інформаційних технологій;
- головним фактором забезпечення фінансової стійкості перестрахових організацій є досконале управління ними.

Основними характеристиками перестрахування, які визначають його сутність, є: перестрахування є окремим самостійним сегментом страхування; ризик, взятий на себе страховиком за прямим договором страхування, називається оригінальним ризиком і являється ос-

новним об'єктом договору перестрахування; другою стороною за договором перестрахування може бути тільки страховик.

Функціональна система перестрахування є доволі складною, вона включає в себе сукупність учасників ринку перестрахування, принципів, видів та форма перестрахування, які взаємодіють між собою та утворюють ринок перестрахування (рис. 1).

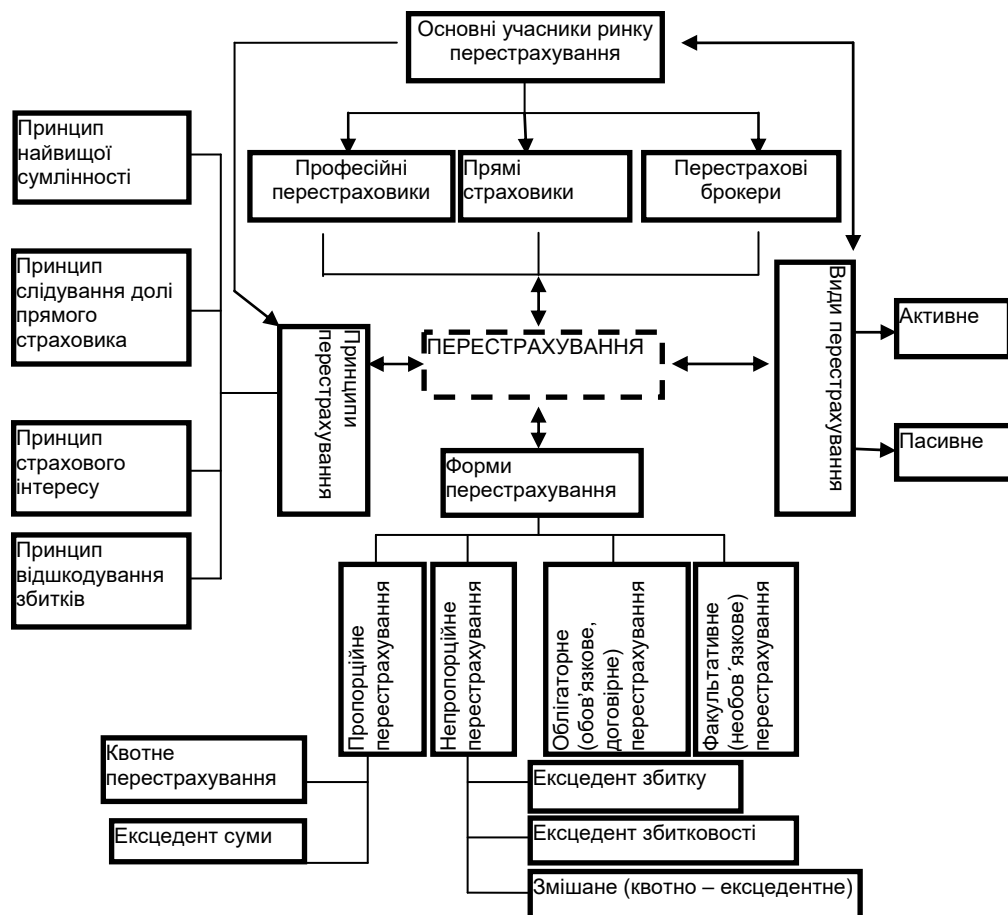

Рис. 1. Механізм здійснення операцій перестрахування

Джерело: розроблено автором.

Під час дослідження ринку перестрахування необхідно враховувати його схильність до циклічного розвитку, що безпосередньо впливає на фінансові показники діяльності компанії.

З метою подальшого аналізу, проміжок часу між двома однаковими періодами (або майже однаковими) галузі перестрахування, буде називатися циклом розвитку перестрахування. Загальна тривалість циклу вимірюється зазвичай часом між вищими або двома сусідніми нижчими точками активності. Відповідно, тривалість спаду вимірюється часом між вищою і наступною нижчою точками рівня цін, а підйому – часом між нижчою і наступною вищою точками. Таким чином, в структурі циклу виділяють вищу (пік) і нижчу точку активності і лежать між ними фази спаду (рецесії) і підйому (експансії).

Експертами Swiss Re було висунуто припущення, що цикл всіх сегментів перестрахового ринку і середня його тривалість складає 7 років. Статистичні данні Американської перестраховальної Асоціації дозволяють підтвердити цю теорію. Під час розгляду статистичних даних за

двадцятье сторіччя вдалося виділити інтервал циклу приблизно в 7 років. Однак, необхідно відзначити, що проведений аналіз дозволив зробити додатковий висновок про те, що довжина циклу має тенденцію до скорочення.

Визначено, що цикл є характерною рисою галузі перестрахування, який проявляється у вигляді жорсткого і м'якого ринку; даний цикл має тенденцію до синхронності у всіх країнах, що є безумовним підтвердженням глобалізаційних проявів у галузі; в основі періоду "жорстких ринків" 1969/70, 1975/76 і 1985/86 рр. в США і 1990/91 рр. [5]. Наслідком зазначених причин є: скорочення перестраховувальних ємностей по всіх видах страхування; підвищення вартості наданого перестраховального покриття; ретельний відбір ризиків в цедента.

Одним з найважливіших факторів зміни корпоративної структури на світовому ринку перестрахування протягом досліджуваного періоду стали злиття, поглинання і формування найбільших міжнародних перестрахових груп.

Потреби мультинаціональних клієнтів (ТНК), що вимагають для свого обслуговування величезних власних

коштів і капіталу страхових / перестрахових компаній, призводять до необхідності концентрації на ринку перестрахування. Головними джерелами цих процесів у сфері перестрахування, що є невід'ємною частиною

світового фінансового ринку, стають всесвітньо орієнтовані стратегії, при яких перестраховий капітал концентрується і централізується на основі процесів злиттів, поглинань і реструктуризації компаній.

Таблиця 1. Найбільші злиття та поглинання на світовому ринку перестрахування за період з 2000 по 2011 рр.

Рік	Покупець	Придбання	Сума угоди
2001	Swiss Re	відділення по перестрахуванню у Lincoln National Corp.	2 млрд. дол.
2009	Partner Re Ltd	Paris Re Holding Ltd	2 081 млн. дол.
2009	Validus Holdings Ltd	IPC Holdings, Inc	1 782 млн. дол.
2009	Farmers Group, Inc – Zurich	AIG – Personal Lines Division	1 700 млн. дол.
2009	Muenchner Ruechversicherungs	HSB Group, Inc	666 млн. дол.
2010	Max Capital Group	Harbor Point Re	1 521 млн. дол.
2010	ACE Limited	Rain and NV Haie Insurance Services, Inc	1 375 млн. дол.
2010	Apolo / CVC	Brit Insurance Holdings	1 364 млн. дол.
2010	Fairfax Financial Holdings Limited	Odyssey Re Holdings Corp	1 008 млн. дол.
2010	QBE Insurance Group, Ltd	NAU holdings Company, LLC	565 млн. дол.
2011	MetLife	Alico	16 млрд. дол.

Джерело: складено автором на основі [5,7].

Лідерами за кількістю та обсягом злиттів і поглинань є найбільші перестраховальні групи, такі як Munich Re, Swiss Re і General Re, які витратили близько 50 млрд. дол. на процеси злиттів і поглинань.

Аналіз ринку перестрахування свідчить про те, що в майбутньому злиття та поглинання компаній все ж продовжаться. Дані процеси будуть диктуватися жорсткими економічними чинниками, внаслідок яких найбільші перестрахові гравці будуть нарощувати свої потужності за рахунок придбання менших перестрахових компаній, які мають певну частку ринку перестрахування та своє коло споживачів. Ці процеси дозволять розширити перестра-

хові операції та забезпечити виконання усіх своїх зобов'язань перед користувачами перестрахових послуг.

Світовий ринку перестрахування сконцентрований в таких регіонах, як Північна Америка (близько 56%), Латинська Америка (близько 4%), Західна Європа (близько 26%), Азія (близько 12%) та інші країни (близько 2%).

До найбільших перестрахових компаній світу відносять Munich Re (Німеччина), Swiss Re (Швейцарія), Lloyd's (Великобританія), Hannover Re (Німеччина), Reinsurance Group of America (США). Зазначені перестрахові компанії представлені на світовому ринку перестрахування з моменту його заснування та відображають всі тенденції розвитку даного ринку.

Таблиця 2. Загальна сума страхових премій, отриманих за договорами перестрахування за 2010-2014 рр. (млн. євро)

№	Перестрахова компанія	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	Munich Re	45500,0	49500,0	52000,0	51100,0	48800,0
2	Lloyd's	26990,4	28047,7	30464,6	-	-
3	Hannover Re	11428,7	12096,1	13774,2	13963,4	14361,8
4	Swiss Re	21194,4	20627,3	24697,3	28818,0	31262,0
5	Reinsurance Group of America	5289,2	5658,8	6047,0	7304,3	7406,7

Джерело: розраховано автором на основі аналітичних звітів перестрахових компаній.

Доведено, що розвиток міжнародного страхового ринку відбувається безпосередньо під впливом глобалізації. Глобалізація світового ринку страхування являє собою процес стирання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими господарствами, що відбувається під впливом змін у світовій економіці, і має в якості кінцевої мети формування глобального страхового простору.

Під час дослідження встановлено, що американський ринок перестрахування є визнаним лідером на ринку перестрахування життя. Таке лідерство досягається за рахунок розробки нових програм як для індивідуального перестрахування життя, так і для корпоративного сектору, надання різних видів послуг корпоративному сектору, чіткої тарифної та андерайтерської політики, наявності власних розрахункових таблиць та показників з перестрахування життя.

На сьогоднішній день тема перестрахування є дуже актуальною як для учасників українського страхового ринку, так і для наших іноземних партнерів. Метою перестрахування є розширення і зміцнення мережі широким гарантій, які здатні покрити серйозний ризик, який врівноважується міжнародним, економічним і страховим балансом. Тому завдання формування системи перестрахування на внутрішньому страховому ринку стає у нас все більш важливим і актуальним.

Перестрахування є похідним від страхування, тому особливості розвитку страхового ринку в основному відображаються і на ринку перестрахування. Операції з перестрахування ризиків за межами України в останні роки утримують стабільну позицію та мають широку географію. Найбільшу частку українських ризиків перестраховують такі країни як Великобританія (22,9%), Німеччина (21,4%), Російська Федерація (23,0%) та Швейцарія (13,7). Ці чотири країни займають лідируючі позиції за обсягом страхових платежів протягом усього досліджуваного періоду. Слід зазначити, що до фінансової кризи частка страхових платежів була набагато вища, а після 2008 року даний показник значно знизився, що негативно відобразилося на економічній ситуації нашої країни.

У 2010-2016 роках відбулася значна диверсифікація ризиків страхування та перестрахування, які передаються перестраховикам – нерезидентам. Починаючи з 2010 року українські ризики передаються в перестрахування до таких країн: Казахстан, Польща, Бельгія, Іспанія, Чеська Республіка, Італія, Індія, Ісландія, Нідерланди, Йорданія, Єгипет, ОАЕ та Фінляндія. Така ситуація зумовлена тим, що в даних країнах кращий фінансовий клімат та кращі умови для здійснення перестрахування. Після світової фінансової кризи велика кількість європейських країн зуміли збільшити свої фінансові потуж-

ності до такого рівня, щоб брати не тільки внутрішні страхові ризики на перестрахування, а й зовнішні.

Страховий та перестраховий ринки розвиваються в Україні протягом останніх двадцяти років і на сьогоднішній час український страховий та перестраховий ринок не може достатньою мірою конкурувати зі світовим ринком, тому українські страховики та перестраховики мають невеликі фінансові потужності для виходу на світовий ринок.

Найбільш ризикованими видами, які потребують перестрахування за кордоном, є страхування майна, страхування наземного транспорту, страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування фінансових ризиків та страхування відповідальності перед третіми особами.

Внаслідок відсутності кваліфікованих перестрахових компаній, в Україні здійснюється досить незначний рівень перестрахових операцій і значна частка страхових ризиків перестраховується за кордоном. Рівень покриття потенційних ризиків в Україні становить близько 10%, в той час як у більшості розвинених країн цей показник становить 90-95%.

Під час проведеного аналізу державного та світового ринків перестрахування можна виділити такі перспективні напрямки діяльності ринку перестрахування: запровадження ліцензування перестрахової діяльності в Україні та створення єдиної державної перестрахової компанії; необхідно створити умови для розвитку національних перестрахових брокерів та актуаріїв, що дозволить заощадити час на розміщення ризику та підвищить рівень оцінки даних ризиків; запровадити положення Solvency I, Solvency II, за допомогою яких підвищиться реальний рівень перестрахових операцій та рівень вхідного перестрахування; розробити та запровадити стратегії в області перестрахування до 2020 року, які дозволять структурувати усі напрямки діяльності в області перестрахування та вийти на міжнародний ринок перестрахування.

Висновки та дискусія. У статті здійснено нове вирішення наукового завдання, що полягає у дослідженні особливостей функціонування світового та вітчизняного ринку перестрахування в період глобальної рецесії. Також є важливим визначення особливостей ринку перестрахування після світової економічної кризи та вплив на нього глобалізаційних процесів.

Процес перестрахування проходить паралельно з процесом розвитку страхового ринку, яке виражається у збільшенні обсягу операцій, появи нових більш складних видів страхування і застрахованих ризиків, спеціалізації страхових компаній, розширенні фінансових можливостей страховиків і збільшенні їх власного утримання. Вітчизняні страховики використовують перестраховальну ємність не

тільки українського ринку перестрахування, а й світового. У цьому випадку особливого значення набуває знання форм і методів перестрахування, оцінка економічних наслідків їх використання, що безсумнівно сприяє підвищенню ефективності перестрахового захисту.

Світовий ринок перестрахування є одним із сегментів системи міжнародних економічних відносин. Процеси концентрації, інтеграції та глобалізації, які активно відбуваються у світовій економіці з середини 90-х рр., активно впливають на якісні та кількісні параметри світового ринку перестрахування, змінюючи його регіональну і корпоративну структуру, державне регулювання перестраховальної діяльності як в рамках національних економік, так і на рівні регіональних угод.

Роль країн, що розвиваються на світовому ринку перестрахування неухильно зростає. Спостерігається зростання сум премій, переданих у перестрахування з цих країн. Український ринок перестрахування займає поки незначне місце на світовому ринку перестрахування, однак можна чекати посилення його впливу на міжнародному ринку перестрахування в майбутньому.

Таким чином, розроблені теоретичні підходи до розвитку ринку перестрахування в період глобальної рецесії дають змогу забезпечити збалансований розвиток ринку перестрахування загалом.

Список використаних джерел

1. Страхование: Учебник для студентов вузов, обучающихся по спец. "Финансы и кредит", "Бухгалтерский учет, анализ и аудит" / Под ред. В.В.Шахова, Ю.Т.Ахвледиани – 2-е изд., перераб.и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 511 с.
2. Основные проблемы и перспективы рынка входящего зарубежного перестрахования в 2013 году // [Електронний ресурс] / Офіц. сайт – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/13/07/08/460>
3. Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С.Осадець. – 3-те вид. – К.: КНЕУ, 2006. – 599 с.
4. Закон України "Про внесення змін в Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – N 18, ст. 78 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
5. Перестрахова група Америки [Електронний ресурс] / Офіц. сайт – Режим доступу: <http://www.rgare.com/Pages/home.aspx>
6. Шумелда Я.П. Страхування: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / За заг. ред. Я. Шумелда. Видання друге, перероблене і доповнене. – Тернопіль: Джура, 2006. – 296 с.
7. Шиман М. Глобализация как источник конкуренции, конфликтов и возможностей / Шиман М. // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – №1. – С. 53.
8. Веретнов В. Особливості забезпечення конкурентоспроможності перестраховальних операцій цедента, перестраховика на вітчизняному та міжнародному страховому ринку / Веретнов В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – № 168. – С. 80 – 85. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/12>

Надійшла до редколегії 05.02.16

Е. Прокофьева, канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РЫНОК ПЕРЕСТРАХОВАНИЯ В ПЕРИОД ГЛОБАЛЬНОЙ РЕЦЕССИИ

В статье исследован рынок перестрахования в период глобальной рецессии. Рассмотрен рынок перестрахования и его место в глобальном страховом пространстве. Рассмотрены сущность рынка перестрахования и особенности его развития. Выделены процессы капитализации на мировом рынке перестрахования, определен процесс становления рынка перестрахования и циклы его развития. Раскрыто современное состояние отечественного и иностранного рынка перестрахования и тенденции его развития в условиях глобальной рецессии. Раскрыт механизм функционирования глобальных перестраховщиков на рынке перестрахования. Раскрыты перспективы развития отечественного рынка перестрахования с учетом глобальных тенденций.

Ключевые слова: перестраховочный рынок, глобальная рецессия, процессы капитализации, мировой рынок перестрахования.

O. Prokofjeva, PhD in Economics, Aassistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REINSURANCE MARKET UNDER THE GLOBAL RECESSION

In the article the reinsurance market during the global recession. Reinsurance market and its place in the global insurance space were studied. The nature of reinsurance market and peculiarities of its development were considered. Author determined the processes of capitalization on the global reinsurance market, defined the process of the reinsurance market establishing and its cycles of development. Current state of domestic and foreign reinsurance market and its trends during the global recession were disclosed. The mechanism of the reinsurance on global reinsurance market was reviewed. The prospects of the domestic reinsurance market development were discussed. Integration processes of Ukrainian reinsurance globalization were defined.

Keywords: reinsurance market, global recession, processes of capitalization, global reinsurance market.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 42-47

УДК: 368

JEL: classification G22

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/7>

Д. Нестерова, канд. екон. наук, асист.,

Н. Кудрявська, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В РОЗВИНУТИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

У статті розглянуто традиційну та багатоканальну моделі продажів страхових продуктів, визначено роль прямих страхових посередників. Розглянуто міжнародний досвід роботи страхових агентів і страхових брокерів, а також проаналізовано діяльність страхових посередників в розвинених європейських країнах. Визначено основні тенденції та проблеми розвитку прямого страхового посередництва на страховому ринку України в процесі євроінтеграції.

Ключові слова: страхове посередництво; страховий агент; страховий брокер; канали збуту страхових продуктів; Директиви ЄС.

Постановка проблеми. Страхове посередництво є важливою складовою розвитку страхового ринку розвинених країн, що в значній мірі забезпечує його ефективне функціонування і подальший розвиток. Інститут посередництва має суттєвий вплив на формування розвинутої страхової системи, сприяє зростанню економіки та підвищенню рівня зайнятості населення. Євроінтеграційні процеси в Україні вимагають врахування особливостей функціонування національних страхових ринків розвинених країн. Політична та економічна нестабільність в Україні обумовлюють необхідність розвитку на українському ринку таких каналів збуту страхових продуктів, які б зробили більш доступним страхування як для фізичних, так і для юридичних осіб та забезпечили їм надійний страховий захист від різноманітних ризиків, вплив яких надзвичайно зростає в умовах істотної фінансової нестабільності. Необхідність підвищення ефективності реалізації євроінтеграційних процесів в Україні формує актуальність проблеми розвитку страхового посередництва, а також його державного регулювання. Актуальність зазначеної проблеми обумовила мету статті.

Мета статті – дослідити тенденції розвитку страхового посередництва в розвинених європейських країнах, а також визначити суперечності та перспективи розвитку страхового посередництва в Україні в умовах економічної нестабільності.

У відповідності до сформульованої мети, у статті були поставлені та вирішені наступні завдання: визначити зміст та завдання страхового посередництва на страховому ринку, охарактеризувати традиційну та багатоканальну модель продажів страхових продуктів, визначити основні тенденції розвитку страхового посередництва в європейських країнах, визначити структуру агентсько-брокерського каналу в "life" та "non-life" страхуванні в розвинених країнах, виокремити суперечності та проблеми розвитку страхового посередництва в Україні на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження є страхове посередництво.

Предметом дослідження є тенденції, суперечності та перспективи розвитку страхового посередництва в Україні та розвинених країнах на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення тенденцій розвитку та особливостей страхового посередництва в розвинених країнах набуває особливої актуальності, оскільки діяльність страхових посередників у світі та в Україні відіграє важливу роль у розвитку страхового ринку, а також є одним із найбільш ефективних інструментів у просуванні та реалізації страхових послуг. Проблеми розвитку страхового посередництва та канали продажів страхових послуг досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема у працях Р. Пікус розглянуто міжнародний досвід діяльності страхових

посередників, зокрема у країнах ЄС, США та Канаді, у працях А. Ткаченко – розвиток посередництва на українському ринку страхових послуг, Н. Приказюк та Н. Яременко присвятили увагу дослідженню особливостей діяльності страхових брокерів в світі та в Україні та її державного регулювання, у працях Р. Райнхардта розглянуто сучасні трансформаційні процеси у страховому посередництві в країнах Європейського союзу, А. Сабірова розглядає фактори впливу на співвідношення каналів збуту страхових продуктів на страхових ринках.

Суттєві політичні зміни, євроінтеграційні процеси та особливості сучасного стану економіки України і, зокрема, її страхового ринку формують необхідність дослідження основних тенденцій розвитку страхового посередництва у розвинених європейських країнах.

Методологія. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та специфічні методи пізнання, зокрема: метод аналізу та синтезу – при визначенні сучасних підходів до розгляду особливостей діяльності страхових посередників, метод економіко-статистичного аналізу – при дослідженні тенденцій розвитку страхового посередництва в європейських країнах та в Україні. Виявлення частки премій від страхових агентів і брокерів в загальному обсязі страхових премій та ВВП країн-членів Європейського Союзу і в Україні здійснювалось за допомогою методів порівняння, систематизації та узагальнення фактичних даних.

Результати. За даними Світової федерації страхових посередників (WFI), страхове посередництво збільшує позитивний ефект від страхування в цілому та сприяє наданню якісних страхових послуг. Діяльність страхових посередників підвищує доступність вигод для учасників страхового ринку, а за рахунок зменшення витрат на страхування на всіх ринках, страхові посередники сприяють поліпшенню економічної ситуації в країні.

Страхове посередництво слід розглядати з точки зору прямих страхових посередників (агенти і брокери) та непрямих страхових посередників (андеррайтер, сюрвеєр та інші). Прямі страхові посередники відіграють важливу роль у просуванні страхових послуг від страховика до споживача, в консультативному супроводі споживача страхових послуг на етапі укладання, виконання, модифікації і припинення договору страхування або перестрахування, в той час як непрямі посередники оцінюють страхові ризики та збитки.

На страховому ринку Європейського союзу (ЄС) регулювання діяльності прямих страхових посередників здійснюється на двох рівнях: національному і загальноєвропейському. Правові основи регулювання діяльності страхових посередників в різних країнах мають свої особливості. В цілому до діяльності страхових брокерів висуваються більш суворі вимоги, ніж до діяльності

страхових агентів, оскільки за результати діяльності агентів відповідає сам страховик, а брокер є незалежною особою, що здійснює діяльність в інтересах страховальника та, або перестраховика.

Основним документом, що регулює діяльність страхових посередників у Європейському Союзі впродовж 2002-2015 рр. була Директива № 2002/92/ ЄС від 9 грудня 2002 року "Про страхових посередників". Проте 2 лютого 2016 року була опублікована нова Директива ЄС про страхове посередництво (IDD), яка була офіційно підписана 20 січня 2016 року президентами Ради і Європейського парламенту. Дана Директива (IDD) вступає в силу через 20 днів після публікації (23 лютого 2016), а державам-членам надається два роки для її імплементації (до 23 лютого 2018 г.).

У європейських країнах прямі страхові посередники відіграють одну з ключових ролей у процесі страхування. З точки зору страховальника участь посередників дозволяє:

- виявити наявні ризики для клієнта;
- гарантувати, що клієнти будуть проінформовані щодо наявних ризиків, які вони можуть застрахувати;
- розширювати інформаційну обізнаність клієнтів;

• надавати допомогу з врегулювання наслідків страхового випадку.

З точки зору страховиків участь страхових посередників дозволяє:

• полегшити вихід на страховий ринок нової страхової компанії, при цьому без понесення витрат на створення дистриб'юторської мережі, оскільки є ширшою клієнтська база. Це важливо з точки зору розвитку єдиного європейського ринку;

- створювати нові та інноваційні страхові продукти;
- знизити витрати на пошук нових клієнтів;
- посередники сприяють законному врегулюванню претензій, що пов'язані із настанням страхових випадків [1].

Страхові посередники є важливими учасниками страхового ринку, що вказують на ступінь його розвитку, зрілості та ефективності функціонування. Канали збуту страхових продуктів на сучасному етапі характеризуються значною різноманітністю та багатогранністю. Виділяють найбільш просту традиційну модель дистриб'юції страхових продуктів, що передбачає надання страхових послуг через прямий продаж від страховика до страховальника, або через страхових посередників (рис. 1).

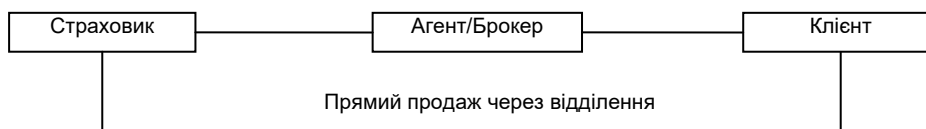

Рис. 1. Традиційна модель продажів страхових продуктів

Джерело: [2].

Традиційна модель певним чином обмежувала можливості страховика у розширенні каналів збуту страхових продуктів та підвищувала конкуренцію на страховому ринку певної країни, що в подальшому впли-

нуло на розвиток багатоканального продажу страхових послуг за участю страхових посередників та інших учасників (рис. 2).

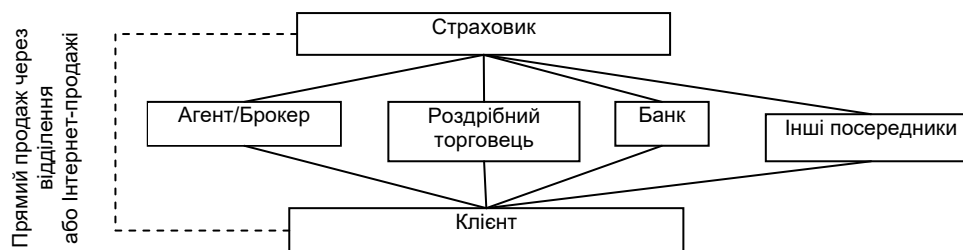

Рис. 2. Сучасна модель багатоканальних продажів страхових продуктів

Джерело: [2].

Співвідношення між каналами збуту страхових продуктів різних страхових ринків залежить від багатьох факторів, найважливішими з яких є:

• рівень розвитку економіки та фінансового ринку країни;

- національні традиції і особливості менталітету;
- рівень життя населення;
- стратегія розвитку страхового ринку;
- тип споживача страхової послуги та вид страхової послуги та ін. [3].

Залежно від поєднання зазначених вище факторів структура каналів продажів, а також їх роль і значення для кожного національного страхового ринку є своєрідними.

Разом з тим спостерігаються певні відмінності у тенденціях розвитку каналів продажів в різних країнах.

Станом на 01.01.2014р. кількість осіб, які працюють у сфері страхового посередництва в країнах ЄС перевищила 1,5 млн осіб (у тому числі самозайнятих і частково зайнятих осіб) [5]. Для порівняння у США загальна кількість осіб, які займаються страховим посередництвом у 2014 році налічувала приблизно 1 млн осіб [4].

Важливим показником розвитку страхового посередництва є співвідношення кількості страхових компаній та кількості страхових брокерів на національному страховому ринку. Міжнародна практика діяльності прямих страхових посередників, зокрема страхових брокерів, свідчить про перевищення кількості страхових брокерів над кількістю страхових компаній, а у розвинених європейських країнах дане співвідношення знаходиться на рівні від 23 до 85 брокерів на одну страхову компанію (табл. 1.)

Таблиця 1. Співвідношення кількості брокерів і страхових компаній в країнах ЄС та в Україні у 2014 р.

Країна	Кількість страхових компаній	Кількість страхових брокерів	Кількість брокерів, що припадає на 1 страхову компанію
Великобританія	1229	104700	85
Німеччина	560	46500	83
Франція	395	22691	57
Італія	225	4762	23
Нідерланди	189	5212	27
Бельгія	146	8000	55
Україна	382	51	0,13

Джерело: складено на основі [5, 6].

Найбільшим національним страховим ринком серед країн ЄС є ринок Великобританії, який характеризується розвинутою мережею страхових посередників, серед яких переважають брокери, ринкова частка яких в середньому складає 80%.

Другий за величиною – національний страховий ринок Франції – характеризується стабільним співвідношенням частки страхових посередників (агентів і брокерів), проте особливістю є переважання на ньому банко-страхування.

У багатьох європейських країнах страхові агенти та брокери приносять більше 50% всіх страхових премій в страхуванні життя та ризиковому страхуванні. У 2014 р. найбільша частка продажів страхових продуктів через

агентів і брокерів спостерігалась у Німеччині, Великобританії, Бельгії та Польщі, що свідчить про розвинену інфраструктуру національних страхових ринків [6].

При цьому у різних країнах ЄС кількість агентів і брокерів суттєво відрізняється, що певним чином пов'язано із відмінними правилами організації їх діяльності, зокрема мінімальне державне регулювання страхового посередництва здійснюється у Німеччині, Італії, Іспанії, а страховий ринок Франції потребує більшої регламентації професійної етики страхових посередників, у той же час у Великобританії діє складна система регулювання діяльності страхових посередників, що пов'язано із розвиненим страховим ринком (рис. 4).

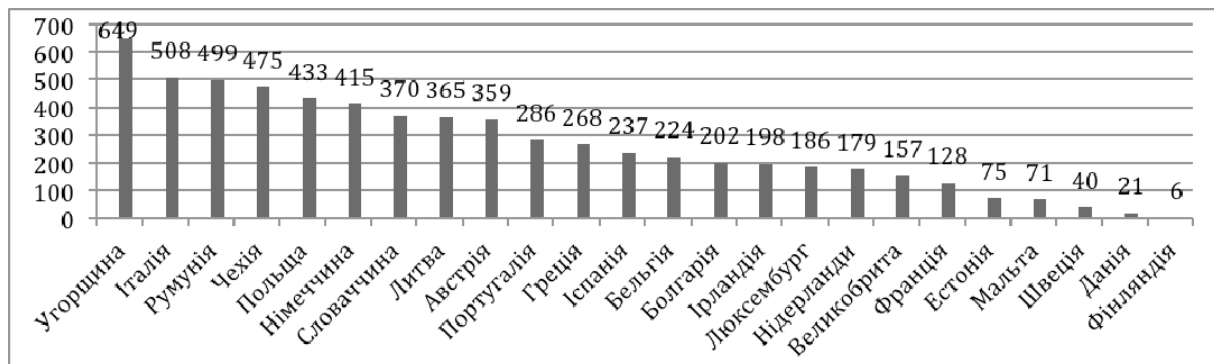

Рис. 4. Кількість осіб, які працюють у страховому посередництві (на 100000 жителів) у 2013 р.

Джерело: складено на основі [5].

Найбільша кількість працівників у страховому посередництві задіяна в Угорщині, Італії, Румунії, Чехії та Польщі. У Фінляндії їх кількість – найменша (проте це статистичні дані лише по кількості фінських брокерів).

В цілому економічна діяльність страхових агентів і брокерів приносить приблизно 0,6% від загального обсягу ВВП Європейського союзу. Внесок страхового посередництва у ВВП національних економік країн ЄС помітно відрізняється, що пов'язано з відмінностями в

обсягах національних страхових ринків та відносної важливості каналу страхового посередництва в кожній країні. Найбільшу частку страхове посередництво приносить у ВВП Великобританії – 1,2%. [5].

Слід зазначити, що характер посередництва та канали продажів страхових продуктів в галузях страхування життя та ризикового страхування різняться і має свої особливості в країнах-членах ЄС (табл.2).

Таблиця 2. Розподіл страхових премій за каналами збуту страхових продуктів у країнах Європи у 2014 р, %

Країна	Прямі продажі		Непрямі продажі							
			Агенти		Брокери		Банкострахування		Інші канали збуту	
	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life	life	non-life
Бельгія	23,3	19,7	6,3	11,4	36,5	60,7	33,2	7,7	-	-
Німеччина	4,0	4,8	48,3	58,5	25,2	25,4	19,8	6,9	2,7	4,4
Франція	15,0	34,0	7,0	34,0	11,0	18,0	64,0	13,0	3,0	1,0
Хорватія	41,0	71,2	29,8	17,1	2,1	6,1	23,4	3,4	3,8	2,2
Італія	8,9	7,9	14,4	80,5	0,9	7,9	75,8	3,6	-	-
Португалія	8,6	10,8	11,3	61,2	1,1	17,1	78,7	10,2	-	0,7
Словенія	4,8	30,2	84,3	61,1	-	5,9	10,8	-	-	2,2
Туреччина	8,1	6,2	10,1	67,9	0,6	11,9	81,2	14,0	-	-
Фінляндія	-	43,9	-	41,7	-	7,6	-	6,8	-	-
Швеція	18,0	-	2,0	-	28,0	-	12,0	-	40,0	-

Джерело: складено на основі [7]

На основі даних таблиці 1 можна зробити висновок, що пряме страхове посередництво в реалізації страхових продуктів є більш поширеним у ризиковому страхуванні, ніж у страхуванні життя, оскільки частка банкострахування та інших каналів збуту в "non-life" страхуванні в більшості європейських країнах є незначною. Цей висновок підтверджує й те, що в 9 з 10 розглянутих європейських країнах частка продажів через прямих страхових посередників (агентів і брокерів) у "non-life" страхуванні складає більше 50%, що вище, ніж у "life" страхуванні, де найбільш поширеним каналом збуту є банкострахування. У Франції, Італії та Португалії саме банкострахування є основним каналом продажу страхових продуктів в сфері страхування життя.

Частка страхових посередників у сфері страхування життя є більшою, ніж у ризиковому страхуванні, зокрема в Австрії, Франції, Іспанії, Великобританії, Португалії, Словенії. Практично ідентичною є частка страхового посередництва у каналах продажів страхових продуктів як у "life", так і "non-life" страхуванні в таких країнах, як Бельгія, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Португалія та Румунія. У ризиковому страхуванні посередництво є більш поширеним у Великобританії, Ірландії, Естонії, Польщі та Словаччині [8].

У страхуванні життя особливо значною є роль агентів в таких країнах як Італія, Португалія, Словенія, а також Польща, Німеччина, Литва (рис.5).

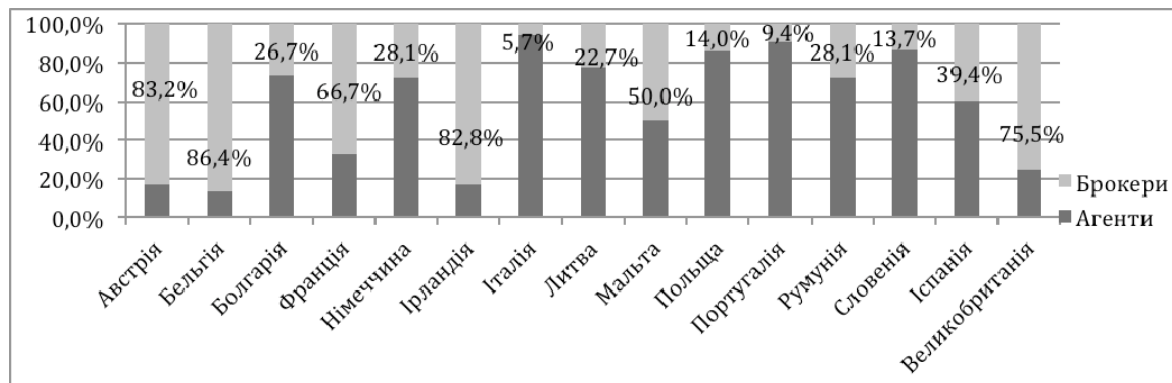

Рис. 5. Структура агентсько-брокерського каналу в "life" страхуванні європейських країн у 2012 р.

Джерело: складено на основі [8].

Агенти також є найбільш поширеними посередниками у ризиковому страхуванні в 9 країнах-членах (зокрема, Франції, Німеччині, Італії, Португалії, Іспанії), при цьому 7 з цих країн також мають більшу агентську мережу і в страхуванні життя. На відміну, брокерський канал продажу є найважливішим у Великобританії, Австрії, Бельгії, Ірландії, Литві. Хоча слід відмітити, що в 10 з 16 країн

частка брокерів у "life" страхуванні є меншою, ніж у "non-life" страхуванні, тобто брокерство є більш поширеним у ризикових видах страхування. Особливе значення цей канал має на страховому ринку Ірландії (де брокери здійснюють 100% посередницьких операцій у страхуванні), Великобританії (91,5%), Бельгії (85,5%) (рис. 6).

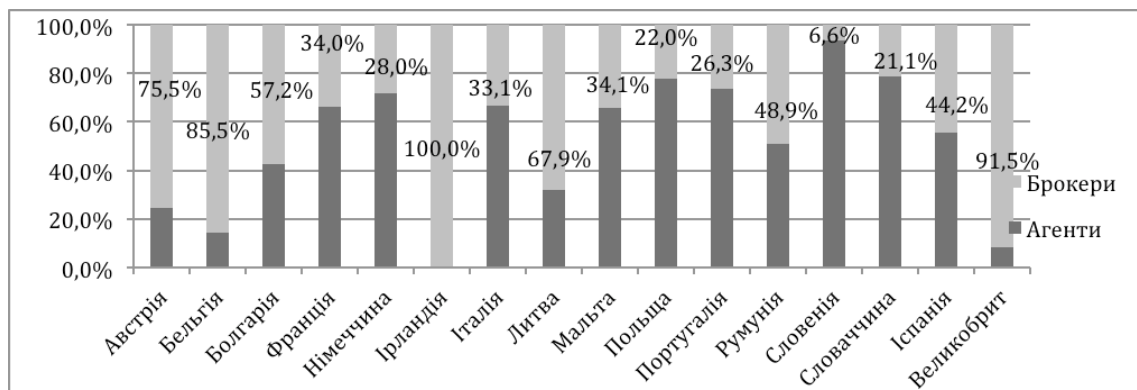

Рис. 6. Структура агентсько-брокерського каналу в "non-life" страхуванні європейських країн у 2012 р.

Джерело: складено на основі [8].

Необхідно зазначити, що на розвиток страхового посередництва значною мірою впливає стан економіки, а кількість страхових посередників та їх склад залежить від специфіки державного регулювання діяльності страхових посередників, рівня доходів населення і традицій, які історично склалися на страховому ринку цих країн.

В Україні державне регулювання діяльності страхових посередників практично не здійснюється. Нормативно-правові акти регулюють в основному брокер-

ський канал продажів. Так, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг здійснює державний реєстр страхових і перестрахових брокерів (резидентів і нерезидентів). Реєстр та ліцензування страхових агентів на державному рівні не здійснюється.

На українському ринку діє Федерація страхових посередників України (ФСПУ), що була створена з метою сприяння розвитку посередницької діяльності, захисту

прав та інтересів учасників посередницької діяльності на ринку страхових послуг, забезпечення всебічних зв'язків із громадськістю, тощо. Федерація здійснює комплексні рекламно-інформаційні заходи з метою ефективного здійснення посередницької діяльності в сфері страхування, її розвитку та вдосконалення, а також надає статистичну інформацію щодо здійснення страхової посередницької діяльності на страховому ринку України. Федерація страхових посередників України є членом Європейської федерації страхових посередників BIPAR. Проте основні статистичні дані ФСПУ наводять лише за результатами діяльності страхових і перестрахових брокерів.

Кількість страхових брокерів на страховому ринку України не відповідає європейським тенденціям та вимогам страхового ринку. При цьому, кількість брокерів, що припадає на одну страхову компанію, протягом 2003-

2014рр. суттєво не змінювалась, але має негативну тенденцію до скорочення і у 2014 році складала лише 0,13, тоді як у 2003 р. – 0,22 (розраховано на основі [13]).

Такий характер співвідношення страхових брокерів і страхових компаній є індикатором значної нерозвиненості інфраструктури українського страхового ринку, що перешкоджає ефективній реалізації євроінтеграційних процесів в Україні. Як показує європейський досвід, кількість незалежних страхових посередників має бути більшою за кількість страховиків, що сприяє підвищенню конкуренції у страховому посередництві та позитивно впливає на якість надання страхових послуг.

Розподіл страхових премій на страховому ринку України, що надходять із посередницького каналу продажу, можливо оцінити з точки зору результатів діяльності страхових і перестрахових брокерів (рис. 7).

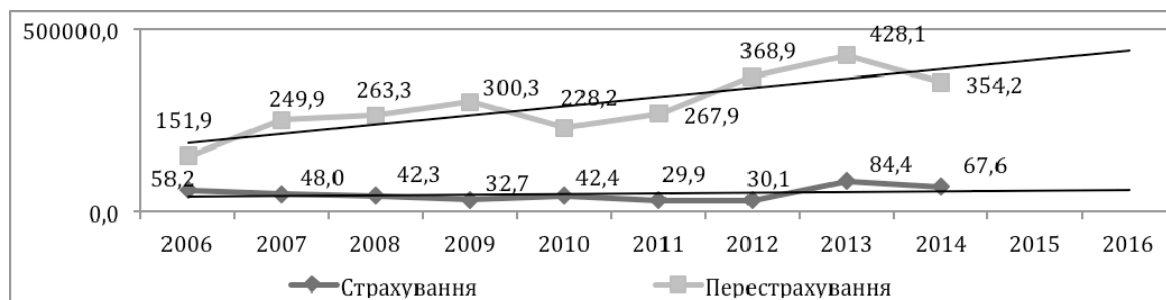

Рис. 7. Динаміка обсягу страхових премій, що зібрані брокерами в Україні за 2006-2014 рр., тис. грн

Джерело: складено на основі [12].

Так, обсяги страхових премій, що надходять від страхових брокерів за договорами страхування на страховому ринку України за період з 2006-2012 рр. скоротився майже в 2 рази (з 58,2 млн. грн. до 30,1 млн. грн.). Однак у 2013 році відбулося стрімке зростання страхових премій, що генеруються страховими брокерами у 2,8 рази до рівня 84,4 млн. грн. Проте у 2014-2015 знову простежується негативна тенденція до зменшення, а інститут брокерства в Україні є більш розвиненим у перестрахованні, ніж у страхуванні.

В подальшому в Україні прогнозується зменшення обсягів зібраних брокерами страхових премій як за до-

говорами страхування, так і за договорами перестраховування, що пов'язано із кризою на українському фінансовому ринку, падінням валових страхових премій та зменшенням кількості зареєстрованих брокерів.

Далі розглянемо динаміку зміни узагальнюючого для страхового посередництва показника частки страхових премій, які зібрані брокерами, що розраховується шляхом ділення суми страхових премій, отриманих внаслідок брокерської діяльності, на суму валових страхових премій в країні (рис. 8).

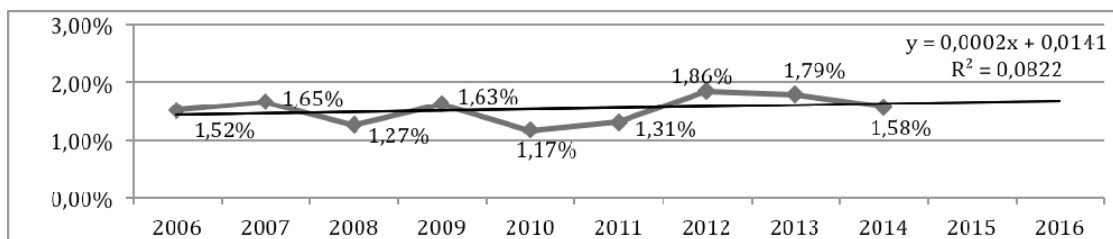

Рис. 8. Динаміка частки зібраних страхових премій страховими брокерами в загальному обсязі страхових премій в Україні за 2006-2014 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [12].

В Україні частка премій, що надходить за рахунок брокерства перебуває на дуже низькому рівні та поступово зменшується (з 1,86% у 2012 р. до 1,58% у 2014 р.), що свідчить про нерозвиненість вітчизняного інституту посередництва на страховому ринку України. У той час як в європейських країнах з розвиненим брокерським каналом реалізації страхових продуктів частка премій, що генерується брокерами, становить 30-60%. Зокрема, у Польщі брокери отримують 19,3% страхових

премій у сфері "non-life" страхування. Низькі значення даного показника характерні для таких країн як Хорватія (6%), Словенія (5,5%) та Словаччина (0,7%), тобто країнах, які лише нещодавно стали членами ЄС.

Сучасний стан страхового посередництва в Україні характеризується такими негативними тенденціями, як скорочення обсягів надходжень страхових платежів до страхових брокерів, зменшення кількості договорів страхування, що укладаються за участю агентів і бро-

керів, низький відсоток страхових премій, що генеруються страховими брокерами, у сукупній вартості валових страхових премій (на рівні 1,6%), а також зменшення кількості страхових брокерів в Україні. Негативний вплив на страховий ринок та, зокрема, на страхове посередництво має економічна нестабільність в Україні.

Аналітики фінансового ринку серед багатьох причин нерозвиненості інституту страхового посередництва в Україні особливо визначають проблеми законодавчого регулювання в даній сфері. Інтеграція України до Європейського Союзу включає також адаптацію вітчизняного законодавства до європейського. Тільки тоді воно буде стимулювати розвиток брокерської та агентської діяльності на страховому ринку України [14].

Висновки та дискусія. Порівнюючи розвиток страхового посередництва в європейських розвинених країнах та в Україні, можна зробити наступні висновки. Страхове посередництво є важливою складовою європейського страхового ринку, що впливає на його розвиток. Законодавство у країнах ЄС чітко регламентує діяльність страхових посередників, при цьому на початку 2016 р. у ньому відбулись певні зміни.

Внесок сектору страхового посередництва до ВВП країн Європейського союзу оцінюється на рівні 0,6%, а у Великобританії – 1,2%, тоді як в Україні таку оцінку здійснити практично нереально, оскільки страховий ринок в цілому приносить лише приблизно 1,2% ВВП країни, а частка премій отриманих за участю страхових посередників на страховому ринку складає приблизно 1,6% від валових страхових премій (за даними 2014 р.). Прямі страхові посередники (агенти і брокери), а також банкострахування (у страхуванні життя) у розвинених європейських країнах є одними з основних каналів продажів страхових продуктів. В Україні ж канал продажу через страхових брокерів та банкострахування є нерозвиненими.

В Україні існує необхідність постійного моніторингу діяльності страхових посередників з метою підвищення ефективності їх діяльності і тим самим підвищення якості надання страхових послуг в цілому. Існують певні проблеми розвитку страхового посередництва на страховому ринку України, які необхідно вирішувати. В цьому напрямі необхідним є адаптація законодавства до міжнародних стандартів та потреб страхового ринку. Для національного страхового ринку основними складовими євроінтеграційних перетворень має стати підвищення культури споживачів страхових послуг, вдосконалення законодавчої бази з регулювання діяльності страхових посередників і захисту інтересів страхуваль-

ників, підвищення професіоналізму страхових посередників, удосконалення документообігу при оформленні угод за участю прямих страхових посередників.

Список використаних джерел

1. Роль страхових агентів, страхових брокерів в забезпеченні, поліпшенні якості страхових послуг [Електронний ресурс] // Страховий клуб КНЕУ [сайт]. – Режим доступу: <http://pck.kneu.edu.ua/?p=225>
2. Digital distribution in insurance: a quiet revolution. Sigma 2/2014 [Електронний ресурс] // Swiss Re: [сайт]. – Режим доступу: http://www.the-digital-insurer.com/wp-content/uploads/2014/06/295-sigma2_2014_en.pdf
3. Сабірова А. Онлай-страхування як альтернативний канал просування та збуту страхових продуктів [Електронний ресурс] / А. Сабірова // Економіка, управління, фінанси: теорія і практика (м. Хмельницький, 11-12 жовтня 2013 р.), 2013. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/01okt13/52.pdf>
4. Кількість агентів, брокерів та співробітників в галузі страхування в США [Електронний ресурс] // Statista. The Statistics Portal: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/194232/number-of-us-insurance-brokers-and-service-employees/>
5. The European Federation of Insurance Intermediaries Annual Report 06/2014 – 06/2015 [Електронний ресурс] // BIPAR: [сайт]. – Режим доступу: https://www.wko.at/Content.Node/branchen/oe/sparte_iuc/Versicherungsmakler-und-Berater-in-Versicherungsangelegenheiten/BIPAR-annual-report-2014-2015.pdf
6. European Insurance – Key Facts – August 2015 [Електронний ресурс] // European Insurance [сайт]. – Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf>
7. Related statistics [Електронний ресурс] // European Insurance [сайт]. – Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/insurance-distribution>
8. Insurance Intermediaries in Europe – September 2012 Report prepared by London Economics for BIPAR [Електронний ресурс] // BIPAR: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.bipar.eu/en/library/economic-data>
9. Пікус Р. Міжнародний досвід діяльності страхових посередників / Р. Пікус, О. Терещенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2009. – Вип. 107/108. – С. 20–23. DOI: 10.17721
10. Ткаченко А. Посередництво на ринку страхових послуг України / А. Ткаченко, К. Шматко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1, т. 2. – С. 130–132.
11. Яременко Н. Еволюція інституту брокерів на світовому ринку страхових послуг / Н. Яременко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 2. – С. 286–291.
12. Відомості про надання посередницьких послуг у страхуванні та/або перестрахуванні Федерація страхових посередників України [Електронний ресурс] // Федерація страхових посередників України: [сайт]. – Режим доступу: http://fspu.com.ua/statystyka_vidomosti_pro_poserednycky_dijalnist
13. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: [сайт]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stand-i-rozvitok.html>
14. Приказюк Н. Діяльність страхових брокерів в Україні та її регулювання [Електронний ресурс] / Н. Приказюк // Ефективна економіка. – 2013. – №2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1780>

Надійшла до редколегії 11.02.16

Д. Нестерова, канд. екон. наук, асист.,
Н. Кудрявська, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РАЗВИТИЕ СТРАХОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА В РАЗВИТЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАНАХ

В статье рассмотрено традиционную и многоканальную модели продаж страховых продуктов, определено роль прямых страховых посредников. Рассмотрен международный опыт работы страховых посредников, а также проанализирована деятельность страховых агентств и страховых брокеров в европейских странах. Определены основные тенденции и проблемы развития прямого страхового посредничества на страховом рынке Украины в процессе евроинтеграции.

Ключевые слова: страховое посредничество; страховой агент; страховой брокер; каналы сбыта страховых продуктов; директивы ЕС.

D. Nesterova, PhD in Economics, Assistant,
N. Kudriavskaya, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF INSURANCE INTERMEDIARIES IN THE DEVELOPED EUROPEAN COUNTRIES

The article presents theoretical and practical approaches in determining the features of insurance intermediation. It characterizes the traditional model of selling insurance products and modern multi-channel sales model of insurance services. It identifies the main legal acts that regulate the activities of insurance intermediaries in the European Union.

In the article analyzed the activity of insurance intermediaries in the EU. The main channels of sales of insurance products are determined. The shares of premiums of insurance intermediaries in the volume of insurance premiums and in the GDP of the insurance markets of European countries are defined. The number of employees who are involved in insurance intermediary in the European countries is investigated. The European experience of insurance agents and insurance brokers in non-life insurance and life insurance is considered. It's analyzed the activity of insurance brokers in the Ukraine. The main trends and problems of the development of insurance intermediaries in the insurance market of Ukraine are defined.

Keywords: insurance intermediary; insurance agent; insurance broker; sales channels of insurance products; EU directives.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 48-54

УДК 338.432: 631.115: 338.

JEL: Q 16, Q 18, E 61, O 32

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/8>

О. Богдан, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано структуру потенціалу інноваційного розвитку агропромислового сектору економіки України. Досліджено науковий потенціал та виробничі потужності АПК з метою виявлення суттєвих диспропорцій, що стають на заваді науково-виробничій кооперації.

Автором розглянуто ринкові та державні пріоритети інноваційної діяльності та побудовано їх перетин. Наведено рекомендації щодо напрямів вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку сектору, яка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сектору АПК, забезпеченню високого рівня науково-технічного розвитку агропромислового сектору як одного з пріоритетних в країні.

Ключові слова: агропромисловий сектор економіки, механізм інноваційного розвитку, державне регулювання, науково-виробнича кооперація, інноваційний потенціал.

Перелік скорочень:

АПК – агропромисловий комплекс

ДіР – Дослідження і розробки

НАН – Національна академія наук

НААН – Національна академія аграрних наук

МОН – Міністерство освіти і науки України

НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

НДР – науково-дослідні роботи

Вступ. В контексті євроінтеграційних процесів України підвищується роль інноваційної складової розвитку стратегічних секторів, що є умовою забезпечення продовольчої безпеки, конкурентоспроможності та високого рівня розвитку наукового потенціалу, а відтак сприятиме вдосконаленню механізму взаємодії ринкових та державних інституцій. Інноваційний розвиток АПК як одної з пріоритетних галузей економіки [1] консолідує зусилля країни на створення організаційно-управлінських, науково-технічних та соціальних умов розвитку галузі: побудова системи взаємопов'язаних форм та способів організації та стимулювання НДДКР, розвиток бізнесу у науково-технічній сфері і державної підтримки на всіх стадіях процесу на засадах партнерства.

Наукові розробки передових вчених ґрунтуються на переконанні: врегулювання організаційно-економічних відносин та комплексне дотримання ринкових та державних пріоритетів неможливе без постійного вдосконалення шляхів їх взаємодії, тому невирішеною залишається проблема розробки збалансованого організаційного механізму взаємодії структурних складових інноваційного потенціалу у сучасних умовах євроінтеграції України.

Метою статті є аналіз наукової та виробничої складової інноваційного потенціалу України для розробки концептуальних засад побудови організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку агропромислового сектору.

Об'єктом дослідження державне регулювання взаємодії наукового та виробничого сектору для прискорення процесів інноваційного розвитку АПК

Предметом дослідження є теоретичні та практичні передумови вдосконалення організаційно-економічного механізму агропромислового сектору економіки України.

Огляд літератури. У працях А. Гальчинського [2], М. Крупки [3], Й. Петрович [4] щодо організаційно-економічних передумов підвищення потенціалу інноваційного розвитку узагальнено інноваційно-підприємницькі теорії через призму розвитку матеріально-технічної бази, покращення системи управління інноваційними процесами, застосування оцінки ефективності інноваційних заходів. Вітчизняна наукова думка економістів-аграрників з питань дослідження інноваційного

розвитку підприємств широко висвітлюється у працях Ю.М. Бажала, М.Ю. Коденської, О.В. Овсянікова, П.Т. Саблука, які обґрунтовують шляхи і методи вдосконалення головних складових інноваційного регулювання.

У розвиток теорії галузевих ринків значний внесок зробили Дж. Робінсон, А.І. Ігнатюк [10], В.М. Геєць, О.В. Горняк. Вони наголошують на посиленні конкуренції, яка вимагає пошуку нових підходів у створенні сприятливих умов розвитку, оптимізації рішень у сфері співпраці державних органів управління і підприємницьких структур.

Звертаючись до міжнародних джерел, бачимо, що головним принципом побудови механізму інноваційного розвитку агропромислового сектору економіки є принцип сталості. Зокрема, Ozcelik A.E. [5] у своїх працях пов'язує ключові проблеми розвитку сектору та науково-дослідну, інноваційну діяльність. Спеціальним інструментом автор визначає соціально-економічні вимоги, наявність основних ресурсів і дотримання прав фермерів на підтримку виробництва, доступ до ринків сільськогосподарської продукції.

Реструктуризацію агропродовольчої сфери описують Pritchard B., Curtis R. [6] на прикладі японської харчової промисловості. Особливістю дослідження є побудова моделі державної реструктуризації сектору, за якої зберігається пріоритетність державних наукових установ і виключається створення неоліберального ринку.

Daniel F.-J., Perraud D. [7] окреслюють основи функціонального механізму державного регулювання із застосуванням політичних інструментів. На прикладі Франції та Нідерландів висвітлено відмінності застосування однієї концепції у двох різних країнах та важливість її функціональності, що свідчить про можливість застосування міжнародного досвіду в українських реаліях.

Неможливо не погодитись з думкою Caloghirou Y., Protogerou A., Panagiotopoulos P. [8] про державні закупівлі інновацій. Автори зазначають, що саме попит, врегульований політичними інструментами, провокує створення та застосування результатів інноваційної діяльності. У дослідженні сталих закупівель як основної вигоди сталого розвитку сектору, Polzin F., von Flotow P., Klerkx L. [9] висвітлюють роль фінансових посередників інновацій у прискоренні комерціалізації технологій. Фі-

нансові бар'єри еко-інновацій можуть бути частково подолані шляхом вивчення функції мобілізації фінансів інституційних інновацій посередників.

Методологія дослідження. Основною методологічною базою статті є спостереження, економіко-статистичний аналіз – для об'єктивного відображення основних показників інноваційного розвитку; індексний метод – для визначення структури та обсягів фінансування, кількості діючих підприємств АПК; факторний аналіз – для оцінки використання виробничого потенціалу.

Первинні статистичні дані Державного комітету статистики України, Аналітичних довідок про стан інноваційної діяльності в Україні, статистичних збірників та міжнародних агентств з побудови рейтингів використовувались для побудови порівняльних таблиць і подальшого аналізу. Графічні об'єкти створено за допомогою додатків MS Office.

За допомогою застосування методологічних інструментів проаналізовано наукові та виробничі потужності, виявлено головні диспропорції та акценти у структурі

фінансування та впровадженні НДДКР. Отримані результати стали базою для побудови організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку АПК, який дозволяв би віднайти способи підвищення ефективності науково-виробничої кооперації.

Основні результати. Науковий потенціал. У розпорядженні Кабінету Міністрів України "Стратегія розвитку аграрного сектору до 2020 року" [11] серед пріоритетів інноваційного розвитку сектору АПК зазначено: імплементація положень і створення зони вільної торгівлі з ЄС, дерегуляція в аграрній галузі, розвиток агро-науки і агровиробництва, управління агоринком, державна підтримка АПК, розвиток сільських територій і управління ресурсами на селі.

Відповідне фінансування державних програм, які спрямовані на технологічний розвиток, фінансування інноваційної діяльності і трансферу технологій за стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності сектору "Технологічне оновлення та розвиток агро-промислового комплексу" представлено у табл. 1:

Таблиця 1. Структура фінансування прикладних ДІР зі спеціального фонду за головними розпорядниками у 2014 році

№ п/п	Розпорядник	Прикладні ДІР всього, тис. грн.	Спеціальний фонд, тис. грн.	Питома вага спеціального фонду, %
1	Мінагрополітики	103153,4	40605,2	39,36%
2	НААН	327401,6	181761,9	55,52%

Джерело: складено автором за [15]

Наукова діяльність в агропромисловому секторі на 75% фінансується з державного бюджету (наука України – на 39%), що може свідчити про малоефективні реформи уряду, внаслідок яких аграрна наука залишилася відірваною від сільськогосподарського виробництва, а відтак – слабо комерціалізованою, всупереч світовому досвіду.

В загальній структурі надходження коштів від передавання технологій на внутрішньому ринку здійснюється на основі ліцензій, ліцензійних договорів на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей у 2014 році становило 68,3% від загального обсягу надходжень на внутрішньому ринку [15]. Можливий дисбаланс вносить значна частка коштів на фінансування Національної академії наук України (96,6%).

Загалом за участю наукових установ України у 2014 р. було подано 985 пропозицій та підтримано 194 проекти інноваційного розвитку. Рівень успішності наукових колективів України становить 20,22% та відповідає середньому рівню "Рамкової програми 7" (22,58%), і є вищим, ніж у нових членів ЄС (18,70%) [14]. Обсяги власних коштів наукових установ за останні три роки зменшились удвічі, коштів місцевих бюджетів – майже у п'ять разів, коштів замовників, (підприємств та організацій) – майже на 30%, а іноземних держав – на 89%.

Розглянемо головні перелік наукових досліджень в агропромисловому секторі України з метою виявлення тематичної спрямованості на їх ефективність, підраховуючи кількість запланованих завдань та виданої науково-технічної продукції у таблиці 2.

Таблиця 2. Результативність НДР за програмами досліджень в агропромисловому секторі України за період 2011 – 2013 рр., од.

№ з.п.	Програми досліджень	Кількість завдань НДР за планом			Видано науково-технічної продукції		
		2011	2012	2013	2011	2012	2013
1.	Наукові дослідження оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції у рослинництві 2011-2015 рр.	12	15	21	4	6	7
2.	Наукові дослідження оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції у тваринництві на період 2011-2015 рр.	14	16	18	3	6	7
3.	Наукові дослідження оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції у харчовій і переробній промисловості 2011-2015 рр.	14	15	17	4	4	5
4.	Наукові дослідження оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів та надання послуг в обслуговуючих галузях АПК України 2011-2015 рр.	16	15	18	1	2	3
5.	Дослідження впливу зміни економічних факторів на вартість с/г техніки та устаткування, що закуповуються за кошти державного бюджету на період 2011-2015 рр.	7	5	7	1	1	
6.	Дослідження з удосконалення соціально-трудових відносин в АПК, наукове обґрунтування тарифікації робіт і професій 2011-2015 рр.	5	7	11	2	4	2
7.	Автоматизація розроблення економічних нормативних систем управління продуктивністю на основі оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції галузей АПК 2011-2015 рр.	9	10	12	2	1	2
8.	Наукове забезпечення НДР у системі установ продуктивності АПК і впровадження результатів їх досліджень в агропромислове виробництво	5	5	8	1	1	1
	Всього:	82	88	112	18	25	27

Джерело: [12]

Дані, отримані з дослідження результативності НДР, свідчать про те, що кількість завдань НДР за планом удвічі та навіть втричі перевищує кількість виданої науково-технічної продукції, що вказує або на малоефективну роботу галузевих інститутів або на відсутність фінансування подальших ДіР.

Розглянемо пропорції в зайнятості наукового сектору за організаційно-структурним типом, які мають безпосереднє відношення до розподілу та опрацювання наукових завдань у таблиці 3.

Таблиця 3. Організації, які виконують наукові та науково-дослідні роботи в агропромисловому секторі економіки за організаційно-структурним типом, у %

Сектор	2010	2011	2012	2013	2014
Державний (державні наукові заклади)	24,9	24,7	22,3	18,1	18,3
Підприємницький (організації, чия діяльність пов'язана з виробництвом продукції)	38,5	40,5	42,1	40,3	45,5
Сектор вищої освіти (заклади освіти, науково-дослідні інститути, експериментальні станції, що обслуговують вищу освіту)	35,3	33,3	32,6	36,4	30,7
Приватний неприбутковий (громадські організації, які не мають на меті отримання прибутку)	1,3	1,5	3,0	5,2	5,5

Джерело: [15]

Розподіл засвідчив: протягом п'яти років найбільшу частку (45,5%) складають організації підприємницького сектору. Важливо також зазначити, що з роками держава передає невластивні їй функції галузевим асоціаціям сектору (приватний неприбутковий), відтак зменшуються витрати на адміністрування та державний контроль, зростає ефективність ухвалення галузевих рішень тощо. Наразі важко врахувати позиції всіх зацікавлених сторін у формуванні того чи іншого напрямку аграрної політики. Адже одні асоціації об'єктивно сильніші за інші, представляють потужніші підгалузі, можуть активніше любити потрібні рішення.

Виробничі потужності. Головне призначення результатів наукової та науково-технічної діяльності – збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. А отже, вітчизняні

галузі сільського господарства та переробки сільгосп-продукції вимушені шукати нові можливості просування товарів на зарубіжні ринки. Про це свідчить збільшення активності вітчизняних заявників в реєстрації знаків за кордоном.

За даними Мадридської системи [14], в Україні спостерігається зростання активності заявок на знаки для товарів і послуг від іноземних заявників. З 2014 рік активність національних заявників у поданні заявок зменшилася, а ось іноземних навпаки зросла. Від іноземних заявників надійшло у відсотковому вираженні 20,2% загальної кількості заявок, поданих за національною процедурою. За даними Держкомстату, розподіл науково-технічної продукції, створеної за кошти загального фонду за результатами прикладних ДіР та впровадженої у 2014 р. також значно розбалансований (табл. 4).

Таблиця 4. Розподіл науково-технічної продукції, створеної за кошти загального фонду за результатами прикладних ДіР та впровадженої у 2014 р. (за видами НТП та розпорядниками)

Розпорядник	Загальний фонд													
	Створено НТП, од.							Упроваджено у звітному році НТП, од.						
	види виробів	у т.ч. техніка	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	види виробів	у т.ч. техніка	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше
Мінагрополітики	4	2	453			28	195	4	2	3			16	195
НААН	31	31	175	3	3		728	10	10	53				115
ЗАГАЛОМ	307	236	1250	167	14	1532	4913	195	138	500	78	7	1267	3729

Джерело: [12]

Підприємствами галузі купується і встановлюється нове обладнання, впроваджуються безвідходні енергозберігаючі технології, проводяться заходи щодо будівництва, реконструкції і модернізації потужностей з первинної переробки, оскільки застосування застарілої техніки і прийомів ведення господарства обумовлює неможливість повернення витрат на отримання продукції за поточного рівня цін. В результаті виручка не перекриває виробничу собівартість продукції, що зумовлює збитковість виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і високу матеріаломісткість аграрного виробництва [15].

Саморегульовальні організації та корпорації приватної форми власності мають значний вплив як на підвищення якості продукції так і активність проведення наукових досліджень шляхом запровадження тематичних планів та додаткових показників якості виробленої продукції, відповідно до міжнародних стандартів. За таких

умов, на шляху інноваційного розвитку сектору, запровадження державного регулювання відносин органів влади з галузевими асоціаціями, громадськими об'єднаннями та громадським сектором, які враховували б інтереси всіх учасників є необхідним.

Приміром, на початку 2013 р. майже 70% фермерів мали у своєму розпорядженні сільськогосподарські площі розміром до 100 га, але не могли в повній мірі застосовувати сучасні вітчизняні та зарубіжні дорогі технологічні й технічні засоби виробництва [13]. За таких умов, саме лізинг як підтримка інновацій, сприяє ефективній взаємодії підприємницьких і фінансових інститутів, що прискорює використання результатів фундаментальних і прикладних наукових досліджень. Досліджуючи спроможність виробничого сектору до застосування передових наукових досягнень, варто зрозуміти склад діючих підприємств (табл. 5).

Таблиця 5. Кількість та динаміка діючих підприємств АПК за організаційно-правовими формами господарювання у 2009-2013 рр.

Форма господарювання	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості
Всього підприємств	58387	100,0	59059	100,0	57152	100,0	56493	100,0
Господарські товариства	7428	12,7	7879	13,3	7819	13,7	7769	13,8
Приватні підприємства	4229	7,2	4326	7,3	4333	7,6	4243	7,5
Виробничі кооперативи	1262	2,2	1101	1,9	1001	1,7	952	1,6
Фермерські господарства	43475	74,5	43894	74,3	42101	73,7	41726	73,9

Джерело: [16]

Найбільшу частку підприємств сектору 74% становлять фермерські господарства, їх витрати на дослідження й розробки у 2014 році становили 1,5%, на придбання патентів, ліцензій на об'єкти промислової власності – 5,7%, на купівлю засобів виробництва – з 35 до 36,5%, на маркетинг і рекламу – 20,8%. Водночас кількість підприємств, які витрачали кошти на придбання безпатентних ліцензій, ноу-хау, технологій, зменшилась з 5,3 до 3,8%, на технологічну підготовку – з 16,3 до 15,3% [15].

Державне регулювання. В Україні сільськогосподарські підприємства як головні суб'єкти інноваційного процесу не мають ресурсів на фінансування наукових досліджень за умов постійного зменшення державних видатків на науку. За питомої ваги сільського господарства у ВВП – 15%, частка аграрної науки у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт

становить лише 2,2% [12]. Приватний сектор промислового виробництва має освоювати на ринку інновації та розробляти технології на основі власних досліджень, а держава – створювати сприятливі умови для розвитку фундаментального знання і комплексу технологій стратегічного характеру, а також у створенні інфраструктури та сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності приватних компаній.

Існують різні підходи до групування галузей АПК. Автором запропоновано розглянути державні та ринкові пріоритети інноваційного розвитку агропромислового сектору класифікуючи їх три підгрупи: 6.1. "сільське господарство"; 6.2. "галузі, що виробляють засоби виробництва" та 6.3. "галузі зі збереження, переробки та реалізації с/г продукції", результати зобразимо у вигляді таблиць:

Таблиця 6.1. Перетин інтересів ринкового та державного секторів: "сільське господарство"

Об'єкт	Ринкові потреби	Перетин інтересів	Державна програма
сільське господарство	матеріально-технічне забезпечення	Впровадження методики точного землеробства; розробка біопрепаратів біологічно активних речовин; розвиток біотехнологій в селекції; застосування ресурсозберігаючої техніки;	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: мотивація особистих селянських господарств і кооперативів.
	виробничий процес	застосування системи мінімального та нульового обробітку ґрунту; ресурсозберігаючої техніки; застосування біопрепаратів біологічно активних речовин;	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: стимулювання користувача (власника) землі до раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення Мінагрополітики не забезпечує виконання повноважень, визначених Законом України "Про охорону прав на сорти рослин" в частині організації і контролю виконання цього Закону по реалізації державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин та заборони поширення в Україні сортів, не внесених в Реєстр сортів.
	збір продукції та управлінська діяльність	організаційно-управлінські інновації в умовах децентралізації	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: делегування частини повноважень щодо регулювання аграрного ринку саморегульним об'єднанням сільськогосподарських товаровиробників та розширення їх участі у формуванні і реалізації державної аграрної політики.
тваринництво	матеріально-технічне забезпечення	Застосування інноваційних біотехнологій в системі ветеринарних та санітарно-епідеміологічних заходів щодо розробки засобів моніторингу, діагностики і оздоровлення тваринництва України від туберкульозу; створення та впровадження у виробництво південної м'ясної породи великої рогатої худоби в умовах інтенсивного теплового навантаження; виведення високопродуктивного племінного молодняка.	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: становлення і розвиток регіональних торгових марок усіх видів сирів, інших молочних продуктів підвищеної доданої вартості Загальнодержавна цільова програма селекції у тваринництві на період до 2020 року.

Джерело: [1,15]

Реалізація селекційних програм у тваринництві та рослинництві із залученням агровиробників базується на покращенні техніко-технологічному забезпеченні селекціонерів: посилення заходів стимулювання закупівлі агровиробниками вітчизняного насіння та молодня-ка, застосовуючи фіскальні інструменти.

Приведення вітчизняної системи стандартизації та сертифікації у відповідність до європейських норм, у тому числі оцінка якісних показників продукції, повинні здійснюватися у технічно переоснащених лабораторіях генетичного контролю й оцінки якості.

Таблиця 6.2. Перетин інтересів ринкового та державного секторів: "галузі, що виробляють засоби виробництва"

Об'єкт		Ринкові потреби	Перетин інтересів	Державна програма
Галузі, що виробляють засоби виробництва	с/г машинобудування	Використання нової техніки; розробка посівного комплексу, укомплектованого сошниками, що обслуговуються; технології виробництва і застосування органічних та органо-мінеральних добрив з місцевих сировинних ресурсів для підвищення родючості ґрунтів і продуктивності с/г культур;	о нові форми технічного обслуговування і забезпечення ресурсами АПК: створення та підготовка серійного виробництва нової техніки й обладнання згідно з програмами, які схвалив уряд; о технічне переоснащення промислових підприємств; о розвиток ринку техніки та обладнання і вдосконалення його інфраструктури.	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: створення українськими та транснаціональними компаніями спільних підприємств крупновозового збирання техніки, а також нарощення обсягів виробництва комплектувальних виробів, вузлів і агрегатів. Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року: оновлення машинно-тракторного парку переважно за рахунок техніки вітчизняного виробництва і підтримання його в робочому стані з проведенням своєчасного технічного обслуговування та ремонтно-відновлювальних робіт;
	хімічна промисловість	нові добрива та їх системи, нові засоби захисту рослин, біологізація та екологізація землеробства;	о проведення фітосанітарних заходів, о оптимізація екологічного середовища для вирощування рослин	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: впровадження системи моніторингу та контролю якості всіх земель сільськогосподарського призначення та обов'язкової агрохімічної паспортизації
	комбікормова і мікробіологічна промисловість	Розробка та випробування інноваційно-інвестиційних технологічних проєктів з виробництва комбікормів;	посилення виробничих потужностей щодо заготівлі	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: виробництво альтернативних видів енергії, насамперед виробництва біопального з культур, продукція з яких не використовується з продовольчою метою та на корм тваринам
	наукове обслуговування	формування системи кадрів науково-технічного забезпечення АПК; поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти, культури працівників села, забезпечення сприятливих екологічних умов для життя, праці та відпочинку;	підготовка та мотивація висококваліфікованих спеціалістів	Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року
	с/г і меліоративне будівництво	інновації в управлінні та сучасні методи планування зрошення, технології наземного та космічного моніторингу стану посівів та ведення зрошення; впровадження інформаційної системи оперативного планування зрошення "ГІС Полив" та інформаційної системи "Передпроектне планування зрошення"	комплексна економіко-екологічна оцінка процесів, що стосуються меліорації	Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV

Джерело: [1,15]

В Україні є усі умови для виробництва екологічно та органічно пріоритетної продукції, що підтверджується переходом на систему біологічного землеробства понад 500 тис. фермерських господарств. В умовах євроінтеграції, законодавство України у сфері органічного землеробства є недостатньо адаптованим до

сучасних реалій, що відкриває широке поле для проведення досліджень щодо реалій виробників. Важливо провадити інформаційно-просвітницьку діяльність з тими господарствами, які мають на меті перехід на органічне виробництво.

**Таблиця 6.3. Перетин інтересів ринкового та державного секторів:
"галузі зі збереження, переробки та реалізації с.-г. продукції"**

Об'єкт		Ринкові потреби	Перетин інтересів	Державна програма
Галузі зі збереження, переробки та реалізації с/г продукції	сховища	метод обробки зерна в зерносховищі за допомогою електронного опромінення, що дозволяє більш ефективно зберігати зерно від несприятливих впливів навколишнього середовища;	технологія не тільки допоможе заощадити, але і принесе значний прибуток.	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: розвиток організованого аграрного ринку
	харчова промисловість	нові ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання харчових продуктів, направлених на підвищення споживчої цінності продуктів харчування: розробка і впровадження новітніх енерго- і ресурсозберігаючих технологій харчової промисловості в системі забезпечення продовольчої безпеки України;	диференційовані підходи відносно розвитку організаційних форм господарювання. Ведення інформаційно-просвітницької діяльності щодо органічного виробництва, особливостей застосування нових ресурсозберігаючих технологій	Стратегія розвитку АПК до 2020 року: стимулювання виробництва нових видів продукції (біоетанолу, ріпакової та соєвої олії), збільшення обсягу та розширення асортименту виробництва дитячого харчування, харчових концентратів; Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини"
	торгівля	застосування передових технологій та програм у організації процесу торгівлі; розширення меж ринку збуту сільськогосподарської продукції.	о розробка стимулів підвищення ефективності податкової, митної, бюджетної політики; о гармонізація системи стандартизації та сертифікації з міжнародними вимогами; о сприяння розвитку небанківських кредитних інституцій з метою консолідації приватних заощаджень	Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки: впровадження технологій, що дозволяють більш ефективно використовувати будівлі, торгові площі, торговельне обладнання, технічні засоби, програмні продукти, а також створювати необхідні умови для зростання продуктивності праці, зниження витрат і підвищення ефективності роботи організації в цілому
	транспортування	нові форми технічного обслуговування та забезпечення ресурсами АПК; механізація і автоматизація виробництва; формування агропромислових та агроторговельних об'єднань замкнутого циклу, що функціонують з позицій вироблення, переробки та реалізації продукції, що	створення об'єднань закритого типу дозволить знизити трансакційні витрати	Закон України "Про колективне сільськогосподарське підприємство": Підприємство самостійно визначає напрями сільськогосподарського виробництва, його структуру і обсяг, самостійно розпоряджається виробленою продукцією та доходами, здійснює будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству України.

Джерело: [1,15]

Ключова роль у забезпеченні узгодження потреб ринку та державних пріоритетів полягає у формуванні організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку, в якому техніко-технологічний розвиток забезпечить застосування передових технологій, а доступність лізингових послуг – прискорить впровадження їх у виробництво. Протекціонізм українських патентів на вітчизняному ринку погавить інноваційну діяльність; ведення інформаційно-просвітницької діяльності щодо поширення принципів сталого виробництва відкриє перспективи для застосування нових ресурсозберігаючих технологій. Разом із тим, спостерігається недостатня деталізація інструментарію щодо здійснення державного регулювання інновацій в АПК – державні програми не забезпечують в повному обсязі відзив на сучасні потреби ринку.

Висновки. Розробка інструментарію державного регулювання, спрямованого на створення умов для підвищення наукової та виробничої активності, науково-виробничої кооперації, конкурентоспроможності, сприяння міжнародній співпраці, та забезпечення продовольчої безпеки базується на досягненні наступних завдань:

- **перегляд пріоритетів та обсягів державного замовлення** на наукову продукцію для агропромислового комплексу;
- **запровадження механізму оптимізації мережі** наукових установ, ефективності діяльності працівників та створення єдиних центрів для досягнення стратегічної мети сектору;
- **здійснення перерозподілу джерел фінансування** шляхом концентрації фінансових ресурсів на прикладних розробках наукових установ: формування дер-

жавного регулювання щодо обсягів іноземного та вітчизняного фінансування НДДКР; збалансування додаткових коштів зацікавлених осіб для фінансування наукових досліджень та науково-технічних розробок з проблем розвитку агропромислового комплексу шляхом застосування механізмів державно-приватного партнерства;

- **удосконалення умов інформаційного забезпечення** науковців та науково-педагогічних працівників вищих аграрних навчальних закладів до сучасної наукової інформації та проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед виробників с/г продукції щодо фандрейзингу у сфері АПК;

- **приведення ринку освітніх послуг у відповідність з ринком праці** шляхом оптимізації структури спеціальностей та спеціалізацій у вищих аграрних навчальних закладах з урахуванням перспектив і тенденцій розвитку аграрної галузі; перехід до фінансування науково-технічних розробок переважно за результатами проведення відкритих конкурсів інноваційних проєктів;

- **продовження гармонізації галузевих стандартів вищої освіти з європейськими** у частині визначення терміну і змісту навчання, співвідношення частки аудиторного навчання та самостійної роботи, навчання і виробничої практики з урахуванням напряму підготовки;

- **створення Спеціально уповноваженого органу** при Міністерстві аграрної політики та продовольства з питань формування державних замовлень на наукову продукцію для агропромислового комплексу за кошти державного бюджету із залученням до її складу представників зацікавлених сторін: ЦОБВ, НААН, вищих

аграрних навчальних закладів та громадських професійних об'єднань;

- **реалізація пілотних проектів інноваційно-інвестиційного розвитку галузей** на базі державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики та продовольства, агропромислового виробництва із залученням приватного капіталу;

Дискусія. Аналіз сучасного стану інноваційного розвитку АПК дозволив сформулювати напрямки удосконалення організаційно-економічного механізму агропромислового сектору економіки України, головною метою якого, на думку автора, є забезпечення узгодженості всіх складових та врахування трьохсторонніх інтересів "науковець-держава-виробник". Окреслення системи взаємодії складових інноваційного процесу та методи регулювання їх взаємовідносин є перспективою для майбутніх досліджень автора. За сучасних мінливих економічних та політичних умов, невирішеною залишається проблема впорядкування фінансового-кредитного, організаційного інструментарію забезпечення взаємодії структурних елементів організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку АПК із застосуванням міжнародних практик.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки" від 14 серпня 2013 р. № 843-р // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013, № 19-20. – ст.166 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80> – Назва з екрана.
2. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиоженко В. // К.: Знання України. – 2002. – 336 с.
3. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка. – 2001. – 608 с.
4. Петрович Й. М. Пріоритети та інструментарій і ресурсне забезпечення прискорення інноваційних процесів в економіці України // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка": "Менеджмент та підприємництво

в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку". – 2009. – № 657 – С. 423-429.

5. Ozcelik, A.E., 2016 Driving initiatives for future improvements of specialty agricultural crops. Computers and Electronics in Agriculture, vol.121, pp.122-134.

6. Pritchard, B., Curtis, R., 2004 The political construction of agro-food liberalization in East Asia: Lessons from the restructuring of Japanese dairy provisioning. Economic Geography, № 80, pp. 173-190.

7. Daniel, F.-J., Perraud, D., 2009 The multifunctionality of agriculture and contractual policies. A comparative analysis of France and The Netherlands. Journal of Environmental Management, №90(2), pp. 132-138.

8. Caloghirou, Y., Protogerou, A., Panagiotopoulos, p. Public procurement for innovation: A novel e-Government services scheme in Greek local authorities. Technological Forecasting and Social Change, vol. 103, pp. 1-10.

9. Polzin, F., von Flotow, P., Klerkx, L., 2016 Addressing barriers to eco-innovation: Exploring the finance mobilization functions of institutional innovation intermediaries // Technological Forecasting and Social Change. Technological Forecasting and Social Change № 103, pp. 34-46.

10. Игнатюк А.И. Эволюция теоретико-методологических подходов к исследованию отраслевых рынков / А.И. Игнатюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2013. – № 144. – С. 16-20 DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/144-3/5>

11. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року Розпорядження КМУ від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>

12. Офіційний сайт НДІ "Укראгропромпродуктивність": [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uapp.kiev.ua

13. Структура Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] // Мінагрополітики України: – Режим доступу <http://minagro.gov.ua/uk/gr-rada?page=175&urlid=gr-rada&parent=276>

14. Світові показники інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Всесвітня організація інтелектуальної власності: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/portal/ru/index.html>.

15. Сільське господарство України: Статистичний збірник / [За ред. Ю. М. Остапчука]. Держкомстат України. – №, 2012. – 384 с.

16. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2014 рік [Електронний ресурс] // Міносвіти України // Аналітичної довідка. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://old.mon.gov.ua/>.

Надійшла до редколегії 11.02.16

О. Богдан, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПОВЫШЕНИЯ ПОТЕНЦИАЛА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статье проанализирована структура потенциала инновационного развития агропромышленного сектора экономики Украины. Исследовано научный потенциал и производственные мощности АПК с целью выявления существенных диспропорций, которые препятствуют научно-производственной кооперации.

Автором рассмотрены рыночные и государственные приоритеты инновационной деятельности и построено их пересечение. Приведены рекомендации по направлениям совершенствования организационно-экономического механизма инновационного развития сектора, которая будет способствовать повышению конкурентоспособности сектора АПК, обеспечению высокого уровня научно-технологического развития агропромышленного сектора как одного из приоритетных в Украине.

Ключевые слова: агропромышленный сектор экономики, механизм инновационного развития, государственное регулирование, научно-производственная кооперация, инновационный потенциал.

O. Bogdan, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASSUMPTIONS OF IMPROVEMENT INNOVATIVE MECHANISM OF UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR

The article analyzes the structure of the potential of innovative development of the of ukrainian agroindustrial sector. There was studied scientific potential and agribusiness production capacity in order to identify significant disparities hamper scientific and industrial cooperation.

The author considers the market and the state priorities of innovation and constructed cross-section. The recommendations for areas of improvement of the innovative development organizational-economic mechanism of the sector, which will enhance the competitiveness of agribusiness sector, providing a high level of scientific and technological development of the agricultural sector as one of the priorities in Ukraine.

Keywords: agro-industrial sector, the mechanism of innovation, government regulation, scientific and industrial cooperation, innovation potential.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 3(180): 55-62

УДК: 334.722.24:621.115.11(477)

JEL: Q 12

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/180-3/9>

Ю. Солоненко, асп.
Донецький національний університет, Вінниця

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено становище сімейних фермерських господарств у світі, підкреслена їх ключова роль у забезпеченні продовольчої безпеки та збереженні природних ресурсів. Розглянуто діяльність Продовольчої і сільськогосподарської організації (ФАО) ООН спрямованої на підтримку та розвиток сімейних фермерських господарств на регіональному, національному, міжнародному рівнях. Проаналізовано заходи держави та суспільства з питань інституалізації сімейних фермерських господарств в Україні. Окреслено перспективи становлення українських сімейних ферм та запропоновано інституційні механізми щодо забезпечення функціонування збалансованої життєздатної моделі сімейного фермерського господарювання в контексті розвитку сімейного бізнесу в Україні.

Ключові слова: сімейне фермерське господарство; сімейне фермерське господарство в Україні; сімейний бізнес; Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО) ООН; інститут; інституціалізація сімейного фермерського господарства; інституційне середовище;

Вступ. У процесі реформування аграрної галузі України відбувається пошук ефективних форм і методів господарювання. Впроваджуючи світовий досвід прогресивного інституційного підходу до ринкової економіки у сфері сільськогосподарського виробництва, країна стала на шлях створення та формалізації сімейного фермерського господарства (СФГ) як життєздатної стійкої моделі, яка базується на власності, управлінні та сім'ї, трьох основних компонентах сімейного бізнесу. Актуальність розгляду трансформацій пострадянського командно-адміністративного інституційного наповнення викликана сучасними економічними процесами та потребою громадянського суспільства. Вивчення та визначення інституалізації агроутворень сімейного типу важливі ще й тому, що вони відбуваються одночасно зі створенням СФГ і можуть мати практичне значення, до того ж, подібна тематика досить нова для української наукової думки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що питання інституалізації піднімалися ще в першій половині XX століття та розроблялись в подальшому такими відомими зарубіжними вченими як M. Weber, T. Parsons, S. Huntington, T. Veblen, D. North, R. Coase, H. Becker та ін.

Вагомий внесок у розвиток теоретико-практичного потенціалу інституційного підходу здійснюють сучасні дослідники: Т. Гайдай, А. Гальчинський, А. Олейник, С. Фролов та ін.

Перспективи розвитку аграрних господарств в Україні та їх інституціалізації піднімають у своїх працях вітчизняні науковці: О. Бородіна (інституційний розвиток сільського господарства, інституалізація малотоварного сільськогосподарського виробництва), В. Кифяк (інституційний механізм розвитку аграрних підприємств), Л. Курило (інституційне забезпечення формування інтелектуального капіталу в аграрній сфері), Ю. Лопатинський (інституційна трансформація аграрного сектору), І. Прокопа (формалізація сімейного фермерського господарства), О. Шпикуляк (інституції аграрного ринку, інституалізація інноваційного розвитку аграрного сектору економіки) та ін.

Успішний розвиток сімейного фермерського господарства можливий лише за умови відповідного інституційного забезпечення, що доводять зарубіжні автори J.-M. Sourisseau, J. MacDonald, R.-A. Hoppe, D.-E. Banke, I. Maltsoğlu, T. Koizumi, E. Felix та ін.

За відсутності сімейних фермерських господарств у секторі економіки країни спостерігається брак як теоретичних, так і емпіричних праць з даної проблематики. Формування інституційного середовища для сімейних фермерських господарств потребує фундаментальних

розробок та наукових обґрунтувань, що буде сприяти сталому розвитку означених суб'єктів господарювання.

Дослідження інституційного розвитку сімейних фермерських господарств базується, в основному, на методологічних засадах неінституалізму, який характеризується такими основними течіями як теорія трансакційних витрат, теорія прав власності, теорія суспільного вибору та нова економічна історія. Найвідоміші представники неінституалізму були відзначені Нобелівськими преміями: D. Buchanan (1986), R. Coase (1991), D. North і R. Fogel (1993) роках. Досліджуючи процес інституалізації сімейних ферм, ми будемо застосовувати підхід неінституалістів до природи інститутів, організацій та інституційних змін.

При роботі над статтею використано такі методи як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, емпіричне спостереження, графічний метод, статистичний метод. Методи аналізу та синтезу використано для детального вивчення передумов та формалізації сімейних ферм та побудови рис. Інституційне середовище (за D. North). Методом порівняння ми скористалися при вивченні інституційного становища світового фермерського господарювання та національного. Для доведення провідної ролі СФГ у забезпеченні світової продовольчої безпеки було застосовано статистичний та графічний методи. Метод емпіричного спостереження допоміг у визначенні впливу міжнародної організації ФАО (ООН) на створення СФГ в Україні. Метод узагальнень використано при оформленні висновків та питань до дискусії.

Наукова новизна роботи. Вперше розглянуто формування сімейних фермерських господарств країни з інституційних позицій. Встановлено роль та вплив міжнародних та національних організацій на початкових стадіях процесу інституалізації сімейних ферм. Висвітлено становлення інституту сімейного бізнесу в Україні у процесі створення СФГ. Запропоновано ряд заходів для розвитку збалансованої моделі сімейного фермерського господарювання, які потребують інституційного вирішення.

Метою статті є з'ясування стану сімейних фермерських господарств у світовій економіці для доведення їх провідної ролі у сільськогосподарському виробництві, завдяки і інституційному підходу в тому числі; аналіз початкових етапів інституалізації СФГ в Україні у процесі становлення сімейного бізнесу; виявлення інституційних факторів для ефективного функціонування СФГ.

Результати. Визначено сутнісні характеристики та етапи інституалізації СФГ. Доведено ключову роль світових сімейних фермерських господарств у творенні суспільних благ. Проаналізовано формування СФГ та

виокремлено інституційний ландшафт розвитку сімейних ферм України в контексті становлення сімейного бізнесу як перспективної форми господарювання.

Основна частина. Сімейні фермерські господарства покликані забезпечити світову продовольчу безпеку та збереження природних ресурсів землі. Ферми відіграють ключову роль в агропромисловому секторі кожної країни, виробляючи значний відсоток сільськогосподарської продукції та демонструючи свою багатофункціональність. Доречно зауважити, що сімейні фермерські господарства втілюють собою базисні інститути: інститут сім'ї та інститут приватної власності.

Інститут, згідно з D. North – це "правила гри" в суспільстві, створені людиною обмежувальні рамки, які організовують взаємовідносини між людьми. Інститути неможливо побачити, відчути і навіть виміряти. Інститути – це конструкції, створені людською свідомістю [1, с.17, 138]. Вони складаються з формальних писаних правил, неписаних кодексів поведінки та механізмів примусу. Інститути структурують взаємодію людей, оптимізуючи невизначеність. Інституційні обмеження виробляються спеціально за людським задумом або вони формуються в процесі історичного розвитку як культурний пласт. Інститути надають можливості членам соціуму. Кожній інституційній системі (олігархічній, диктаторській чи демократичній) відповідає свій набір інститутів.

Організація – це група людей, об'єднаних прагненням спільно досягти будь-якої мети. Організації як "гравці", виникають для того, щоб у своїй діяльності скористатися можливостями та стимулами, які їм пропонує інституційна система, граючи за її правилами. Правила покликані визначати як проходить гра, та кожна команда має свою стратегію задля досягнення результату, до якого правила вже не мають стосунку.

Інститути спричиняють дію на економічний процес тим, що мають відношення до витрат обміну та виробництва. "Під інституційною структурою економіки розуміється упорядкований набір інституцій, які формують рамки даної системи координації економічної діяльності, створюють моделі економічної поведінки господарюючих суб'єктів, визначають та обмежують сукупність варіантів вибору та взаємодії", – вважає Т. Гайдай [2, с. 61].

Інституційні зміни, що відбуваються, визначають, як суспільство розвивається в часі, якщо формальні правила можна змінювати швидко, то неформальні потребують більше часу, адже вони вироблялися протягом століть і навіть тисячоліть. Ці культурні норми пов'язують минуле з сьогоденням і майбутнім та надають розуміння траєкторії історичного розвитку. Організації можна розглядати в якості агентів інституційних змін. Взаємодія інститутів та організацій створює інституційне середовище (див. рис.1).

Рис. 1. Інституційне середовище (за D. North)

Джерело: розроблено автором за матеріалами [1].

Організація інституційного середовища, яке буде сприяти надійному виконанню контрактів вимагає складної інституційної системи, яка зможе забезпечити здійснення трансакцій з низькими витратами.

Вивчаючи проблему інституалізації СФГ, ми виявили, що не існує однозначного підходу до тлумачення поняття "інституалізація" в сучасному науковому просторі. Проте більшість вчених трактують його як процес формування та функціонування інститутів. Інституалізація, за визначенням Ю. Лопатинського, розглядається як становлення та функціонування мережі суспільних інституцій, функціями яких є структурування взаємовідносин між економічними суб'єктами, узгодження їхніх інтересів, а також обмеження, що формують мотиваційні та поведінкові механізми [3, с. 36]. С. Фролов вважає,

що інституалізація – це створення чіткої статусно-рольової структури відповідно до норм і правил, яка є соціально-схваленою більшістю учасників певного соціального процесу [4, с. 15].

Етапи інституалізації можуть мати такий вигляд:

1. Етап зародження (виникнення потреби, формування пертинентних норм, традицій у ході стихійної соціально-економічної взаємодії).
2. Етап творення інститутів (визначення прийнятих правил на основі перенесених з першого етапу норм, "що прижились", у процесі взаємозв'язків та взаємовідносин).
3. Етап функціонування (закріплення та практичне застосування попередніх напрацювань, "правил гри",

отримання статусів та ролей, унормування поведінки для усіх учасників процесу).

4. Етап визнання (не визнання) суспільством (діагностування та моніторинг новостворених інститутів).

5. Етап трансформації (здатність до оновлень та адаптувань).

Інституалізація, безумовно, впливає на функціонування економіки, зокрема, в нашому випадку, на сільськогосподарське виробництво.

За дослідженням J.-M. Sourisseau сімейні фермерські господарства є реальними, дієвими одиницями сільськогосподарського виробництва, причому домінуючими в структурі сільського господарства багатьох країн та регіонів світу. Це твердження справедливе як для індустріально розвинутих країн, так і країн "третього світу". Стійке зростання сімейних фермерських господарств відмічається у всіх регіонах світу у порівнянні з 1961 роком [5, с. 131]. Сімейні фермерські господарства адекватно, тонко і чітко реагують на тенденції і на прями розвитку сільськогосподарського виробництва.

Більше того, I. Maltoglou і співавтори, аналізуючи розвиток біоенергетики в країнах, що розвиваються, виділяють сімейні фермерські господарства, як структури, що здатні вирішувати не тільки виробничі, технологічні, але і інші проблеми, такі, як екологічні, соціальні, у тому числі і біоенергетичні [6].

За даними статті R.-A. Norpe and D.-E. Banke [7] у структурі сільського господарства США у 2003 році активи сімейних фермерських господарств склали 94.9%, відповідно 23.5% – великі фермерські господарства і 71.4% – малі [7, діаграма 4, с. 9]. Отже, сімейні фермерські господарства становлять основу сільського господарства США. При цьому вони виробляли 86.2% валового збору сільськогосподарської продукції – 59.1%

– малі фермерські господарства та 27.1 % – великі [7, діаграма 3, с. 7].

Більш новітні дані підтверджують цю тенденцію. Наприклад, сімейні господарства, що складають 97,6% всіх ферм США, несуть відповідальність за 85% об'єму сільськогосподарського виробництва, з річною виручкою 230 млрд. дол. На сімейні ферми США приходить 96% виробництва основних польових культур (кукурудзи, бавовни, сої та пшениці), а також свиней, птиці, яєць. Однак, вони займають меншу частку у вирощуванні більш дорогих фруктів та овочів – 62%, та у молочному виробництві – 75% [8]. Бразильські сімейні господарства обробляють 25% землі, забезпечуючи 40% об'єму основних аграрних культур. У 2010 році на сімейні ферми ЄС припадало майже 97% господарств з 12млн. 200 тис всіх існуючих. Сімейні ферми домінують у структурі сільського господарства ЄС з точки зору їх чисельності та внеску в зайнятість, і меншою мірою, з огляду на земельні площі, які вони обробляють [9]. Для сільського господарства Німеччини сімейні фермерські господарства мають дуже велике значення і володіють відповідним юридичним статусом. Так, близько 90% сільськогосподарських підприємств країни – це індивідуальні господарства, якими, як правило, керує одна родина. При цьому ведення сільськогосподарського виробництва для них може являти собою як джерело основного, так і додаткового прибутку. В обробку в таких підприємств перебуває близько двох третин усіх сільськогосподарських площ Німеччини. Сімейні ферми, окрім виробництва "у роботі поєднують різні напрями, які так чи інакше пов'язані з сільським господарством, – сільський туризм, переробка і продаж продукції, лісництво тощо" [10]. Сімейні фермерські господарства у світі розподіляються наступним чином (див. рис. 2).

Частка сімейних фермерських господарств у світі, %

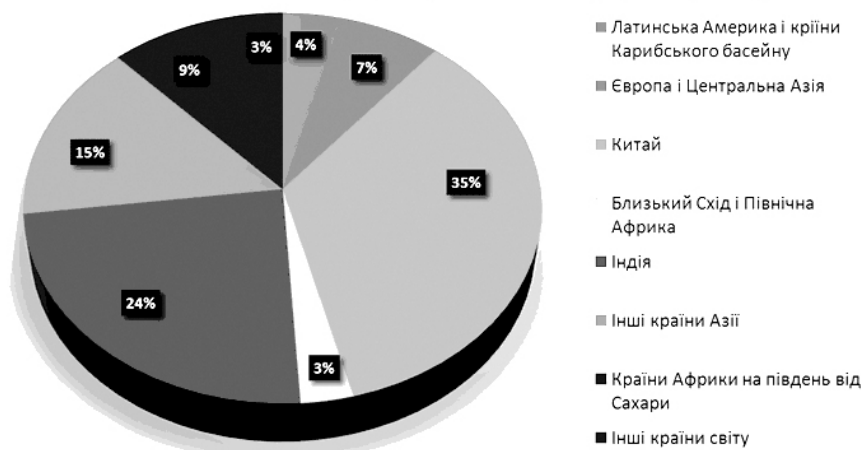

Рис. 2. Частка сімейних фермерських господарств у світі

Джерело: за матеріалами ФАО: <http://www.fao.org/home/en/>

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), після тривалої агітаційно-роз'яснювальної та підготовчої роботи, скоординованої Продовольчою і сільськогосподарською організацією (ФАО) ООН, (міжнародна організація, яка представляє інтереси СФГ), за участі представників громадськості, проголосила 2014 рік Міжнародним роком сімейних фермерських господарств (МРСФГ-14). Офіційний лозунг МРСФГ-2014: "Нагодувати світ – зберегти планету". Було підтверджено, що "сімейні фермерські господарства і дрібні фер-

мерські господарства є важливою основою стійкого виробництва продовольства, направленою на забезпечення продовольчої безпеки, визнано їх важливий внесок у забезпеченні продовольчої безпеки та ліквідації злиднів на підтримку досягнення узгоджених на міжнародному рівні напрямів розвитку, в тому числі сформульованих в Декларації тисячоліття" [11].

Сімейні фермерські господарства сприяють створенню робочих місць, збільшуючи зайнятість населення в сільській місцевості. Представники аграрного сімейно-

го бізнесу раціонально використовують землю, на якій працюють, намагаючись досягти високої продуктивності, і разом з тим, турбуються про екологію свого краю, зберігаючи біогенофонд та біорізноманіття для наступних поколінь. Вони навчилися працювати на малородючих ґрунтах, складних ландшафтах, використовуючи інноваційні методи землекористування та сучасні знання про агровирибництво.

У світі нараховується більше 500 млн. сімейних фермерських господарств, які використовують до 98%

сіськогосподарських угідь. Вони виробляють 56% сіськогосподарської продукції на 56% землі і більше 80% світової продовольчої продукції у вартісному еквіваленті. Саме СФГ обробляється значна частина земельних угідь у світі. Так, середні показники обробітку землі на континентах такі: 85% приходить на Азію, 83% – на Африку, 83% – на Північну і Центральну Америку, 68% – на Європу, 18% – на Південну Америку. (За даними Продовольчої і сіськогосподарської організації ООН (ФАО))

Обсяг земельних угідь, займаних сімейними фермерськими господарствами у світі, %

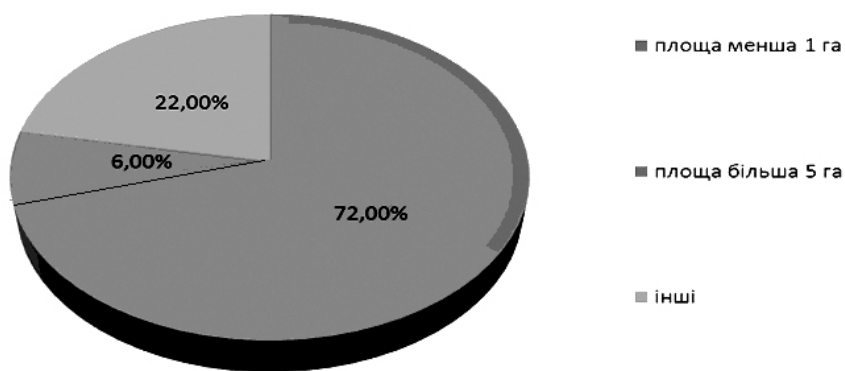

Рис. 3. Обсяг земельних угідь, займаних сімейними фермерськими господарствами у світі

Джерело: за матеріалами ФАО: <http://www.fao.org/home/en/>

Міжнародний керівний комітет ФАО запропонував окреслити загальні принципи у робочому визначенні сімейного фермерського господарства. СФГ здійснює всі види сіськогосподарської діяльності, як "засоби організації сіськогосподарського, лісогосподарського, рибпромислового, пасовищного і аквакультурного виробництва, яке управляється і забезпечується сім'єю, переважно покладається на сімейні трудові ресурси, включаючи як жінок, так і чоловіків. Сім'я і фермерське господарство нерозривно пов'язані між собою, разом розвиваються і поєднують в собі економічні, екологічні, соціальні і культурні функції" [11].

З метою ефективної реалізації потенціалу сімейних фермерських господарств на національних рівнях, необхідно вести постійний діалог за участі суспільних організацій, привертаючи увагу до проблем, з якими вони стикаються, це: насамперед, нормативно-правове забезпечення СФГ, демографічні, економічні, соціокультурні умови, в яких вони знаходяться, проведення сіськогосподарської, екологічної і соціальної політики, що сприяє життєстійкості СФГ, поглиблення знань, розширення поінформованості та обізнаності спільноти про СФГ, осмислення потреб СФГ, їх потенціалу та стримуючих факторів.

Країнам необхідно використовувати власні напрацювання у визначенні сімейних фермерських господарств, враховуючи економічні реалії, культурні традиції, національні критерії. Наприклад, Служба економічних досліджень Міністерства сіськогосподарства США визначає сімейні ферми як ті, де головному керуючому та членам його сім'ї належить більша частина сіськогосподарської діяльності. Визначення Служби фокусується на власності і контролі над сіськогосподарською діяльністю сім'ї, а не на розмірах ферми чи роботах, які виконуються на ній. Була створена Міжнародна робоча група (МРГ) в рамках ФАО, котра буде

вивчати та встановлювати загальні критерії для напрацювання визначень, термінології та типології СФГ на національних та регіональних рівнях. ФАО також розроблено Платформу знань про сімейні фермерські господарства, як сучасну цифрову колекцію політичної, наукової, юридичної і статистичної інформації з питань фермерського сімейного бізнесу, покликаній підтримати розроблені політичні заходи та обмін накопиченим досвідом і знаннями. Міжнародні інституційні системи визначають вектор, за яким накопичуються знання, що може стати вирішальним фактором довгострокового розвитку суспільства.

Після оголошення 2014 Міжнародним роком сімейних фермерських господарств, керівництво ФАО на офіційному рівні звернулось до урядів усіх країн з проханням посилити підтримку подібним господарствам. Та парадокс полягав у тому, що в економіці України офіційно не існувало таких агроформувань, як сімейні фермерські господарства. Де-факто вони функціонували (понад 20%), та не були закріплені де-юре.

В "Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки): шляхом європейської інтеграції" було визначено: що важливим напрямом удосконалення існуючих форм господарювання в аграрному секторі має стати стимулювання розвитку крупнотоварних господарств, як найбільш ефективно та конкурентоспроможної форми організації сіськогосподарського виробництва. Господарства населення оцінювались, як такі, що, знаходяться на найнижчому щаблі суспільної організації виробництва: через малі розміри вони є консервативними до науково-технічного прогресу сучасної організації агробізнесу, не здатними формувати мінімально необхідні товарні партії стандартизованої продукції, яких потребує внутрішній, і особливо зовнішній ринок [12, с.182, 185]. А це свідчить про фактичне ігнорування сімейного типу господарювання, адже в Стратегії не було визначено

но навіть намірів робити його рівноправним суб'єктом соціально-економічних відносин на селі.

І до сьогодні в Україні ще нема справжнього розуміння того, що в критичній економічній ситуації – ризики дефолту, банкрутства, збитків, заборгованості у агрохолдингах на порядок вищі, ніж у фермерських господарств. Про це свідчать публічні заяви щодо свого нинішнього невтішного фінансового становища за результатами 2014 фінансового року від: компанії "Кернел", головної компанії агрохолдингу "Sintal Agriculture", агрохолдингу "Укрледфармінг", агрогрупи "Креатив", групи компаній "Мілкіленд", молочного агрохолдингу "Укрпродукт Груп", агрохолдингу "Мрія" та інших.

Об'єктивна необхідність створення СФГ, особливо з огляду на підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, рекомендації ФАО, потреби суспільства, поступово почала втілюватись на законодавчому рівні. Адже "економіка села європейських країн базується на сімейних формах господарювання. Сімейні ферми протягом століть демонстрували свою ефективність і можливості пристосування до змін внутрішніх і зовнішніх інституційних середовищ" [13, с.55]. Інститут сімейного бізнесу, який офіційно існує в зарубіжних країнах протягом кількох сотень років, характеризується довгостроковими перспективами розвитку, безперервністю, наступністю (процес передачі власності і управління наступному поколінню), успішністю діяльності та правами наймати працівників, не членів сім'ї, з'являється в Україні у вигляді галузевої (аграрної) його складової.

Інституалізацію СФГ в Україні ми розглядаємо як процес формалізації фактично існуючих суб'єктів господарювання у вигляді особистих селянських господарств (ОСГ) та фермерських господарств (ФГ), які підпадали під запропоновані критерії, надання їм правового статусу. В дію вступили формальні правила (конституції, закони, адміністративні акти). Формальні правила включають політичні (і юридичні), економічні правила і контракти. Як зазначалося вище, існують також неформальні обмеження (традиції, звичаї, норми, договори), дію яких ми будемо спостерігати в процесі розвитку сімейних ферм та механізми примусу, здійснювані третьою стороною, які повинні забезпечити інституційний порядок для СФГ. Перехрещення соціально-економічних процесів та культурно-історичних традицій протягом віків формували ментальні домінанти у вигляді ціннісних життєвих орієнтирів, поведінкових стереотипів, табу, моральних засад, етики господарювання, важливості репутації, виконання договорів, тобто неформальних рамок. Здійснення контролю третьою стороною означає розвиток держави як примусової сили, здатної ефективно наглядати за дотриманням прав власності та справедливості контрактів. Та в такому підході є ризик використання керівництвом країни цього інструменту у своїх інтересах.

Варто зазначити, що національним сімейним фермерським господарствам непросто буде вписатись у "своє" інституційне середовище, адже воно тільки формується. Інституційне середовище може носити місцевий, регіональний, національний та міжнародний характер, і ми спостерігали вплив міжнародних організацій (ЄС, ФАО) на створення в Україні СФГ. Очевидно, варто говорити про глобальне інституційне середовище. Також може відбуватися імпорт інститутів, які адаптуються до незвичних умов шляхом визначення своїх прав, обов'язків, можливостей, ресурсів та компетенцій. Інтегральне (цілісне) інституційне середовище, яке формують інститути нової генерації, що призведе до інституційних змін, здатне подолати корупцію, (основного опонента інституційного розвитку економіки) зокрема, в

аграрній сфері, коли на державні рішення буде мати змогу впливати кожен член суспільства. Успішний розвиток СФГ можливий лише за умови відповідного інституційного забезпечення.

Основними характеристиками інституційного підходу до сталого розвитку СФГ є:

- єдність мети, цілей, інтересів, завдань;
- інтегральна організаційна структура;
- науковість, динамічність, мобільність;
- високі функціональні можливості, інституційна компетентність;
- об'єктивний, справедливий підхід;
- узгодженість дій, зкоординованість;
- розвинута комунікаційна мережа;
- фінансове забезпечення;
- легітимність.

До нормативно-правових актів у сільськогосподарській сфері господарювання належать: Земельний кодекс України, Податковий Кодекс України, Закон України "Про фермерське господарство", Закон України "Про особисте фермерське господарство", Закон України "Про державну підтримку сільського господарства", в які необхідно було вносити зміни. Наказом Міністра аграрної політики та продовольства України від 4 червня 2014 року № 212 було створено міжвідомчу робочу групу з питань розвитку малих форм господарювання на селі, до складу якої увійшли і провідні фахівці аграрної науки. Члени робочої групи підготували законопроекти №№ 1874, 1159, 1599, направлені на становлення та розвиток сімейного фермерського бізнесу в країні.

Структурними елементами аграрного устрою України були виробники сільськогосподарської продукції двох категорій, а саме: фермерські господарства та сільськогосподарські підприємства, які мають статус юридичної особи та особисті селянські господарства (ОСГ) – зі статусом фізичної особи. За офіційними даними "Сільське господарство України за 2013 рік. Статистична звітність" особисті селянські господарства (яких понад 4 млн. господарств), виростили 86% овочів борщового набору, в тому числі – 90% всієї картоплі. Вироблено майже 80% молока, близько 65% свинини, понад 75% яловичини і т. д., що становить 46% валової сільськогосподарської продукції. Вони обробляють біля 15% земельних угідь, забезпечують роботою близько 40% сільського населення. Саме ОСГ годують країну та формують платоспроможність селян [14].

На нашу державу припадає майже третина запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі (на одну особу в Україні приходить 0,68 га орної землі, тоді, як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га, у т.ч. у Польщі – 0,30 га, Франції – 0,31 га [12]). Закон України "Про особисте селянське господарство" зазначав, що "Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних або родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, в тому числі й у сфері сільського зеленого туризму" [15]. Проте, можна констатувати, що цей тип господарювання не є перспективним і конкурентоспроможним, він не відповідає вимогам часу, несучи ознаки натурального господарства та патріархальних традицій. Особисті селянські господарства обмежені в земельних, трудових, фінансових, матеріально-технологічних ресурсах, державній підтримці. Їхня діяльність має в більшій своїй частині споживчий харак-

тер, переслідують інші мотиваційні цілі на відміну від фермерських господарств.

Особисті селянські господарства (ОСГ) розділяють на 3 типи:

1. Господарства, які виробляють сільськогосподарську продукцію, як для власного споживання, так і на продаж.

2. Господарства, які виробляють сільськогосподарську продукцію лише для власного споживання.

3. Господарства, які виробляють сільськогосподарську продукцію виключно на продаж.

ОСГ неспроможні самостійно виходити на ринок, бо нема законних підстав укладати з ними договори. До речі, європейські виробники агропродукції, в більшості своїй, є юридичними особами, працюючи в чітко регламентованому правовому полі.

Отже, було вирішено реформувати особисті селянські господарства в сімейні фермерські господарства, так як вони за своєю суттю вже є сімейними господарствами, їх велика кількість, вони відіграють значну роль у виробництві сільськогосподарської продукції, (яка в майбутньому буде спрямовуватися лише за офіційними каналами реалізації) та залишаються стабілізуючою ланкою господарювання. Процес трансформації має відбуватися добровільно, вмотивовано і мати гарантовану стимулюючу державну підтримку у вигляді пільг, програм, дерегуляції, доступу до фінансів тощо. Протягом 2014-2015 років в Україні працюють спеціалісти з Франції, Канади, США та інших країн, надаючи експертну та технічну допомогу у створенні сімейних фермерських господарств. Відбуваються зустрічі фермерів, науковців, експертів, проводяться національні та регіональні конференції. Разом з представниками Міністерства аграрної політики та продовольства, депутатами Верховної Ради активно співпрацюють фахівці Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України, Інституту аграрної економіки, Міжнародного благодійного фонду "Добробут громад", компанії "Данон Україна", Проекту USAID "АгроІнвест", учасники Національного прес-клубу з аграрних та земельних питань, Асоціація фермерів та приватних власників України, яка пропонує державно-приватне партнерство для створення Фондації з розвитку сімейного фермерства. Центр міжнародного приватного підприємництва та Асоціація власників сімейних компаній України могли також долучитись до процесу, та цього не відбулося. Вище перелічені організації мають статус проміжних, посередницьких між економічними структурами, зокрема СФГ та політичними органами, займаючи своє місце в інституційному середовищі.

Вивчаються матеріали МРСФГ-14, українські представники приймають участь у заходах ФАО, зокрема в форумі "Сільськогосподарські сімейні підприємства в усьому світі – бачення, виклики та перспективи", що проходив у вересні 2014 року в м. Берліні (Німеччина), знайомлячись з міжнародним досвідом ведення фермерського господарювання тощо. Верховна Рада України у березні 2015 року підтримує у першому читанні законопроект № 1599 "Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств" [16], (у вересні 2015 року – у другому читанні), який направлений, насамперед, на легалізацію сімейного фермерського господарювання. Законопроект інституалізує створення, як сімейних фермерських господарств, так і, закладає законодавчий фундамент для розвитку сімейного бізнесу в Україні. Відповідно до нього – "сімейне фермерське господарство засновується членами однієї сім'ї, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, відповідно до

ст. 3 Сімейного Кодексу України. Воно може набувати або не набувати статусу юридичної особи". При цьому СФГ може використовувати виключно працю членів однієї сім'ї, та управляється членами цієї сім'ї. Для виконання сезонних та окремих робіт можна залучати необхідних фахівців на договірних засадах. Окремо виписано особливості створення та діяльності СФГ без набуття статусу юридичної особи: господарська діяльність здійснюється на основі підприємницької діяльності фізичної особи підприємця; СФГ створюється на основі Договору про створення сімейного фермерського господарства; Договір укладається у письмовій формі, підписується всіма учасниками, підписи, яких завіряються; членами СФГ можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї; СФГ вважається створеним з дня державної реєстрації, що надає право реалізації продукції на ринках; СФГ є виробником сільськогосподарської продукції (сільськогосподарським товаровиробником).

Державна підтримка СФГ передбачає: "додаткову державну підтримку", (не зрозуміло кому, за яких умов і в якому розмірі), звільнення їх від сплати податків на доходи, сплати земельного податку, інші збори на 3 роки; внесення СФГ до складу учасників Програм державної фінансової підтримки; встановлення пільгової системи соціального страхування осіб, зайнятих у СФГ; звільнення від сплати за під'єднання потужностей електроенергії, теплозабезпечення, каналізації; надання СФГ та створеним ними сільськогосподарським кооперативам переважного права на отримання замовлень при здійсненні державних закупівель з місцевих бюджетів.

Міністерство аграрної політики та продовольства України вже підписало угоду з Канадським фондом про фінансову підтримку таких сімейних ферм. "А якщо сімейні ферми допомогти об'єднати в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, якщо кооперативам допомогти створити власні переробні та збутові кооперативні підприємства, то сімейне фермерство стане ще більш привабливим. Особливо для молоді. І це найважливіше і найважче завдання. Бо молодь – це перспектива для нашого села. А поки тут мало оптимізму" [17].

Вносячи зміни До Закону України "Про особисте селянське господарство", вже заборонено особистим селянським господарствам реалізацію надлишкової виробленої сільськогосподарської продукції. Така діяльність можлива лише виключно за умови набуття ними статусу суб'єкта підприємницької діяльності. У відповідь на такі кроки, частина ОСГ можуть самоліквідуватися або піти у тінь, та сподіваємось більша частина все ж спробує створити власний сімейний фермерський бізнес.

Сама процедура реєстрації зарегульована і надвиратна, оскільки потребує від ОСГ, яке захоче набутти статусу суб'єкта підприємницької діяльності (СПД) – фізичної особи-підприємця, таких дій:

- підготовки комплексу документів для реєстрації СПД;
- реєстрації СПД у районній державній адміністрації;
- постановки фізичної особи підприємця (ФОП) на облік у податковій інспекції;
- постановки ФОП на облік у Пенсійному фонді;
- постановки ФОП на облік у міському управлінні статистики;
- виготовлення печатки (в разі потреби) та ін. [18].

Аналіз зарубіжного прогресивного досвіду нормативно-правового забезпечення сімейного фермерства показав, що у країнах ЄС законодавчо закріплюють стимулювання фермерського сімейного бізнесу та вважають його основою сільськогосподарського виробництва в країні. Наприклад, про це зазначено в Законі Франції "Про орієнтацію сільського господарства" від

04.07.1980 р. США використовує "ціни підтримки" для своїх фермерів, гарантуючи збут і певний рівень доходу і т.д. Рівень державних субсидій у відсотках до вартості виробленої сільськогосподарської продукції за останні роки становив: у Швейцарії – 73%, Норвегії – 70%, Японії – 63%, країнах ЄС – 45%, (в Україні лише – 4,3%) [19].

ВИСНОВКИ. Інституційні рамки як стимулюють, так і гальмують економічну активність. Так, економічні та політичні керівники країн "третього світу" через набір можливостей частіше спрямовують діяльність на перерозподіл, а не на виробництво матеріальних цінностей, формують монополії, а не конкурентне середовище, обмежують, а не розширюють вибір. Вони рідко інвестують в освіту, яка підвищує продуктивність праці. Контроль за виконанням угод ненадійний через невизначеність юридичної доктрини та поведінки юридичних агентів [1, с. 25, 82].

Успішність функціонування СФГ в Україні залежить від базової інституційної системи, політичних структур, відповідної комбінації формальних та неформальних правил, можливостей та стимулів, які вони надають, механізмів втілення стратегій та верховенства права, особливо в контексті закріплення та захисту прав власності. Так, як сімейні фермерські господарства поєднують в собі економічні, екологічні, соціально-культурні функції, то і організації, які будуть їх представляти та просувати будуть мати подібний зріз. До інституційного середовища СФГ можуть також входити освітні заклади, науково-дослідні та технологічні парки, громадські організації, об'єднання експертів, професійні асоціації, спілки, аграрні палати, партнери, донори, фонди тощо, та його ще потрібно моделювати. Сільськогосподарське виробництво, як правило, потребує локалізованих знань, гнучкості і здатності швидко адаптуватись до змін в економічному просторі, мобільно реагувати на них, а це є сильні сторони сімейного бізнесу.

Отже, сімейні фермерські господарства – найефективніша форма господарювання на селі, за умови їхньої інституалізації, державницької підтримки, боротьби з корупцією та монополіями в агробізнесі. Процес формування збалансованої життєздатної моделі сімейного фермерського господарювання в Україні, на наш погляд, може розглядатись виключно через інституційний розвиток сільського господарства, який може забезпечити реалізацію комплексу таких заходів, як:

- вважати створення СФГ як одну з основних реформ аграрного сектору на шляху економічного зростання країни;
- завершити формування нормативно-правової бази функціонування сімейного фермерського господарювання, можливо, подолати дуальність у визначенні правового статусу сімейного фермерського господарства;
- визнати на державному рівні сімейні фермерські господарства як основних виробників продовольства, підняти їх авторитет у суспільстві, надавати підтримку в фінансовому, соціальному, просвітницькому аспектах, створивши передумови для відродження українського села;
- провадити цілеспрямовану сільськогосподарську, екологічну, соціокультурну державну політику на селі, поглибити земельну реформу, удосконалити аграрний ринок, реформувати амортизаційну та податкову системи, розвивати матеріально-технічну базу, цінову політику, на основі вільного ціноутворення у поєднанні з елементами державного регулювання та посиленням антимонопольного контролю за цінами;
- забезпечити гарантований доступ СФГ до земельних та природних ресурсів, ринків, фінансів, технологій, знань, досвіду зарубіжних країн, професійного навчання;

- удосконалити систему банківських послуг. Створити Рустикальний банк;
- розробити та запустити пілотний проект "Сімейне фермерське господарство" на базі декількох сімейних господарств, моделюючи життєвий цикл підприємств;
- постійно здійснювати суспільну фахову методологічну, методичну, консультативну, технічну, технологічну допомогу при розвитку СФГ.

Дискусія. У вітчизняному науковому полі визріла необхідність системних досліджень теоретичних та практичних засад інституалізації аграрного сімейного бізнесу в Україні: виявлення структурних характеристик формальних та неформальних обмежень та їхнього впливу на функціонування СФГ, аналіз здійснення контролю третьою стороною, моделювання інституційного середовища, вивчення адаптативної ефективності інститутів, ролі політичних структур в економічному процесі, розвитку теорії прав власності в українських реаліях, історичності інституційних змін тощо.

Список використаних джерел

1. Норд Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норд. – М., 1997. – 188 с.
2. Гайдай Т. Неінституціоналізм та його аналітично-дослідницький потенціал / Т. Гайдай // Економіка України. – 2003. – № 9. – С. 60-66.
3. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектору: інституціональні засади / Ю. М. Лопатинський. – Чернівці: Рута, 2006. – 344 с.
4. Фролов С. С. Социология организаций / С. С. Фролов. – М.: Гардарики, 2011. – 304 с.
5. Sourisseau, Jean-Michel Family Farming and the Worlds to Come /ed. Jean-Michel Sourisseau. – Paris: Editions Quæ, 2015. – 357 p., doi: 10.1007/978-94-017-9358-2. – Access mode: http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-017-9358-2_4
6. Maltoglou I. The status of bioenergy development in developing country. / I. Maltoglou, T. Koisumi, E. Felix // Global Food Security. – 2013. – № 2(2), P. 104–109, Retrieved 20 Mar 2014. Access mode: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912413000163> DOI: 10.1016/j.gfs.2013.04.002.
7. Hoppe, Robert A. Structure and Finances of U.S. Farms: 2005 Family Farm Report United States / Robert A. Hoppe and David E. Banke // USDA, Agriculture Economic Information Bulletin. – 2006. – № 12, May. – 50 p., doi: 10.2139/ssrn.923592, Access mode: : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923592.
8. MacDonald J. Family Farming in the United States. [Electronic resource] / J. MacDonald // Farm Economy. – 2014, March 04. – Access mode: <http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2014-march/family-farming-in-the-united-states.aspx#.VQfe2yzy19k>
9. Agriculture statistics – family farming in the EU. [Electronic resource]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/>
10. Ярошко М. Німецькі реалії сімейного господарювання. [Електронний ресурс] / М. Ярошко. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/infrastruktura-rynku/2504-nimetski-realii-simeinogo-gospodariuvannia.html>
11. Food and agriculture organization of the United Nation (FAO). Fao.org Retrieved February. 2015. –Access mode: <http://www.fao.org/family-farming-2014/en/>.
12. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки): шляхом Європейської інтеграції/ авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, С. Г. Бабенко [та ін.]; Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут економічного прогнозування, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
13. Бородіна О. М. Інституційний розвиток сільського господарства та села України і Росії та його гармонізація з європейською політичною практикою // Економіка України. – 2012. – № 11. – С. 48-61.
14. Сільське господарство України за 2013 рік. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] – Режим доступу www.ukrstat.gov.ua
15. Про особисте селянське господарство: закон України № 742-IV, від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – С. 232.
16. Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: проект закону №1599, прийнятий у першому читанні 03.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53102
17. Корінець Р. Сімейні ферми як об'єктивна необхідність. [Електронний ресурс] / Р. Корінець – Режим доступу : <http://www.agrotimes.net/journals/article/simejni-fermi-yak-ob%20%80%99ektivna-neobhidnist>
18. Бородіна О. Сімейні фермерські господарства: проблеми формалізації / О. Бородіна, І. Прокопа // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 35, 3 жовтня.

19. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. [Електронний ресурс] / І. Беззуб – Режим доступу:

http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2&catid=71&Itemid=382

Надійшла до редакції 13.02.16

Ю. Солоненко, асп.
Донецький національний університет, Вінниця, Україна

ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ СЕМЕЙНОГО ФЕРМЕРСКОГО ХОЗЯЙСТВА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СЕМЕЙНОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

В статье исследовано положение семейных фермерских хозяйств в мире, подчеркнута их ключевая роль в обеспечении продовольственной безопасности и сохранении природных ресурсов. Рассмотрена деятельность Продовольственной и сельскохозяйственной организации (ФАО) ООН, как международной организации, направленная на поддержку и развитие семейных фермерских хозяйств на региональном, национальном, международном уровнях. Проанализированы меры государства и общества по вопросам институализации семейных фермерских хозяйств в Украине, Определены перспективы становления украинских семейных ферм и предложены институциональные механизмы по обеспечению функционирования сбалансированной жизнеспособной модели семейного фермерского хозяйства в контексте развития семейного бизнеса в Украине.

Ключевые слова: семейное фермерское хозяйство; семейное фермерское хозяйство в Украине; семейный бизнес; Продовольственная и сельскохозяйственная организация (ФАО) ООН; институализация семейного фермерского хозяйства; институциональное пространство;

Y. Solonenko, PhD student
Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

INSTITUTIONALIZATION OF FAMILY FARMING IN THE CONTEXT OF A FAMILY BUSINESS IN UKRAINE

This article explores the situation of family farms in the world, highlighted their key role in ensuring food security and preserving natural resources. We consider the activities of the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations aimed at supporting and developing family farms at the regional, national, international levels.

In the process of reforming the agricultural sector of Ukraine is the search for effective forms and methods of management. By introducing international experience progressive institutional approach to a market economy in agricultural production, the country embarked on the creation of family farms. Family farms is the most effective form of economic activity in rural areas, provided their institutionalization, state support, fight against corruption and monopolies in agribusiness. In the article the formation of family farms in Ukraine from institutional positions. Reflects the process of formation of the Institute for Family Business in Ukraine as family farms. Defined intrinsic characteristics and stages of institutionalization of family farms. The analysis measures the state and society on the institutionalization of family farms in Ukraine. Outlined prospects of Ukrainian family farms and proposed institutional arrangements to ensure the balanced functioning of a viable model of family farm management in the context of the family business in Ukraine.

Keywords: family far; family farms in Ukraine; Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations; Institutionalization of family farming; institutional medium;

ANNOTATION AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

R. Pikus, PhD in Economics, Professor,
M. Balytska, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FINANCIAL STABILITY OF INSURANCE AND ITS SOURCES OF SUPPORT

The article describes theoretical aspects of determination of financial stability of insurance companies of Ukraine. It was found the main factors that influence the financial stability of insurance companies. Influencing factors are classified into internal and external and the effects of these factors on insurers' activities are presented. The main criteria of financial stability of insurance companies were deeply analysed and the most significant were chosen: sufficient amount of equity capital, the optimal tariff policy, balanced insurance portfolio, secure and effective reinsurance program, sufficient amount of insurance reserves for future payments, optimal investment management of insurance reserves and high solvency of an insurance company. Basic directions of provision and maintenance of financial stability of insurance companies in post-crisis period were presented. The main problems of provision and maintenance of financial stability of insurance companies were outlined and recommendations for its strengthening were provided.

1. Alekhyna, E. S., 2011. Insurance. M.: Yurait, 206 p.
2. Bazylevych V.D., Bazylevych K.F., Pikus R.V. et al., 2008. Insurance. K.: Znannia, 1019 p.
3. Hamankova O.O., 2007. Financial stability and solvency of the insurance company / Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, vol. 94-95, p. 18–23. DOI 10.17721
4. Dobosh N., 2009. Assessment of financial stability of the insurance company. Formation of market economy in Ukraine, 19, p. 207–212.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine, 1996, The Law of Ukraine "Pro strakhuvannia" 07.03.1996, No. 85/96-VR
6. Igonina L.L., Bazyk E.F., 2010. Features of management of financial stability of insurance companies. Finance and credit, 3, p.32-37
7. Lukonin S.V. The financial stability of insurance companies and the ways of its improvement. Insurance business, 5, p.28-33.
8. Molchan A.S., 2008. Methodological approaches to anti-crisis financial management. Krasnodar: KTSNTI, 73 p.
9. Pavlovskaya, O.V., Filimonova V.O., 2015. The financial stability of the insurance company and the criteria for its provision. Efficient economy, 6.
10. Pikus R. V., 2012. Optimization methodology for determining the financial stability of the insurer. The insurance market in Ukraine in terms of financial globalization: proceedings of the International Scientific Conference (10–12 Oct. 2012 r., m. Kyiv), p. 161–163.
11. Rapnitskaya N.M., 2010. Factors financial stability of insurance companies in modern conditions. Bulletin MGTU, 1., p. 68-72
12. Skamay L.G., Mazurina T.Y., 2004. Insurance business. M.: INFRA-M, 256 p.
13. Tkachenko N.V., 2010. The financial stability of insurance companies in the context of globalization. Finance of Ukraine, 3, p.82-91
14. Chernova G.V., 2005. Fundamentals of the insurance company on risky types of insurance. SPb.: Piter, 240 p.
15. Ziemele J. Voronova I., 2013. Financial stability of the EU's insurance companies. Economics and management, Vol. 18(3). – p. 436-448. DOI: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.em.18.3.4780>

M. Malik, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
H. Hudz, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE RISK OF GENE TRANSFERRING IN THE INSURANCE PROTECTION OF AGRICULTURE

The paper justified essence of genetic engineering as the object of insurance services. Defines the concept of risk gene transferring. The character features of this specific risk. The influence and consequences for agricultural producers. The description of the possible creation of the concept of insurance services that cover risk of gene transferring.

The study reveals of the use of GMOs in agriculture, due to issues of economic security of a particular region or country as a whole.

To determined the impact of risks and control for developing and developed countries that are important aspects of farming. Changes in weather, climate, productivity, price values, public policy, the situation on global markets can cause large fluctuations in agricultural production, and consequently affecting the income of agricultural producers. Risk management includes a range of strategies that reduce the social and financial implications of possible changes affecting the production and income of farmers.

There is a need for an in-depth study of the theoretical and practical aspects of the impact of the risk of gene transferring in the context of insurance protection.

1. Balasynovych, B. and Yaroshevs'ka, Yu. "GMO: challenges and experience of legal regulation", HMO: vyklyky s'ohodennya ta dosvid pravovoho rehulyuvannya. Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsiy, available at: <http://www.ier.com.ua>
2. Lobova, O.M. (2014), "The risk insurance efficiency of business activity in the agricultural sector". Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, № 156, pp. 70 – 76. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/14>

3. Prykaziuk, N.V. (2012), "Developing of world insurance in post-crisis period". Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, № 135, pp. 22 – 25. DOI: 10.17721
4. Sholoiko, A. (2013), "World experience state support of agriculture through insurance programs". Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, № 135, pp. 41 – 43. DOI: 10.17721
5. Philip Regal: *A Brief History of Biotechnology Risk Debates and Policies in the United States*, available at: <http://www.edmonds-institute.org/regal.html>
6. Glick B. R., Pasternak J. J. *Molecular Biotechnology. Principles and Applications of Recombinant DNA*. Washington, D.C.: ASM PRESS, 1998. 589 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.5860/choice.32-4487>
7. Hoffmann-Sommergruber K. *Patogenes-related (RP) –proteins identified as allergens* // Biochem. Soc. Trans. 2002. Vol. 30. P. 930–935. DOI: <http://dx.doi.org/10.1042/bst0300930>
8. Beckie, H.J.; Hall, L.M.; Warwick, S.I. *Impact of herbicide-resistant crops as weeds in Canada*. Proceedings Brighton Crop Protection Council – Weeds. 2001. P. 135–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.4141/p05-193>
9. Bernstein, I.L.; Bernstein, J.L.; Miller, M.; Tierzieva, S.; Bernstein, D.L.; Lummus, Z.; Selgrade, M.K.; Doerfler, D.L.; Seligy, V.L. *Immune responses in farm workers after exposure to Bacillus thuringiensis pesticides* // Environ. Health Perspect. 1999. V. 107. P. 575–582. DOI: <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.99107575>
10. Hardell L., Eriksson M. *A case-control study of non-hodgkin lymphoma and exposure to pesticides* // Cancer. 1999. Vol. 85, № 6. P. 1353–1360. DOI: [http://dx.doi.org/10.1002/\(sici\)1097-0142\(19990315\)85:6](http://dx.doi.org/10.1002/(sici)1097-0142(19990315)85:6)
11. Muller B.P., Zumdick A., Schuphan I., Schmidt B. *Metabolism of the herbicide glufosinate-ammonium in plant cell cultures of transgenic (rhizomania-resistant) and non-transgenic sugarbeet (Beta vulgaris), carrot (Daucus carota), purple foxglove (Digitalis purpurea) and thorn apple (Datura stramonium)* // Pest. Manag. Sci. 2001. Vol. 57, № 1. P. 46–56. DOI: [http://dx.doi.org/10.1002/1526-4998\(200101\)57:1](http://dx.doi.org/10.1002/1526-4998(200101)57:1)
12. *Genetic engineering*. Federal Office of Consumer Protection and Food Safety, available at: http://www.bvl.bund.de/EN/06_Genetic_Engineering/genetic_engineering_node.html
13. *The Cartagena Protocol*. Convention on Biological Diversity, available at: <http://bch.cbd.int/protocol/text/>
14. *Commission Regulation (EU) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council*. Regulation, Directives and other acts, available at: http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_en.htm
15. *Commission Regulation (EU) No 1830/2003 of the European Parliament and of the Council*. Regulation, Directives and other acts, available at: http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_en.htm
16. *Climate Change Global Food Security*. United States Department of Agriculture, available at: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>
17. *USDA Advisory Committee on Biotechnology and 21st Century Agriculture (AC21)*. Enhancing Coexistence: A Report of the AC21 to the Secretary of Agriculture, available at: http://www.usda.gov/documents/ac21_report-enhancing-coexistence.pdf
18. Goldberg R. *The Genetic Revolution: Transforming our Industry* // Address to the International Food and Agribusiness Management Association. Chicago, 26 June 2000.
19. Koch B. (ed.). *Liability and Compensation Schemes for Damage Resulting from the Presence of Genetically Modified Organisms in Non-GM Crops* // Reports (EU). European Centre of Tort and Insurance Law. April 2007.

O. Gamankova, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
S. Shymkiv, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FUNDING OF ACCIDENT INSURANCE IN UKRAINE

The paper deals with the peculiarities of financial provision of public and private accident insurance. Analyzes the methodology of forming insurance premium rates in private accident insurance. The study examines the practice of reforming the financial security of the state social insurance against accidents. The results show need to implement scientifically proven approach to determining premium rates in the state social insurance based on mathematical statistics and actuarial calculations to ensure that such conditions on the one hand, can insure the risk, and the other – to provide the insurer the ability to perform insurance obligations' commitments. One of the promising areas of improvement Accident Insurance determines to define increasing the role of the private sector to create and attraction of investments, financing, reduce costs, and provision of insurance services on insurance against accidents at a qualitatively higher level. The results show the need to consider the usefulness of a mixed provision of services to accident insurance under state or non-state system, and the viability and effectiveness of the combination of these systems.

1. Gamankova, O.O. and Shymkiv, S.A. (2014), *Stan ta rozvytok social'noho strahuvannya vid neshhasnyh vypadkiv na vyrobnyctvi ta profesijnyh zahvoryuvan' v Ukraini* [Institutional support social insurance against occupational accidents in Ukraine] Naukovyj visnyk Kyivskoho nacional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya. Ekonomika. No.3 (156). Pp. 16-19. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/2>
2. Falyun H.Y. (1994) *Vvedenye v aktuarnuyu matematyku* [Introduction to actuarial mathematics] Finansovo-Aktuarnyy Centr MHU. Moscow. Russia. 85 p.
3. Ostapenko D.O. (1998) *Social'ne strahuvannya promyslovyh robitnykiv Ukrainy: avtoref. dys. kand. ist. nauk*: 07.00.01. Xarkiv. Ukraine. 18 p.
4. Salin V.N., Ablamskaya L.V. and Kovalev O.N. (1997) *Matematiko-ekonomicheskaya metodolohiya analiza riskovykh vidov strahovaniya* [Mathematical-economic methodology risky types of insurance analysis] Ankil, Moscow. Russia. 126 p.
5. Əllyis F., Foks P. and Xazell H. (1997) *Obschee strahovanie* [General insurance] Per. s angliyskoho. Obshchestvo Sibirskih aktuariev i Institut Aktuariev. Novosibirsk. 191 pp.
6. Nikulina N. N. and Savinyh S.Y. (2008) *Anderrajting v straxovom biznese* [Underwriting in insurance business] Straxovoe delo. April. Pp. 54-64.

7. Ovcharova N.V. *Rol' byudzhetnoho zabezpechennya derzhavnoyi pidtrymky proektiv derzhavno-pryvatnoho partnerstva v social'niy sferi ta problemy yoho rozvytku* [The role of the budget providing support of public-private partnerships in the social sector and the problems of development] *DVNZ "Ukrayins'ka akademiya bankivs'koyi spravy NBU"*. – available at: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd> (Accessed 28 January 2016).
8. Shorhyn S. (1996) *Ocenka netto-stavky po dogovoram strahovogo portfelya pry razlichnykh strahovykh summah* [Estimation of net-rate on contracts of insurance portfolio for different insurance sums] // *Finansy*. No.1. P.47-54
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "Pro zbir ta oblik iedynoho vnesku na zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia" vid 8 lypnia 2010, No.2464 – VI, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (Accessed 30 January 2016).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia strakhovykh taryfiv dlia pidpriemstv, ustanov ta orhanizatsij na zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia vid neschasnoho vypadku na vyrobnytstvi ta profesijnoho zakhvoriuvannia" vid 13.09.00, No.1423, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1423-2000-p> (Accessed 29 January 2016).
11. Kolot A. and Hrishnova O. (2012) *Social'na vidpovidal'nist': teoriya i praktyka rozvytku. Monohrafiya*. [Social Responsibility: Theory and Practice Development]. KNEU. Kyiv. Ukraine. 504 p.
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine" "Pro zatverdzhennia Poryadku vyznachennia strakhovykh taryfiv dlia pidpriemstv, ustanov ta orhanizacij na zahal'noobov'iazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannia vid neschasnoho vypadku na vyrobnytstvi ta profesijnoho zakhvoriuvannia" vid 08.02.2012 No.237, available at: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannia-i-pensijne-zabezpechennia/6502-postanova-kmu> (Accessed 28 January 2016).
13. The explanatory note to the draft Law of Ukraine "Pro reformuvannia zahal'noobov'iazkovoho derzhavnoho sotsial'noho strakhuvannia ta lehalizatsiiu fondu opłaty pratsi" vid 29.12.2014, No.1573, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53067 (Accessed 29 January 2016).
14. Demografichna ta social'na statystyka / Rynok praci / Derzhavnyj komitet statystyky Ukrayiny. available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 28 January 2016).
15. Ohlyad strahovogo rynku za 2010-2014 rr. / Nacional'na komisiya, shho zdijsnjuje derzhavne rehulyuvannia u sferi ryнкiv finansovykh poslug. – available at: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rynku.html> (Accessed 28 January 2016).
16. The explanatory note to the draft Law of Ukraine Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shhodo zabezpechennia zbalansovanosti byudzhetnykh nadhodzen' u 2016 roci" vid 24.12.2015, No.909-VIII, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/909> (Accessed 29 January 2016).
17. Travmatyzm na vyrobnytstvi v Ukrayini: nacional'nyj profil' protyhom 2009-2013 rr. (Informacijno-analitychna profspilkova dopovid') (2014) *Federaciya profesijnykh spilok Ukrayiny*. Kyiv. Ukraine. 32 pp.
18. Rekomendaciyi Mizhnarodnoyi orhanizaciyi praci available at: www.ilo.org/ilolex/english/index.htm (Accessed 28 January 2016).
19. Gonald Girunig and Pamela Hall (2014) An introduction to rating casualty business. Corporate communications, reinsurance and risk division. *Swiss Re*. Zurich. 27 p.

O. Zaletov, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

STATE REGULATION OF INVESTMENT INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

In the article the essence of investment insurance company. The role and importance of investment of insurance companies on formation of investment resources in the economy. The essence of the definition of "investment potential of insurance companies" and its relationship with the definition of "financial strength of insurance companies' insurance and potential insurance companies." By analyzing the structure and dynamics of aggregate investment portfolio of insurance organizations of Ukraine in 2008-2015 years defined contribution insurance sector in the formation of investment resources. The problems and prospects of the investment potential of the insurance market of Ukraine. Directions of improvement of state regulation of investment of insurance companies in Ukraine.

1. Kabanceva, N.G. (2008), *Strahovoe delo* [Insurance business], Forum, Moscow, Russia.
2. Insurance Europe's Annual Report 2014–2015, available at: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/Annual%20report%202014-2015.pdf> (Accessed 2 April 2016).
3. European Insurance – Key Facts. August 2015, available at: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf> Insurance investment in challenging global environment, 2010 (Accessed 2 April 2016).
4. Injaev, V.I. (2010), "Investment of insurance funds: foreign experience and the Russian practice", *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, vol. 26 (207), pp. 33-36.
5. Ulybkina, L.K. (2012), "Investment potential of the insurance sector of the financial market", *Terra Economicus*, vol. 10, №1-3, pp. 41-43.
6. Bazylevych V.D., Bazylevych K.V. and Pikus R.V. (2008), *Strakhuvannia* [Insurance], Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Vasylenko, A.V. (2008), "State regulation of investment of insurance companies", Ph.D. Thesis, Money, finances and credit, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
8. Tkachenko, N.V. (2004), "Investments of insurance companies", Ph.D. Thesis, Finance, money turnover and credit, Institute of Economic Forecasting, Kyiv, Ukraine.
9. Kuzmenko, O.H. (2013), "Investments of insurance companies", *Finansovyi prostir*, vol. 3(11), pp.159-163.
10. Okorokova, O.A. (2012), "Foreign experience of the investment activity of insurance companies", *Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 5: Jekonomika.*, vol. 1, pp. 145-155.
11. Nebylytsia, O. (2001), "Assessment of the investment strategy of the insurance company", *Economist*, vol. 3, pp. 48-49.

12. Sudarikova, I.A. (2013), "The insurance sector as a source of investment", *Kul'tura narodov Prichernomor'ja*, vol. 260, pp. 328-332.
13. Nikulina, N.N. (2007), "Foreign experience of the investment policy of insurance companies", *Strahovoe delo*, vol. 11, pp. 25-29.
14. Kosenko, M. (2008), "Optimization of investments of Russian insurance companies", available at: <http://www.ininfo.ru/mag/2008/2008-11/2008-11-008.html> (Accessed 2 April 2016).
15. Pikus, R. and Nesterova, D. (2014), "Experience of foreign investment activity of insurance companies", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, Vol. 156, pp. 6 – 11. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/1>

A. Sholoiko, PhD in Economics, Senior Researcher, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REGULATION OF INSURANCE MEDIATION IN CONDITIONS OF EURO INTEGRATION PROCESSES OF UKRAINE

The review of national and European legislation in the field of regulation of insurance mediation is made. Subjects and object of regulation of insurance mediation are defined. The order of the legislative approximation in conditions of changing legislation of regulation of insurance mediation in European Union is characterized. A comparison of legal provisions to regulate insurance mediation in Ukraine and the EU is done. Suggestions of adaptation national legislation to the European in the area of regulation of insurance mediation in conditions of euro integration processes are represented. The main are the next:

- *it is advisable to expand the object and the scope of regulation of insurance mediation and set appropriate limits to the subjects for which the sale of insurance products is not the main activity;*
- *it is necessary to introduce a regular improvement of the knowledge and skills for insurance distributors because of the development of insurance conditions and changing of economic environment.*
- *it is necessary to create the order of compulsory professional indemnity insurance in accordance with the requirements of the Directive on insurance distribution;*
- *before the signing of the contract it is necessary to disclosure to customers of insurance products the information about the status of insurance distributors and type of remuneration that they receive;*
- *if the insurance product is in addition to the goods or services, insurance distributor shall inform the client about the possibility of buying various product components separately with the presentation of their characteristics.*

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh" 12.07.2001, No. 2664-III, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page> (Accessed 5 March 2016).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "Pro strakhuvannya" 07.03.1996, No. 85/96-VR, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 5 March 2016).
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (1996), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Pro poriadok provadzhennia diialnosti strakhovymy poserednykamy" 18.12.1996, No. 1523, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-n> (Accessed 5 March 2016).
4. The State Commission for Regulation of Financial Services (2004), The Disposition of the State Commission for Regulation of Financial Services "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro reiestratsiiu strakhovykh ta perestrakhovykh brokeriv i vedennia derzhavnoho reiestru strakhovykh ta perestrakhovykh brokeriv" 28.05.2004, No. 736, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0801-04> (Accessed 5 March 2016).
5. The State Commission for Regulation of Financial Services (2005), The Disposition of the State Commission for Regulation of Financial Services "Pro zatverdzhennia Poriadku skladannia ta podannia zvitnosti strakhovykh ta/abo perestrakhovykh brokeriv" 04.08.2005, No. 4421, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0955-05> (Accessed 5 March 2016).
6. The State Commission for Regulation of Financial Services (2007), The Disposition of the State Commission for Regulation of Financial Services "Pro zatverdzhennia Poriadku ta vymoh shchodo zdiisnennia poserednytskoi diialnosti na terytorii Ukrainy z ukladannia dohovoriv strakhuvannya zi strakhovykamy-nerezidentamy" 25.10.2007, No. 8170, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1288-07> (Accessed 5 March 2016).
7. National commission for the state regulation of financial services markets (2013), The Disposition of the National commission for the state regulation of financial services markets "Pro zatverdzhennia Poriadku reiestratsii strakhovykh ahentiv, yaki maiut pravo zdiisniuvaty poserednytsku diialnist z obov'iazkovoho strakhuvannya tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykh nazemnykh transportnykh zasobiv, u Motornomu (transportnomu) strakhovomu biuro Ukrainy" 18.04.2013, No. 1270, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0760-13> (Accessed 5 March 2016).
8. National commission for the state regulation of financial services markets (2013), The Disposition of the National commission for the state regulation of financial services markets "Pro zatverdzhennia Kvalifikatsiinykh vymoh do strakhovykh ahentiv, neobkhidnykh dlia zdiisnennia poserednytskoi diialnosti z obov'iazkovoho strakhuvannya tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykh nazemnykh transportnykh zasobiv" 23.07.2013, No. 2401, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1398-13> (Accessed 5 March 2016).
9. Zaletov, O.M. (2014), "Conceptual bases of macro prudential of supervision of regulation of insurance activities", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, Vol. 156, pp. 30 – 34. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/156-3/6>
10. On insurance mediation (2002), Directive (EU) 2002/92 of the European parliament and of the Council of 9 December 2002, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a80 (Accessed 2 March 2016).
11. On insurance distribution (recast) (2016), Directive (EU) 2016/97 of the European parliament and of the Council of 20 January 2016, available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.026.01.0019.01.ENG&toc=OJ.L:2016:026:TOC (Accessed 2 March 2016).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), "Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony" 27.06.2014, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Accessed 2 March 2016).
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), "Annex XVII Legislative approximation" 27.06.2014, available at: http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/Annex_XVII_to_XX_to_Agreement.pdf (Accessed 2 March 2016).
14. IDD, available at: <http://www.bipar.eu/en/key-issues-positions/from-imd-i-to-imd-ii> (Accessed 2 March 2016).
15. National commission for the state regulation of financial services markets (2015), "Review of the insurance market", available at: <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html> (Accessed 5 March 2016).
16. The State Commission for Regulation of Financial Services (2004), The Disposition of the State Commission for Regulation of Financial Services "Pro zatverdzhennia profesiinykh vymoh do kerivnykiv ta holovnykh bukhhalteriv finansovykh ustanov: Rozporiadzhennia Derzhavnoi komisii z rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh" 13.07.2004, No. 1590, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0955-04> (Accessed 9 March 2016).
17. Federation of Insurance Intermediaries of Ukraine (2010), "Code of Professional Ethics of insurance intermediaries of Ukraine", available at: http://fspu.com.ua/kodeks_profesijnoi_etyky (Accessed 9 March 2016).
18. Clifford Chance (2015), Near final: The Insurance Distribution Directive, available at: http://www.cliffordchance.com/briefings/2015/09/near_final_the_insuredistributiondirective.html.

O. Prokofjeva, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REINSURANCE MARKET UNDER THE GLOBAL RECESSION

In the article the reinsurance market during the global recession. Reinsurance market and its place in the global insurance space were studied. The nature of reinsurance market and peculiarities of its development were considered. Author determined the processes of capitalization on the global reinsurance market, defined the process of the reinsurance market establishing and its cycles of development. Current state of domestic and foreign reinsurance market and its trends during the global recession were disclosed. The mechanism of the reinsurance on global reinsurance market was reviewed. The prospects of the domestic reinsurance market development were discussed. Integration processes of Ukrainian reinsurance globalization were defined.

1. Shakhov, V.V. and Akhvledyany, Y.T. (2006), Insurance, YuNYTY-DANA, Moskva, Russia.
2. The main problems and prospects of the market of incoming foreign reinsurance in 2013. Official. Website – Access: <http://forinsurer.com/public/13/07/08/460>
3. Osadets', S.S. Artiukh, T.M. Hamankova, O.O. and other. (2007), Insurance Services, Kneu, Kyiv, Ukraine.
4. The Law of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Amending the Law of Ukraine" On Insurance of insurance", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 2 December 2013).
5. Reinsurance Group of America, Incorporated, available at: <http://www.rgare.com/Pages/home.aspx>
6. Shumelda, Ya.P. (2006), Insurance, 2nd ed, Dzhura, Ternopil', Ukraine.
7. Shyman, M. (2007), "Globalization Source competition, and conflicts of opportunities", Problems of the theory and practice of management. – 2007.
8. Veretnov, V. (2015), "Features to ensure the competitiveness of reinsurance operations of the cedent and the reinsurer in the domestic and international insurance market", *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, Vol. 156, pp. 80 – 85. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/12>

D. Nesterova, PhD in Economics, Assistant,
N. Kudriavska, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

DEVELOPMENT OF INSURANCE INTERMEDIARIES IN THE DEVELOP EUROPEAN COUNTRIES

The article presents theoretical and practical approaches in determining the features of insurance intermediation. It characterizes the traditional model of selling insurance products and modern multi-channel sales model of insurance services. It identifies the main legal acts that regulate the activities of insurance intermediaries in the European Union.

In the article analyzed the activity of insurance intermediaries in the EU. The main channels of sales of insurance products are determined. The shares of premiums of insurance intermediaries in the volume of insurance premiums and in the GDP of the insurance markets of European countries are defined. The number of employees who are involved in insurance intermediary in the European countries is investigated. The European experience of insurance agents and insurance brokers in non-life insurance and life insurance is considered. It's analyzed the activity of insurance brokers in the Ukraine. The main trends and problems of the development of insurance intermediaries in the insurance market of Ukraine are defined.

1. Insurance KNEU club, 2013 The role of insurance agents, insurance brokers in the providing, improving quality of insurance services [online] Available at: <http://pck.kneu.edu.ua/?p=225> [Accessed 20 February 2016].
2. Swiss Re, 2015. *Digital distribution in insurance: a quiet revolution. Sigma 2/2014*. [online] Available at: http://www.the-digital-insurer.com/wp-content/uploads/2014/06/295-sigma2_2014_en.pdf [Accessed 15 February 2016].
3. Sabirova A., 2013 Online insurance as an alternative channel of promotion and marketing of insurance products [electronic resource]. [online] *Economics, Management, Finance: Theory and Practice* (m. Khmelnytsky, 11-12 October 2013). Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/01okt13/52.pdf> [Accessed 20 February 2016].
4. Statista. The Statistics Portal, 2015. The number of agents, brokers and employees in the insurance industry in the US. [online] Available at: <http://www.statista.com/statistics/194232/number-of-us-insurance-brokers-and-service-employees/> [Accessed 15 February 2016].

5. BIPAR, 2015. The European Federation of Insurance Intermediaries Annual Report 06/2014 – 06/2015. [online] Available at: <https://www.wko.at/Content.Node/branchen/oe/sparte_juc/Versicherungsmakler-und-Berater-in-Versicherungsangelegenheiten/BIPAR-annual-report-2014-2015.pdf> [Accessed 16 February 2016].
6. European Insurance, 2015. *European Insurance – Key Facts – August 2015*. [online] Available at: <<http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf>> [Accessed 15 February 2016].
7. European Insurance, 2015. Related statistics. [online] Available at: <<http://www.insuranceeurope.eu/insurance-distribution>> [Accessed 16 February 2016].
8. BIPAR, 2015. Insurance Intermediaries in Europe – September 2012 Report prepared by London Economics for BIPAR. [online] Available at: <<http://www.bipar.eu/en/library/economic-data>> [Accessed 16 February 2016].
9. Pikus R., 2009. International experience of insurance intermediaries. *The Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kiev. Economics*, 107/108, pp. 20-23. DOI: 10.17721
10. Tkachenko A., 2013. Intermediaries in the insurance market of Ukraine. *Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property*, 1(Vol.1), pp. 130-132.
11. Yaremenko N., 2012. Institute of Evolution of brokers in the global insurance market. *Proceedings of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, 2, pp. 286-291.

O. Bogdan, PhD Student
Taras Shevchenko National University Kyiv, Kyiv

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASSUMPTIONS OF IMPROVEMENT INNOVATIVE MECHANISM OF UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR

The article analyzes the structure of the potential of innovative development of the of ukrainian agroindustrial sector. There was studied scientific potential and agribusiness production capacity in order to identify significant disparities hamper scientific and industrial cooperation.

The author analyzes structure of financing applied research, their effectiveness and implementation in production; specified proportion of organizations participating in the research and development, it allowed us to characterize the scientific and industrial capacity of the agroindustrial sector.

The author considers the market and the state priorities of innovation and constructed cross-section. The recommendations for areas of improvement of the innovative development organizational-economic mechanism of the sector, which will enhance the competitiveness of agribusiness sector, providing a high level of scientific and technological development of the agroindustrial sector as one of the priorities in Ukraine.

1. Law of Ukraine "On approving the list of priority sectors", adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine, August 14, 2013, № 843-p // Supreme Council of Ukraine (VVR). – 2013, № 19-20. – Article 166: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80>
2. Hal'chyn's'kyi A., V. Geyets, A. Kinakh, V.(2002) Seminozhenko innovative strategy Ukrainian reforms, Znannya Ukrainy-336 p.
3. Krupka M. (2001) Financial and credit mechanism of innovation development of economy of Ukraine, Lviv: Publishing center of Lviv National University. Franko.- 608 p.
4. Petrovich J.(2009) Priorities and tools and resources for accelerating innovation in the economy of Ukraine // Bulletin "Lviv Polytechnic", "Management and Entrepreneurship in Ukraine: problems and stages of development." – № 657 – P. 423-429.
5. Ozcelik, A.E. (2016) Driving initiatives for future improvements of specialty agricultural crops. *Computers and Electronics in Agriculture*, vol.121, pp.122-134 DOI:10.1016/j.compag.2015.12.001
6. Pritchard, B., Curtis, R., (2004) The political construction of agro-food liberalization in East Asia: Lessons from the restructuring of Japanese dairy provisioning. *Economic Geography*, № 80, pp. 173-190 DOI: 10.1111/j.1944-8287.2004.tb00306.x.
7. Daniel, F.-J., Perraud, D., (2009) The multifunctionality of agriculture and contractual policies. A comparative analysis of France and The Netherlands. *Journal of Environmental Management*, VOL. 90(2), pp. 132-138 DOI:10.1016/j.jenvman.2008.11.015
8. Caloghirou, Y., Protogerou, A., Panagiotopoulos, P. (2010) Public procurement for innovation: A novel e-Government services scheme in Greek local authorities. *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 103, pp.1-10 DOI:10.1016/j.techfore.2015.10.016
9. Polzin, F., von Flotow, P., Klerkx, L. (2016) Addressing barriers to eco-innovation: Exploring the finance mobilization functions of institutional innovation intermediaries. *Technological Forecasting and Social Change*. *Technological Forecasting and Social Change* № 103, pp. 34-46 DOI:10.1016/j.techfore.2015.10.001
17. Ignatyuk A.I. (2013) The evolution of theoretical and methodological approaches to the investigation of of industrial markets / A.I. Ignatyuk // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. *Economy* – № 144. – pp.16-20 DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/144-3/5>
10. On approval of the Strategy of the agricultural sector for the period 2020 № 806-p. of 17/10/2013 – Access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
11. The official website [Electronic resource] // Institute "Ukrainian agroindustrial products" [site]. – Access: www.uapp.kiev.ua
12. The structure of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine [electronic resource] // Ministry of Agrarian Policy of Ukraine: [site]. – Access: <http://minagro.gov.ua/uk/gr-rada?page=175&urlid=gr-rada&parent=27>
13. Global indicators of intellectual property [electronic resource] // World Intellectual Property Organization [website]. – Access: <http://www.wipo.int/portal/ru/index.html>.
14. Agriculture of Ukraine: Statistical Yearbook / [Ed. M. Ostapchuk]. State Statistics Committee of Ukraine. -№, 2012. – 384 p.
15. The state of science and technology, the results of scientific, technical, innovation, technology transfer 2014 : analytical report of Ministry of Education and Science of Ukraine. – 2015. – [website]. – Access: <http://old.mon.gov.ua>

Y. Solonenko, PhD Student
Donetsk National University, Vinnytsa

INSTITUTIONALIZATION OF FAMILY FARMING IN THE CONTEXT OF A FAMILY BUSINESS IN UKRAINE

This article explores the situation of family farms in the world, highlighted their key role in ensuring food security and preserving natural resources. We consider the activities of the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations aimed at supporting and developing family farms at the regional, national, international levels.

In the process of reforming the agricultural sector of Ukraine is the search for effective forms and methods of management. By introducing international experience progressive institutional approach to a market economy in agricultural production, the country embarked on the creation of family farms. Family farms is the most effective form of economic activity in rural areas, provided their institutionalization, state support, fight against corruption and monopolies in agribusiness. In the article the formation of family farms in Ukraine from institutional positions. Reflects the process of formation of the Institute for Family Business in Ukraine as family farms. Defined intrinsic characteristics and stages of institutionalization of family farms. The analysis measures the state and society on the institutionalization of family farms in Ukraine. Outlined prospects of Ukrainian family farms and proposed institutional arrangements to ensure the balanced functioning of a viable model of family farm management in the context of the family business in Ukraine.

1. North D. (1997), Institutions, Institutional change and economic performance [Ynstitut, ynstytucyonalnie yzmenenyia y funkcyonuvannia ekonomiky], Moskva, 188 p.
2. Gaidai T. (2003), "Neinstytutsializm and its analytical and research capacity" [Neinstytutsializm ta yoho analitychno-doslidnytskyi potencial], Economics of Ukraine, № 9, pp.60-66.
3. Lopatinsky, M. (2006), The transformation of the agricultural sector: institutional foundations [Transformaciya agrarnogo sektoru: instytucionalni zasady], Ruta, Chernivtsi, 344 p.
4. Frolov, S.S. (2011), Sociology organizations [Sotsiologiya organizatsiy], Gardaryky, Moskva, 304 p.
5. Sourisseau, Jean-Michel (2015), "Family Farming and the Worlds to Come", DOI:10.1007/978-94-017-9358-2, available at: http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-017-9358-2_4 [in English].
6. Maltsoglou, I., Koizumi, T., Felix, E. (2013), "The status of bioenergy development in developing country", doi: 10.1016/j.gfs.2013.04.002. Retrieved 20 Mar 2014, available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912413000163> [in English].
7. Hoppe, Robert, A. & Banke, David E. (2006) "Structure and Finances of U.S. Farms: 2005 Family Farm Report United States", doi: 10.2139/ssrn.923592, available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923592 [in English].
8. MacDonald, J. (2014), "Family Farming in the United States", available at: <http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2014-march/family-farming-in-the-united-states.aspx#.VQfe2yzy19k> [in English].
9. "Agriculture statistics – family farming in the EU. Eurostat. Ec.europa.eu. Retrieved December 2015", available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU [in English].
10. Yaroshko, M. (2014), "German economic realities of family" ["Nimets'ki realii simejnogo hospodariuvannia"], available at: <http://www.agro-business.com.ua/infrastruktura-rynku/2504-nimetski-realii-simejnogo-gospodariuvannia.html>
11. "Food and agriculture organization of the United Nation (FAO). Fao.org Retrieved February" (2015), available at: <http://www.fao.org/family-farming-2014/en/> [in English].
12. Strategy of Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015): Towards European Integration (2004), [Strategiia ekonomichnogo i sotsial'nogo rozvytku Ukrainy (2004-2015): shliakhom Yevropejs'koi intehtatsii], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, 416 p.
13. Borodina, O. M. (2012) "Institutional development of agriculture and villages of Ukraine and Russia and its harmonization with European political practice" ["Instytutsijnij rozvytok sil's'kogo gospodarstva ta sela Ukrainy i Rosiyi ta yoho harmonizaciya z yevropejs'koyu politychnoyu praktykoyu"], Economics of Ukraine, No. 11, pp. 48-61.
14. "Agriculture of Ukraine for 2013. Statistical Yearbook" [Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2013 rik. Statystychnyj zbirnyk], available at: www.ukrstat.gov.ua
15. "On a personal farm: the law of Ukraine № 742- IV, of 15.05.2003 (2003) ", ["Pro osobyste selians'ke gospodarstvo: zakon Ukrainy № 742- IV, vid 15.05.2003"], Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Kyiv, No. 29, P. 232.
16. "On amendment to some laws of Ukraine to encourage the construction and operation of family farms: Bill №1599, adopted on first reading 03.03.2015" (2015), ["Pro vnesennia zmin do deiakikh zakoniv Ukrainy schodo stymuluvannia stvorennia ta diial'nosti simejnykh fermers'kykh gospodarstv: projekt zakonu №1599, pryjnatyj u pershomu chytanni 03.03.2015"], available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53102
17. Korinets', R. (2014), "Family farms an objective necessity" ["Simejni fermi yak ob'ektivna neobkhdnist"], available at: <http://www.agrotimes.net/journals/article/simejni-fermi-yak-ob%E2%80%99ektivna-neobkhdnist>
18. Borodina, O. Prokopa, I. (2014), "Family farms: problems of formalization" ["Simejni fermers'ki gospodarstva: problemy formalizatsii"], Dzerkalo tyzhnia. Ukraine, Kyiv, No. 35.
19. Bezzub, I. (2014), "Prospects of family farms in Ukraine" ["Perspektyvy rozvytku simejnykh fermers'kykh gospodarstv v Ukraini"], available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2&catid=71&Itemid=382

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Пікус Руслана Володимирівна – кандидат економічних наук, професор кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: вул. Васильківська 90а, к. 703

Балицька Марія Валеріївна – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 098-94-55686, mari12197@yandex.ru

Пікус Руслана Владимировна – кандидат экономических наук, профессор кафедры страхования и риск-менеджмента, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Балицкая Мария Валерьевна – аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Pikus Ruslana – PhD in Economics, Professor, Department of Insurance and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Balytska Maria – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Малік Микола Йосипович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, завідувач відділу, ННЦ "Інститут аграрної економіки"

Гудзь Генріх Олександрович – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 096-971-01-21, gudz1991@gmail.com

Малик Николай Иосифович – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заведующий отделом, ННЦ "Институт аграрной экономики"

Гудзь Генрих Александрович – аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Malik Mykola – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Academician of NAAS, Head of the Department, NSC "Institute of agrarian economy"

Hudz Heinrich – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Гаманкова Ольга Олексіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри страхування, Київський національний університет імені Вадима Гетьмана

Шимків Світлана Анатоліївна – аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 093-609-63-32, sh.ss.aa@mail.ru

Гаманкова Ольга Алексеевна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой страхования, Киевский национальный университет имени Вадима Гетьмана

Шимкив Светлана Анатольевна – аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Gamankova Olga – Doctor of Science (Economic), Professor, Head of the Department of Insurance, National Economic University named after Vadym Hetman

Shymkiv Svitlana – PhD Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Залетов Олександр Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри страхування та ризик менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-236-25-62, zaletov@ukr.net

Залетов Александр Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры страхования и риск менеджмента, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Zaletov Olexander – PhD in Economics, Associate Professor, Department of insurance and risk management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Шолойко Антоніна Сергіївна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, асистент кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (044)521-33-96, sholoiko@ukr.net

Шолойко Антонина Сергеевна – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, ассистент кафедры страхования и риск-менеджмента, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Sholoiko Antonina – PhD in Economics, Senior Researcher, Assistant, Department of Insurance and risk management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Прокоф'єва Олена Володимирівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-768-86-35 ellena_87@mail.ru

Прокофьева Елена Владимировна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры страхования и риск-менеджмента, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Prokofjeva Olena – PhD in Economics, Assistant, Department of Insurance and risk-management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Нестерова Дар'я Сергіївна – кандидат економічних наук, асистент кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 050-541-12-67 dnesterova89@gmail.com

Кудрявська Наталія Володимирівна – аспірант кафедри страхування та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-322-22-28 natakudryavskaya@gmail.com

Нестерова Дарья Сергеевна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры страхования и риск-менеджмента, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Кудрявская Наталья Владимировна – аспирант кафедры страхования и риск-менеджмента, КНУ им. Т.Г. Шевченка

Nesterova Daria – PhD in Economics, Assistant, Department of Insurance and risk-management, Taras Shevchenko National University of Kiev.

Kudriavska Nataliia – – PhD Student, Department of Insurance and risk-management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Богдан Ольга Дмитрівна – аспірант кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 063-432-63-36, odbworks@gmail.com

Богдан Ольга Дмитриевна – аспирант кафедры менеджмента инновационной и инвестиционной деятельности, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

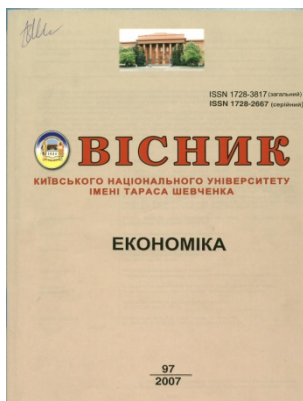
Bogdan Olga – PhD Student, Department of management innovation and investment, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Солоненко Юлія Валеріївна – аспірант кафедри економіки підприємств, Донецький національний університет

Контактна інформація: 063-702-04-83, u.solonenko@donnu.edu.ua

Солоненко Юлия Валерьевна – аспирант кафедры экономики предприятий, Донецкий национальный университет

Solonenko Yulia – PhD student, Donetsk National University

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається щомісяця і присвячений дослідженням в економічній сфері.

Журнал видається з **1958 року**

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідectво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідectво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02 Адреса видавця 01601, Київ-601, б-р Т.Шевченка

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2014 = 67.43), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ, ProQuest (under evaluation), CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 4.477)

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

"Вісник Київський національний університет імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА" вітає рукописи, які відповідають загальним критеріям значимості в даній предметній області:

- Оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень
- Тематичні дослідження
- Критичні відгуки, огляди, думки, коментарі та есе

Проблематика:

- актуальні проблеми економічної теорії,
- державне управління,
- міжнародна економіка,
- економіка підприємства,
- менеджмент,
- теорія фінансів,
- банківської справи,
- страхування,
- статистики,
- бухгалтерський облік та аудиту,
- безпека,
- екологічна безпека,
- економіко-математичне моделювання
- інформаційні технології в економіці.

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 3(180)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 8,5. Наклад 300. Зам. № 216-7768.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № ЕЗ.
Підписано до друку 25.03.16

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02